

AGRICULTURAL  
ECONOMICS  
RESEARCH  
INSTITUTE

Finland

Research reports

LANTBRUKS-  
EKONOMISKA  
FORSKNINGS-  
ANSTALTEN

Undersökningar

# Baltian maiden elintarvikkeiden ulkomaankauppa

Ari Peltoniemi



TUTKIMUKSIA 243

# **Baltian maiden elintarvikkeiden ulkomaankauppa**

Ari Peltoniemi

MAATALOUDEN TALOUDELLINEN TUTKIMUSLAITOS  
AGRICULTURAL ECONOMICS RESEARCH INSTITUTE, FINLAND  
RESEARCH REPORTS 243

ISBN 951-687-080-5  
ISSN 1239-8799

*Copyright*

Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos  
Kirjoittajat

*Julkaisija*

Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos, PL 3, 00411 Helsinki  
<http://www.mttl.fi>

*Jakelu ja myynti*

Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos, PL 3, 00411 Helsinki  
puh. (09) 504 471, telekopio (09) 563 1164  
e-mail: [teija.johansson-laitio@mttl.fi](mailto:teija.johansson-laitio@mttl.fi)

*Painatus*

Vammalan Kirjapaino Oy 2000

## Esipuhe

Euroopan unioni on laajenemassa muutaman vuoden sisällä. Tulijamaat lisäävät yhteismarkkinoilla toimivien maiden kirjoa. Keskimääräisesti tarkasteltuna unioniin liittyy maita, joissa maatalouden osuus kansantaloudesta ja työllisyydestä on suurempi kuin vanhoissa EU-maissa. Tulevissa jäsenmaissa työn tuottavuus maataloudessa on selvästi heikompi kuin nykyisissä. Eräs kehityspiirre on, että liittyvien maiden maatalouden tuotantomäärät ovat alentuneet 1990-luvulla.

Edellä oleva huomioon ottaen on näköpiirissä, että EU:iin on liittymässä maita, joiden maataloustuotanto tulee suotuisten hintasuhteiden vallitessa kasvamaan. Maatalouden työvoiman kysyntä tulee puolestaan pienemään ja samalla maatalouden tuottavuus paranee. Mainitut kehityspiirteet koskevat myös Baltian maita, jotka ovat Suomen maa- ja elintarviketalouden kannalta tärkeitä maantieteellisen läheisyyden sekä varsinkin Viron ja Suomen välisten vilkkaiden kauppasuhteiden takia. Suomen markkinat ovat luonnollista toiminta-aluetta Baltian maissa sijaitseville elintarvikeyrityksille, ja toisaalta Baltian markkinat tarjoavat suomalaisyrityksille luonnollisen toiminta-alueen.

Maatalouden taloudellisessa tutkimuslaitoksessa on käynnissä tutkimus Baltian maiden EU-jäsenyyden vaikutuksista Suomen maa- ja elintarviketalouteen. Aiemmin on ilmestynyt raportti Viron maataloustuotannon kannattavuudesta (Selvityksiä 1/98) sekä kuvaus Baltian maiden maa- ja elintarviketaloudesta (Selvityksiä 7/99). Käsillä oleva tutkimus tarkastelee elintarvikkeiden ulkomaankaupan kehitystä ja kauppapolitiikan erityispiirteitä Baltian maissa. Tarkasteltavana on mm. Venäjän taluskriisin vaikutukset. Tutkimuksen on tehnyt valtiotieteiden maisteri Ari Peltoniemi, ja sen on ohjannut erikoistutkija Juha Marttila. Seuraavaksi tullaan julkaisemaan tutkimus ulkomaisista investoinneista Baltian maiden elintarvikesektoreihin.

Tutkimus on saanut rahoitusta *AMALIA*-tutkimusohjelmasta, mistä kiitos maa- ja metsätalousministeriölle.

Helsingissä kesäkuussa 2000

Jouko Sirén  
Ylijohtaja

Ilkka P. Laurila  
Tutkimusjohtaja

## **Baltian maiden elintarvikkeiden ulkomaankauppa**

Ari Peltoniemi

### **Agro-food products foreign trade in the Baltic countries**

**Abstract.** Latvia and Lithuania were invited to join Estonia and seven other Central and Eastern European countries to membership talks with the EU in December 1999. The aspiration of EU membership in the all three Baltic countries has promoted the implementation of new policy objectives for the agriculture and food sectors and reoriented agro-food trade from the former Soviet bloc to the EU. The Russian economic crisis affected the Baltic countries most severely in the fourth quarter of 1998 in the form of falling exports of agro-food products. The objective of this study is to examine the current structure and future possibilities in trade policies and agro-food trade between the Baltic countries and the EU. Special attention is given to the evaluation of agro-food trade between the Baltic countries and Finland. The agro-food trade volumes are analysed by using the concept of intra-industry trade.

The EU has strengthened its position as the main source of food products, accounting for approximately half of total imports to the Baltic countries in 1998. Especially imports for high value added food products like beverages, roasted coffee and dairy products has risen. In 1992 more than 70 per cent of the agro-food import consisted of grain, but in 1998 its share was only 1 per cent. The agro-food trade between the Baltic countries and the EU increased strongly after Finland and Sweden became members of the EU. The trade deficit in agro-food trade has traditionally been very high because of the limitations concerning export to the EU region. Although the agro-food exports to the EU has increased faster than imports, the volume of agro-food imports from the EU is still four times bigger compared to agro-food exports. The share of intra-industry trade in agro-food trade with the EU has been growing continuously which reflects the positive developments in the economies of the Baltic countries.

---

**Index words:** Estonia, Latvia, Lithuania, EU enlargement, agro-food trade, intra-industry trade, trade policy

---

# Sisällysluettelo

1. Johdanto .....	7
2. Maatalous- ja elintarvikesektori kansantaloudessa .....	9
2.1. Talouden tila .....	10
2.2. Maatalous .....	19
2.3. Elintarviketeollisuus .....	26
3. Baltian maiden kauppapolitiikka .....	33
3.1. WTO .....	33
3.2. Euroopan unionin jäsenyys .....	34
3.3. Baltian maiden muut kauppasopimukset .....	36
3.4. Maakohtainen tarkastelu .....	39
4. Baltian maiden ulkomaankauppa .....	45
4.1. Ulkomaankaupan rakenne ja kehitys 1990-luvulla .....	45
4.2. Elintarvikekauppa EU:n kanssa .....	61
4.3. Suomen ja Baltian maiden välinen elintarvikekauppa .....	68
5. Ristikkäiskauppa .....	80
5.1. Baltian maiden elintarvikkeiden ristikkäiskauppa EU:n kanssa .....	82
5.2. Suomen elintarvikkeiden ristikkäiskauppa Baltian maiden kanssa .....	87
5.3. Baltian maiden keskinäinen elintarvikkeiden ristikkäiskauppa .....	89
6. Yhteenveto ja johtopäätökset .....	92
Kirjallisuus .....	96
Litteet .....	100

# 1. Johdanto

Keski- ja Itä-Euroopan poliittisen ja taloudellisen järjestelmän reformit ovat vaikuttaneet itse siirtymätalouksien lisäksi myös usean muun maan kehitykseen. Suljetusta taloudesta avoimeen siirtyminen on merkinnyt uusien potentiaalisten markkinoiden muodostumista. Vuonna 1995 Euroopan unioni laajeni Suomen, Ruotsin ja Itävallan jäsenyyden myötä 15 jäsenmaan muodostamaksi yhteisöksi. Vuonna 2000 EU on uuden ja vaikeamman laajentumiskierroksen edessä, sillä unionista ollaan muodostamassa kymmenen Keski- ja Itä-Euroopan (KIE) maan, Kyproksen sekä Maltan tulevan jäsenyyden myötä 27 maan sulatusuunia. Toisin kuin edellisellä laajentumiskierroksella tulevat jäsenmaat ovat kehitystasoltaan eritasoisia.

Maatalouden suhteellinen merkitys kansantaloudelle on huomattavasti suurempi KIE-maissa kuin unionin nykyisissä jäsenmaissa. KIE-maissa on 105 milj. asukasta, ja heistä 10 milj. työskentelee maataloudessa. EU:ssa on noin 370 milj. asukasta, ja maatalous työllistää 7,5 milj. asukasta. Maatalouden osuus BKT:sta on KIE-maissa keskimäärin yli nelinkertainen EU:n tasoon nähden. Nykyisen EU:n alueella työn tuottavuus on yhdeksänkertainen KIE-maihin nähden (taulukko 1.1).

*Taulukko 1.1. KIE-10 maiden maatalouden tunnuslukuja vuodelta 1996.*

<b>Maa</b>	maatalousala 000 ha	osuus koko pinta-alasta %	tuotanto mrd. euroa	tuotanto % BKT	työllisyys tuhatta	työllisyys % kaikista
Puola	18474	59,1	6,5	6,0	4130	26,7
Unkari	6184	66,5	2,1	5,8	298	8,2
Tsekin tasavalta	4279	54,3	1,2	2,9	211	4,1
Slovenia	785	38,7	0,7	4,4	61	6,3
Viro	1450	32,1	0,3	8,0	74	9,2
Romania	14789	62,0	5,3	19,0	3975	37,3
Bulgaria	6164	55,5	0,9	12,8	769	23,4
Slovakia	2445	49,9	0,7	4,6	169	6
Liettua	3151	48,5	0,5	10,2	398	24
Latvia	2521	39,0	0,3	7,6	208	15,3
<b>KIE-10</b>	<b>60242</b>	<b>55,9</b>	<b>18,4</b>	<b>7,0</b>	<b>10293</b>	<b>22,5</b>
<b>EU-15</b>	<b>135260</b>	<b>41,8</b>	<b>117,5</b>	<b>1,7</b>	<b>7514</b>	<b>5,1</b>
<b>EU-25</b>	<b>195502</b>	<b>45,3</b>	<b>135,9</b>	<b>1,9</b>	<b>17807</b>	

Lähde: EC 1998e, omat laskelmat.

Baltian maat saivat takaisin itsenäisyytensä vuonna 1991, jonka jälkeen ne ovat pyrkineet nopeasti purkamaan neuvostovallan aikaista säänneltyä kauppajärjestelmäänsä. Baltian maat joutuivat sopeutumaan uuteen talousjärjestelmään, raken-

tamaan vientimarkkinansa uudelleen ja etsimään uutta investointitoimintaa Mukautuminen markkinatalouden edellyttämiin vaatimuksiin on merkinnyt teollisuuden ja maatalouden osuuden supistumista bruttokansantuotteesta. Baltian maat ovat olleet pakotettuja tuotannon vähentämiseen, koska niiden kilpailukyky on ollut riittämätön. Makrotaloudellisen vakauden saavuttaminen ja taloudellisen kasvun varmistaminen ovat yhteisiä ja tärkeitä tavoitteita Baltian maille, jotta niiden ja EU:n välinen ero taloudellisessa kehittyneisyydessä saadaan supistettua EU-jäsenyyden mahdollistavalle tasolle.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Baltian maiden kauppa on suuntautunut erityisesti länsimarkkinoille. Tämä on heijastunut kauppapolitiikan muutoksina, mutta myös siten, että maat ovat joko tulleet jäseniksi (Viro ja Latvia) tai hakevat (Liettua) Maailman kauppajärjestön (World Trade Organisation, WTO) jäsenyyttä. Baltian maat ovat solmineet useita uusia kauppasopimuksia viimeisen seitsemän vuoden aikana EU:n ja muiden Länsivaltioiden sekä Itä-Euroopan valtioiden kesken. Tärkeimpien sopimusten joukossa ovat Eurooppa-sopimukset EU:n kanssa ja Baltian maiden välinen vapaakauppasopimus (Baltic Free Trade Agreement, BAFTA). Eurooppa-sopimusten tavoitteena on edistää Baltian maiden mahdollisuuksia liittyä unionin täysjäseneksi.

EU:n itälaajeneminen luo sisämarkkinat nykyisen EU:n ja uusien jäsenmaiden välille sekä harmonisoi kauppapolitiikan toimintatavat. Tämä merkitsee keskinäisen rajasuojan purkamista ja yhtäläisen rajasuojan asettamista kolmansia maita kohtaa. EU-jäsenyys edellyttää, että hakijamaat omaksuvat unionin yhteisen säädösten (acquis) sekä harjoittavat budjettitasapainoon ja kilpailukykyiseen markkinatalouteen johtavaa talouspolitiikkaa.

EU:n komission vuoden 1999 lopulla julkaisemassa viimeisimmässä edistymisraportissa hakijamaista Baltian maista Viro ja Latvia luokitellaan toimiviksi markkintalouksiksi. Komission mukaan Liettua tullaan luokittelemaan vuoden 2000 aikana toimivaksi markkinataloudeksi, mikäli uudistukset jatkuvat suunnitellusti. Baltian maat ovat siten onnistuneet talousuudistuksissaan melko hyvin, vaikka budjettivajeen kasvuun johtanut vuoden 1998 elokuun Venäjän talouskriisi osoittikin niiden rakenteellisen riippuvuuden Venäjään.

Baltian maiden EU-jäsenyys tulee aiheuttamaan muutospaineita erityisesti yhteiseen maatalouspolitiikkaan ja unionin elintarvikemarkkinoille. Vaikutukset ulottuvat tätä kautta myös Suomen maa- ja elintarviketalouteen. Maantieteellisen läheisyytensä takia Baltian – erityisesti Viron – integraatiolla Euroopan unioniin on myös suoria vaikutuksia Suomeen. Unionin jäsenyys tulee poistamaan maidenväliset kaupan esteet, ja työvoiman sekä pääomien liikkuminen vapautuu. Ulkomaankauppa on jo nyt vilkasta ja integraatio tulee lisäämään sitä edelleen. Viennin lisäksi suomalaiset yritykset voivat vahvistaa asemiaan Baltian markkinoilla maatalouteen ja elintarviketeollisuuteen suunnattavien suorien investointien kautta. Tällä hetkellä Suomesta viedään Viroon runsaasti elintarvikkeita maailmanmarkkinahinnoin EU:n vientituen



turvin. Integraation myötä kauppa tulee olemaan sisämarkkinakauppaa, ja kaupan volyyymi ja rakenne tulee riippumaan hinta- ja laatutekijöistä.

Tämä raportti on osa tutkimusta ”Baltian maiden EU-jäsenyyden vaikutus Suomen maa- ja elintarviketalouteen”. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa on analysoitu Baltian maiden maa- ja elintarviketalouden nykytilaa ja kehitysnäkymiä (Martikainen 1999). Baltian maiden EU-jäsenyyden aiheuttamat markkinamuutokset ja –paineet tulevat Suomeen lähinnä maiden välisen ulkomaankaupan välityksellä. Tässä osatutkimuksessa tarkastellaan Baltian maiden elintarvike- ja maataloustuotekauppaa sekä EU:n että erikseen Suomen kanssa. Elintarvikkeiden ulkomaankaupan luonnetta selvitetään volyymien ja ristikkäiskaupan tason avulla. Lisäksi arvioidaan Baltian maiden kauppapolitiikan kehittymistä vastaamaan EU-jäsenyyden edellyttämiä vaatimuksia. Raportissa tarkastellaan myös Venäjän talouskriisin vaikutuksia Baltian maiden elintarviketeollisuuteen ja elintarvikkeiden ulkomaankauppaan.

Laskelmissa, taulukoissa ja tekstissä esiintyvät rahamäärät on ilmoitettu Suomen markkoissa. Vaihtosuhteena on käytetty vuoden 1999 elokuun lopun keski-kursseja.<sup>1</sup>

## 2. Maatalous- ja elintarvikesektori kansantaloudessa

Vaikka kansantalouden rakenteet ovat muuttuneet nopeasti, niin silti vie kauan ennen kuin Baltian maiden elintasoero Länsi-Eurooppaan kuroutuu kiinni. Vuonna 1997 Viron ostovoimakorjattu BKT asukasta kohti oli 37 %, Latvian 27 % ja Liettuan 30 % EU-maiden keskimääräisestä tasosta (Niemi 1999). Ostovoimapariteetilla mitattuna Baltian maat ovat EU-hakijamaista köyhimpien joukossa, mutta niiden nykyiset kasvuluvut ovat korkeimpia. Ainakin lyhyellä aikavälillä Venäjän kriisin aiheuttamat vaikeudet maiden viennille tulevat kuitenkin hidastamaan kehitystä. Venäjän viennin vaikeutuminen on kuitenkin vauhdittanut Baltian maiden lähenemistä Euroopan unioniin, sillä vienti EU-maihin on kasvanut nopeasti. Ongelmia Baltian maille aiheuttaa vientiskaalan samankaltaisuus ja vientikapasiteetin kapeus.

Heritage Foundation julkaisi vuoden 1999 marraskuussa 161 maata käsittävän taloudellista vapautta kuvaavan indeksiarvion vuodelle 2000. Indeksi on muodostettu jakamalla viisikymmentä muuttujaa kymmeneen laajempaan osa-alueeseen (mm. kauppapolitiikka), jotka kuvaavat taloudellista kehitystä ja valtion interventioherkkyyttä. Viro sijoittui Baltian maista parhaiten sijalle 22 yhdessä mm. Suomen ja Saksan kanssa. Latvian taloudellinen vapaus arvioitiin sijalle 44 ja Liettuan vastaavasti sijalle 61. Venäjän sijoittui sijalle 122, mikä kertoo siitä, että Venäjän talous on edelleen erittäin säänneltyä (Index of Economic Freedom 1999).

Siirtymätalousmaista Viro vastaanotti suhteellisesti eniten suoria ulkomaisia investointeja vuonna 1998. Viroon tehtyjen sijoitusten arvo henkeä kohden laskettu-

<sup>1</sup> Käytetyt valuuttakurssit: USD 1 = FIM 5,69; BEK 1 = FIM 0,38; LVL 1 = FIM 9,57; LTL 1 = FIM 1,41.

na oli 407 dollaria ja vastaavasti Liettuaan 251 dollaria sekä Latviaan 113 dollaria. Suorat sijoitukset KIE-maihin ovat olleet yleisesti nopeassa kasvussa lukuun ottamatta Venäjää, johon tehdyt investoinnit laskivat 15 dollariin henkeä kohden. Baltian maihin tehdyt yksittäiset suuret investoinnit erottuvat tilastoissa hyvin, koska niiden taloudet ovat pieniä (World Investment Report 1999).

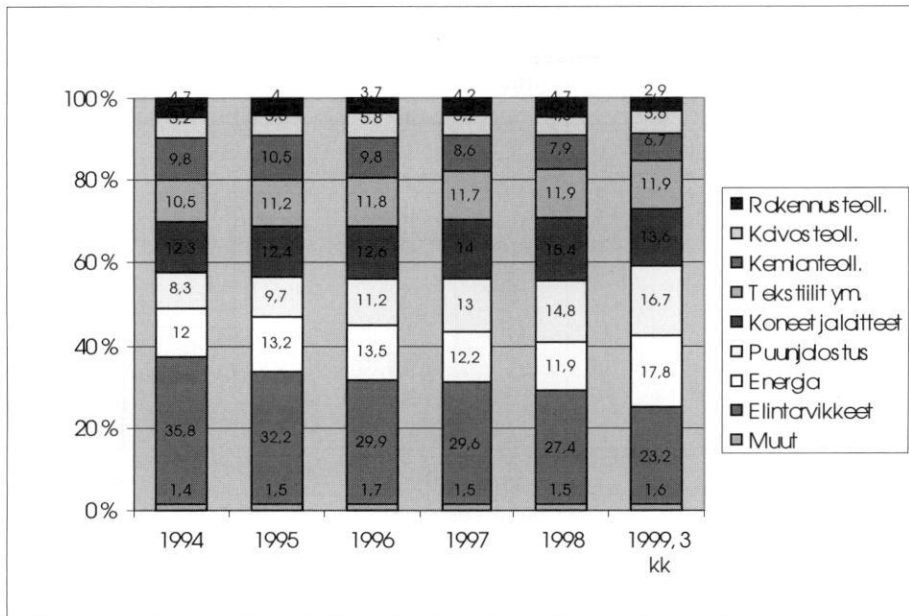
## 2.1. Talouden tila

### Viro

Viro julistautui taloudellisesti autonomiseksi vuonna 1989 ollessaan vielä osa Neuvostoliittoa. Aloitettuja talousuudistuksia jatkettiin Viron itsenäistyttyä muiden Baltian maiden tavoin vuonna 1991. Viron harjoittama talouspolitiikka on ollut erittäin avointa ja vapaata, jonka ansiosta se on ollut yksi nopeimmin kasvaneista siirtymätalousmaista. Viron valuutta, kruunu, on kiinnitetty Saksan markkaan suhteella 1 DEM = 8 EEK. Tämän kiinnityksen myötä Viron kruunu on myös epäsuorasti sidottu vuoden 1999 alustakäyttöön otettuun euroon. Viron tavoitteena on liittyä Euroopan rahaliiton (EMU) jäseneksi samanaikaisesti EU-jäsenyyden kanssa.

Reformien toteuttaminen ja ulkomaisten investointien lisääntyminen mahdollistivat sen, että vuonna 1995 Viron talous kasvoi ensimmäistä kertaa vuoden 1990 jälkeen. Vuonna 1997 Viro ylsi ennätykselliseen 10,6 %:n kasvuvauhtiin. Vuosi 1998 oli kuitenkin niin Virolle kuin muillekin Baltian maille hidastuvan kasvun vuosi. Tämän aiheutti vuoden 1998 syksyllä alkanut Venäjän talouskriisi. Yleinen arvio vuoden 1998 BKT:n kasvuksi oli 8 – 9 %, mutta lopulta kokonaistuotanto kasvoi vain 4 % (taulukko 2.1). Vielä vuoden kolmen ensimmäisen neljänneksen aikana BKT kasvoi 5,4 %, mutta viimeisellä vuosineljänneksellä kasvu hidastui 0,7 prosenttiin. Maatalouden osuus BKT:stä on vähentynyt vuosittain ja vuonna 1998 se oli 5,2 % (sisältää metsästyksen ja metsätalouden), jossa oli laskua edellisvuodesta 0,4 prosenttiyksikköä. Ilman metsätaloutta maatalouden osuus BKT:stä oli vain 3,8 % (EC 1998a, SOE 1999a).

Teollisuustuotanto kasvoi vuonna 1998 1,5 %, mutta vuoden 1999 ensimmäisen neljänneksen aikana se väheni peräti 11,4 %. Vielä vuonna 1997 tuotanto kasvoi 13,4 %. Vuoden 1998 elokuun jälkeen eniten ovat supistuneet kemian-, elintarvike- ja kulkuneuvoteollisuus. Erityisesti elintarvike- ja metsäteollisuudessa on ollut nähtävissä alojen keskittymistä suurempien yritysten hallintaan, sillä pienet yritykset ovat lisääntyvästi joko sulautuneet suurempiin yrityksiin tai lopettaneet toimintansa. Elintarviketeollisuuden tuotanto vuonna 1998 oli arvoltaan 3,6 milj. markkaa, jossa oli laskua edellisvuoteen nähden 6 %. Meijeriteollisuuden tuotanto laski vuonna 1998 peräti 15,6 % edellisvuodesta. Elintarviketeollisuus oli kuitenkin edelleen merkittävin teollisuudenala. Sen osuus on 27,4 % koko teollisuustuotannosta (kuviot 2.1) (National Progress Report 1999a).



Kuvio 2.1. Viron teollisuuden rakenne toimialoittain 1994-1998 ja 1999 (1. neljännes) (National Progress Report 1999a).

Työttömyys on lisääntynyt. Työpaikat ovat vähentyneet teollisuudessa ja maataloudessa, mutta lisääntyneet palvelualalla. Työvoiman määrän väheneminen venäläisen väestön maastamuuton ja virolaisten työntekijöiden lisääntyvän muuton muodossa sekä työikäisen väestön luonnollinen väheneminen ovat lievittäneet työttömyyttä (Euroopan komissio 1997). Työttömien osuus työvoimasta oli vuonna 1998 4,8 % (taulukko 2.1). Työttömyys on ollut kasvusuunnassa syyskuusta 1998 lähtien, ja vuoden 1999 helmikuussa työttömyysaste oli 6,1 %. Viralliset työttömyysluvut perustuvat rekisteröityjen työttömien määrään. ILO:n työvoimatutkimuksen mukaan Viron työttömyys on lähes 10 % (Korhonen ja Lainela 1999). Työttömyys vaihtelee alueittain suuresti. Maatalousvaltaisilla ja harvaanasutuilla alueilla (mm. Etelä- ja Itä-Viro sekä rajaseudut) on suhteellisesti eniten työttömiä.

Palkkaerot Länsi-Eurooppaan ovat viime vuosien aikana kaventuneet, mutta tulonjako on huomattavasti epätasaisempi. Ostovoiman jakautuminen väestön sisällä poikkeaa kuitenkin vielä selvästi kehittyneemmistä Euroopan maista.

Viro on muiden Baltian maiden tapaan onnistunut hyvin inflaation hillitsemisessä (taulukko 2.1). Vuoden 1999 alkuvuoden aikana inflaatio on hidastunut edelleen kaikissa Baltian maissa ja Viron 12 kk:n inflaatio oli ensimmäisellä vuosineljänneksellä vain 3,6 % (Suomen Pankki 2000b).

Taulukko 2.1. Viron talouden tunnuslukuja.

	1994	1995	1996	1997	1998
BKT:n kasvu, %	-2,0	4,3	3,9	10,6	4,0
Teollisuustuotannon kasvu, %	-3,0	1,9	2,9	13,4	1,5
Maataloustuotannon kasvu, %	-14	-1,1	-6,0	-1,5	-5,0
Inflaatio vuosikeskiarvona, %	47,7	29,0	23,1	11,2	8,2
12 kk:n inflaatio, %	41,7	28,9	14,8	12,5	6,5
Vaihtotase, % BKT:stä	-7,2	-5,2	-9,2	-12,0	-8,6
Rekisteröity työttömyys, %	5,1	5,0	5,5	4,6	4,8
*Maatalouden osuus työpaikoista, %		9,6	9,1	8,2	
Keskipalkka kuukaudessa, mk	659	903	1134	1357	1557
*Maatalouden keskipalkka, mk	384	534	688	810	952

\* Sisältää metsästyksen ja metsätalouden

Lähde: SOE 1999a, EC 1998a.

Vaihtotaseiden vajeet muodostavat vakavan ongelman Baltian maiden talouksille. Vajeiden katsotaan yleisesti edellyttävän tiukkaa finanssipolitiikkaa kysynnän hillitsemiseksi. Alijäämäinen vaihtotase saattaa silti olla kannattava strategia, jos tuonti koostuu paljolti investointitavaroista ja rahoitus enimmäkseen suorista sijoituksista ja pitkäaikaisista edullisista lainoista. Viro on ollut ulkomaisten investointien kiinnostuksen kohteena huomattavasti enemmän kuin muut Baltian maat.

Viron yksityistämisviraston ohjaama vuoden 1993 yksityistämislakiin perustuvan yritystoiminnan yksityistämisstrategian esikuvana oli Saksan Treuhand-malli. Suurin osa yrityksistä myytiin suoraan ulkopuolisille sijoittajille. Viron kansalaisilla on ollut vuodesta 1994 lähtien mahdollisuus hankkia näistä yrityksistä korkeintaan 49 % käsittäviä vähemmistöosuusia joukkoyksityistämisen (yksityistämiskuponit) puitteissa. Enemmistöosuus ja määräysvalta on siten strategisilla sijoittajilla (Juurikkala 1997). Yksityissektorin omistusaste Virossa on korkeampi kuin useimmissa KIE-maissa. Viron yksityistämispolitiikka on ollut erittäin liberaalia; yksityistäminen on ulotettu aloille, jotka muualla ovat yksityistämisen ulkopuolella (mm. energiayritykset) ja valtion aikaisemmin omistamia yrityksiä on myyty runsaasti suoraan ulkopuolisille strategisille sijoittajille. Elintarvike- ja juomateollisuussektorin yksityistäminen saatettiin loppuun vuoden 1997 aikana.

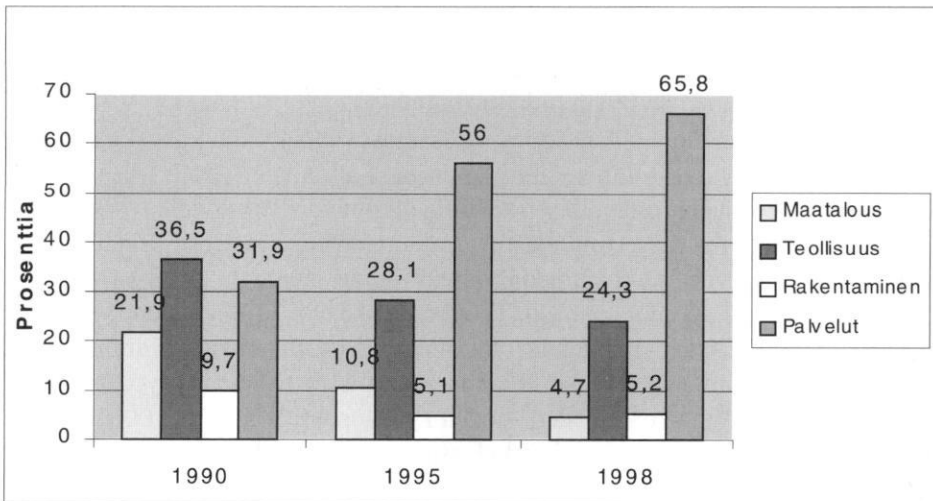
Maanomistusoikeuksiin liittyvien ongelmien vuoksi aikaisemmin verkkaisesti edennyt maa- ja metsätalouden yksityistäminen pääsi vauhtiin vuoden 1999 helmikuussa säädetyin maareformilain jälkeen. Maareformin toteuttamisen kautta 4,3 milj. ha maata (0,5 milj. ha jäänee yksityistämättä) ja 420 000 maatalousyksikköä tullaan rekisteröimään maarekisteriin. Vuoden 1999 toukokuussa yli puolet maasta oli rekisteröity ja noin 25 % Viron maaomaisuudesta oli siirtynyt yksityiseen omistukseen (National Progress Report 1999a).

## Latvia

Latvian talous on pysynyt melko vakaana huolimatta useista ulkoisista shokeista. Vielä vuoden 1998 ensimmäinen neljännes lupaili ennätyksellistä kasvuvauhtia, mutta maailmanlaajuiset talousongelmat ja Venäjän kriisi käänsivät talouden laskuun.

Teollisuustuotanto kasvoi voimakkaasti vuoden 1998 ensimmäisellä puoliskolla, mutta Venäjän keväällä asettamien taloussanktioiden ja syksyn kriisin myötä tuotanto laski voimakkaasti loppuvuodesta. Venäjän viennin supistumisen seurauksena Latvian teollisuustuotanto kasvoi vuonna 1998 vain 3 %, mutta eri sektoreiden välillä oli huomattavia eroja. Puunjalostusteollisuus, rakentaminen sekä paino- ja julkaisuotteiden tuotanto, joiden vientimarkkinat ovat pääasiassa EU-maissa, paransivat tulostaan, mutta vienninsä Venäjälle pääasiassa suuntaavat sektorit, kuten elintarvike- ja kemianteollisuus sekä koneenrakennusteollisuus olivat vaikeuksissa (Finpro 1999). Teollisuustuotanto on ollut jyrkässä laskussa myös vuoden 1999 ensimmäisen neljänneksen aikana ja alustavien tietojen mukaan tuotanto supistui lähes 13 %.

Vuonna 1998 maatalouden (sisältää metsästyksen, metsätalouden ja kalastuksen) osuus BKT:stä oli 4,7 % (kuvio 2.2). Maatalouden tuotanto onkin supistunut alle puoleen vuoden 1990 tasosta. Latvian kasvun vauhdittajana toimi vuonna 1998 palvelusektori, jossa vähittäis- ja tukkukauppa kasvoi yli 20 % edellisvuodesta (National Progress Report 1999b).



Kuvio 2.2. Eri toimialojen osuudet Latvian BKT:stä vuosina 1990, 1995 ja 1998 (National Progress Report 1999b).

Latvia on ollut siirtymätalousmaiden valiojoukkoa inflaation hillitsemisessä. Vuonna 1998 palvelujen hinnat nousivat 7 %, mutta esimerkiksi elintarvikkeiden hinnat nousivat vain 0,3 % ja useiden elintarvikkeiden hinnat jopa laskivat. Eniten laskivat munien (12,7 %), kalajalosteiden (4,9 %) ja juuston (3,9 %) hinnat. Kuluttajahintojen nousun hidastuminen on jatkunut myös vuonna 1999, sillä kesäkuussa 12 kk:n inflaatio oli ainoastaan 1,9 %. Vielä vuoden 1997 alussa inflaatio oli yli 10 % (CSBL 1999a).

Riippumaton ja varovaista politiikkaa noudattava keskuspankki on ollut perusedellytys nopealle hintatason vakautumiselle. Latvian Pankin keskipitkän aikavälin strategia on ylläpitää kansallisen valuutan vakautta ja siten edistää luottamusta kansantalouteen. Latvian valuutan latin vaihtokurssi on helmikuusta 1994 alkaen ollut epävirallisesti sidottu Special Drawing Rights (SDR) -valuuttakoriin (1 SDR = 0,7997 latia). Valuuttakurssin vaihtelut korin yksittäisten valuuttojen välillä johtuvat yksinomaan maailman rahamarkkinoilla tapahtuvista vaihteluista (Baronas 1999).

Kiinteiden valuuttakurssien politiikasta on kuitenkin aiheutunut vaikeuksia Latvian vientiteollisuudelle. Latvian inflaatiotasoa on ollut korkea verrattuna SDR-valuuttoihin, ja se on johtanut latin yliarvostukseen. Elintarviketeollisuudelle yliarvostetulla valuuttakurssilla on ollut kahdenlaisia seurauksia. Raaka-aineita on pystytty hankkimaan alhaisempaan hintaan, mutta samaan aikaan paikallisessa valuutassa saadut lopputuotteiden hinnat ovat laskeneet yliarvostetun valuuttakurssin myötä. Siten erityisesti korkean arvonlisän elintarviketeollisuus on kärsinyt harjoitetusta politiikasta. Hallitus on kuitenkin pysynyt valitussa politiikassa, sillä kansallisen valuutan vakautta ei ole haluttu vaarantaa (Girdgzdiene ym. 1998).

Latvian talouden ongelmana on ollut vaihtotaseen vajeen jatkuva kasvu. Esimerkiksi vuonna 1998 vaihtotaseen vaje kasvoi 11 %:iin BKT:stä. Vajeen taustalla on kaikissa Baltian maissa hyvin pitkälti kauppataseen alijäämäisyys. Vaihtotasevajeet ovat kuitenkin luonnollisia nopeasti kasvavissa talouksissa, joissa kotimainen säästäminen ei riitä investointien rahoittamiseen. Latviassa on edellytykset selvittää vaihtotaseongelmistaan, sillä julkisen sektorin ulkomainen bruttovelka on vain n. 5 % BKT:stä, ulkomaisia investointeja on virrannut maahan tasaisesti ja kansallinen valuutta ei ole yliarvostettu (National Progress Report 1999b).

Työttömyys on kasvanut nopeasti. Työttömyys kasvoi 31 % vuoden 1998 aikana, vaikka viranomaisten ylläpitämän työttömyysrekisterin mukaan työttömyys oli laskusuunnassa aina Venäjän kriisin alkamiseen saakka. Rekisteröity työttömyysaste nousi edellisvuodesta yli 2 % ollen vuoden 1998 lopussa 9 % eli 111 000 henkilöä oli vailla työtä. Vuoden 1999 kesäkuun alussa työttömyysaste oli noussut 10 %:iin. Kuitenkin ILO:n työvoimatutkimusten mukaan Latvian työttömyysaste oli alle 14 % vuonna 1998 ja yli 14 % vuonna 1997, joten työllisyystilanne olisi tämän mukaan parantunut! Myös Latviassa työttömyys vaihtelee paljon alueittain, esimerkiksi Riikan alueella virallinen työttömyysaste oli vuoden 1998 lopussa vain 5 %, kun idässä lähellä Venäjän rajaa sijaitsevassa Rezeknen aluekeskuksessa vastaava luku oli 28 % (CSBL 1999a). Vaikka maatalouden osuus BKT:stä on laskenut nopeasti

1990-luvulla, niin sen työllistävä vaikutus on pysynyt merkittävänä. Vuonna 1997 maatalous (ilman metsätaloutta) työllisti 172 000 ja vuonna 1998 164 000 henkilöä.

Vuonna 1998 työntekijän keskimääräinen bruttopalkka oli 1 273 mk, mutta enemmistö työvoimasta (n. 70 %) ansaitsee alle 1 000 markka kuukaudessa. Kotitalouksien kulutusmenojen rakenne on muuttunut tulojen lisääntymisen myötä, koska elintarvikkeiden suhteellinen osuus kulutusmenoista on supistunut; vuonna 1998 elintarvikkeiden osuus kulutusmenoista laski 41 %:iin edellisvuoden 47 %:sta. Läntisissä teollisuusmaissa ruokamenojen osuus on yleensä alle 20 % kulutuksen kokonaisuudesta.

*Taulukko 2.2. Latvian talouden tunnuslukuja.*

	1994	1995	1996	1997	1998
BKT:n kasvu, %	0,6	-0,8	3,3	8,6	3,6
Teollisuustuotannon kasvu, %	-9,9	-3,7	5,5	13,8	3,1
Maataloustuotannon kasvu, %	-20,5	-6,6	-5,7	0,2	-8,7
Inflaatio vuosikeskiarvona, %	35,9	25,0	17,6	8,4	4,7
12 kk:n inflaatio, %	26,3	23,1	13,1	7,0	2,8
Vaihtotase, % BKT:stä	-2,0	-3,0	-6,0	-6,0	-11,0
Rekisteröity työttömyys, %	6,5	6,6	7,2	7,0	9,2
*Maatalouden osuus työpaikoista, %	18,6	18,0	17,8	18,0	17,1
Keskipalkka kuukaudessa, mk		861	947	1148	1273
*Maatalouden keskipalkka, mk		612	670	794	900

\* Sisältää metsästyksen ja metsätalouden

Lähde: CSBL 1999a, EC 1998b.

Latviassa säädettiin vuonna 1991 yksityistämislaki, jonka myötä pyrittiin aluksi soveltamaan tapauskohtaista yksityistämisstrategiaa ilman johdonmukaisen linjan omaavaa hallintoelintä. Tulokset olivat kuitenkin vaatimattomia. Yritystoiminnan yksityistäminen pääsi varsinaisesti alkuun vuonna 1994, kun Latvia Viron mallia seuraten perusti yksityistämismviraston (Latvian Privatisation Agency) ohjaamaan yksityistämistä (OECD 1996b). Yksityistäminen saatettiin vuoden 1998 aikana lähes loppuun. Noin 97 % (1 056 kpl) aikaisemmin valtion omistuksessa olleista yrityksistä siirtyi yksityiseen omistukseen. Poliittiset ristiriidat ovat aiheuttaneet viivästyksiä muutamissa suuremmissa yrityksissä. Yksityistäminen on vielä kesken lähinnä julkisia hyötypalveluja tuottavilla aloilla, kuten energia-, tele- ja laivanvarustelualueen yrityksissä. Maaomaisuuden yksityistäminen on edennyt myös nopeasti ja nykyisin yli 90 % maatalousmaasta on yksityisessä omistuksessa. Vuonna 1998 yksityisen sektorin osuus BKT:stä oli 65 % ja työpaikoista 68 % (Ministry of Economy of Latvia 1999).

Erityisesti maa- ja elintarviketalouden yksityistämistä on ohjattu rajaamalla omistusoikeutta. Yksityistämislaisla määräteltiin, että 51 % myllyteollisuuden osakkeista tuli myydä maanviljelijöiden yhdistyksille ja 70 % suurten meijeriteollisuusyritysten osakkeista piti allokoida maidontuottajille. Tällä tavoin Latvia esti ulkopuolisia hankkimasta osake-enemmistöä strategisesti tärkeiksi katsomiltaan aloilta ja varmisti päätöksenteon pysymisen kotimaisten osakkeenomistajien käsissä.

Ulkomaisen omistuksen rajoittaminen on mahdollistanut sen, että vanha johto on säilyttänyt asemansa uusissa yksityistetyissä yrityksissä ja siten kannustinta uudistaa yritysrakennetta ei ole ollut. Tällä on kuitenkin ollut negatiivisia vaikutuksia, sillä investointeja ei ole virrannut yrityksiin tarpeeksi ja esim. elintarvikkeiden jalostussektori on vanhentuneiden laitteistojen myötä tehoton (OECD 1998b).

## **Liettua**

Liettuan muuttuminen suunnitelmataloudesta markkinataloudeksi aiheutti talouden nopean taantumisen itsenäisyyden ensimmäisenä vuonna. Talouden elpyminen alkoi vuonna 1994. Vuonna 1998 Liettuan talous kasvoi 5 %, vaikka Venäjän kriisin vaikutuksesta loppuvuoden kasvu oli huomattavasti hitaampaa kuin alkuvuoden. Venäjän kaupan romahtamisen seurauksena BKT aleni vuoden 1999 ensimmäisellä neljänneksellä lähes 6 %.

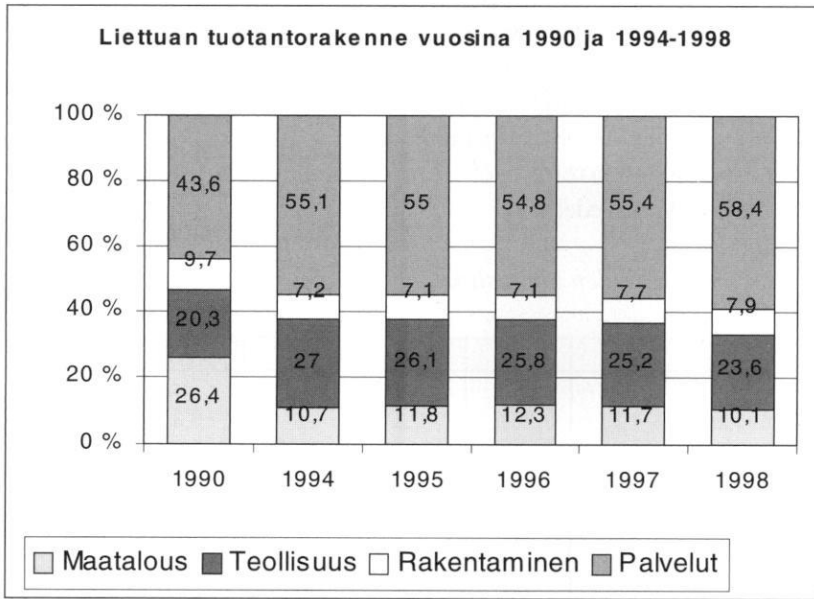
Maatalouden osuus bruttokansantuotteesta on Baltian maista selvästi korkein Liettuassa, ja teollistumisen lisääntyminenään ei ole vähentänyt maatalouden merkitystä kansantaloudelle. Maatalouden osuus BKT:sta ollut vuoden 1994 jälkeen melko vakaa (kuvio 2.3). Alustavien tietojen mukaan maatalous (sisältää metsätalouden, metsästyksen ja kalastuksen) muodosti yli 10 % osuuden BKT:sta vuonna 1998 (LDS 1999a, National Progress Report 1999c).

Teollisuustuotanto kasvoi vuonna 1998 noin 7 %, vaikka Venäjän kriisin vaikutukset näkyivät vuoden jälkipuoliskon kasvuluvuissa. Vuoden 1999 aikana kriisin jäljet näkyvät jo selvästi, sillä teollisuustuotanto laski 10 % edellisvuodesta. Maatalouden tuotanto laski vuonna 1998 noin 2,5 %, kun se vielä edellisvuonna kasvoi 6,4 %:n vauhtia (Suomen Pankki 2000b).

Liettua on onnistunut inflaation taltuttamisessa erinomaisesti. Valuuttakomitean perustaminen vuonna 1994 ja kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) ohjelmien täytäntöönpano ovat luoneet talouden vakauttamista edistävän poliittisen ympäristön. Inflaation nopeaan alenemiseen johtaneita syitä ovat mm. pankkikriisin aiheuttama kiristynyt luotonanto, tiukka rahapolitiikka ja hallinnollisten hintojen maltilliset korotukset (OECD 1997). Vuoden 1999 kesäkuussa 12 kk:n inflaatio oli ainoastaan 0,6 %. Maataloustuotteiden hinnat laskivat 15-20 % vuoden 1998 aikana ja maataloustuottajille laskettiin aiheutuneen 56 milj. markan tappiot Venäjän markkinoiden ongelmista. (LDS 1999a, Ministry of Economy of Lithuania 1999).

Vaihtotaseen vajeen kasvu on myös Liettuan talouden ongelma. Vuonna 1998 vaihtotasevaje kasvoi 12 %:iin BKT:stä. Liettua on usein joutunut turvautumaan





*Kuvio 2.3. Eri toimialojen osuus Liettuan BKT:sta (nimellishinnoin) vuosina 1990 ja 1994-1998 (National Progress Report 1999c).*

lainanottoon rahoittaakseen vaihtotasevajeitaan. Vuonna 1998 Liettuan julkisen sektorin ulkomainen bruttovelka oli 13 % BKT:stä. Hillitäkseen yritysten ulkomaista lainanottoa Liettuan keskuspankkia asetti vuoden 1999 alusta 15 %:n suuruisen veron ulkomaisten yritysten liettualaisille yrityksille myöntämien lainojen koroille. Vero ei kuitenkaan koske ulkomaisia rahoituslaitoksia. Suorien sijoitusten merkitys vaihtotasevajeiden rahoittajana on lisääntynyt Viron lisäksi erityisesti Liettuassa. Yksityistämiprojektit ovat houkutelleet ulkomaisia investointeja mm. tietoliikenne-sektorille sekä elintarvike- ja tupakkateollisuuteen (Korhonen ja Lainela 1999).

Vaikka ulkomaisten investointien kasvulla saadaan pidettyä vaihtotaseen vaje ainakin osittain kurissa, ovat paineet valuttaa kohtaan kasvaneet. Liettuan hallitus on ilmoittanut lykkäävänsä suunniteltua litin kytkentää dollarin ja euron muodostamaan valuuttakoriin. Vuodesta 1994 alkaen voimassa ollut litin sidonnaisuus dollariin (1 dollari = 4 litia) jatkuu siten ainakin vuoden 1999 loppuun.

Venäjän kriisin vaikutus ei näkynyt vielä kovinkaan voimakkaasti vuoden 1998 rekisteröidyissä työttömyysluvuissa, sillä työttömyysaste kasvoi vain hiukan edellisvuodesta (taulukko 2.3). Vuoden 1999 huhtikuussa työllisyyden heikkenemistä oli nähtävissä viitteitä, sillä työttömyysaste kohosi 8 %:iin. ILO:n työvoimatutkimusten mukaan työttömyysaste oli 13,5 % vuonna 1998. Maaseutualueilla työttömyysongelma on huomattavasti pahempi kuin esim. Vilnassa tai suurten teollisuuskeskittymien kotikaupungeissa (Klaipeda ja Kaunas), joissa työttömyysaste on ollut viiden prosentin lukemissa (National Progress Report 1999c).

Maatalouden osuus työllisestä työvoimasta on Liettuassa yli viidennes, ja päinvastoin kuin useimmissa muissa maissa maatalouden osuus työvoimasta on ollut kasvusuunnassa. Maatalouden korkea osuus työllisestä työvoimasta suhteessa sen osuuteen BKT:stä implikoi työn alhaisesta tuottavuudesta maataloussektorilla. Tämä viittaa siihen, että maatalouden reformi ei ole tapahtunut tarpeeksi nopeasti, ja että uudelleenjärjestelyjä tarvitaan edelleen.

*Taulukko 2.3. Liettuan talouden tunnuslukuja.*

	1994	1995	1996	1997	1998
BKT:n kasvu, %	-9,8	3,3	4,7	7,3	5,1
Teollisuustuotannon kasvu, %	-26,6	5,3	5	3,3	7
Maataloustuotannon kasvu, %	-20	6,1	10,3	6,4	-2,5
Inflaatio vuosikeskiarvona, %	72,2	39,6	24,6	8,9	5,1
12 kk:n inflaatio, %	45,1	35,7	13,1	8,4	2,4
Vaihtotase, % BKT:stä	-2,1	-10,2	-11,4	-10,2	-12,1
Rekisteröity työttömyys, %	4,5	7,3	6,2	6,7	6,9
Keskipalkka kuukaudessa, mk	457	677	874	1105	1348
*Keskipalkka maataloudessa, mk/kk		406	537	729	815
*Maatalouden osuus työpaikoista, %	22,9	21,0	21,0	20,6	21,0

\* Sisältää metsästyksen ja metsätalouden

Lähde: LDS 1999a.

Liettuan talouden yksityistäminen perustuu vuoden 1991 yksityistämislakiin. Yksityistämisen ensimmäisessä vaiheessa vuoden 1991 syyskuun ja 1996 elokuun välisenä aikana yksityistettiin 5 724 yritystä. Vuonna 1998 yksityistettiin 345 yritystä ja vuoden 1999 tammi- ja toukokuun välisenä aikana peräti 277 yritystä (Ministry of Economy of Lithuania 1999). Liettua suosi maa- ja elintarviketalouden yksityistämisen prosessin rahoitusmuotona muita Baltian maita enemmän investointi- ja kompensatiovouchereita käteisen rahan ohella. Vuonna 1994 Liettua myönsi suosituimmuus- aseman maataloustuottajille tarjoamalla maa- ja elintarviketalouden jalostusyritysten osakkeiden ostomahdollisuutta hinnalla, joka oli vain 2,5 % osakkeen nimellisarvosta. Myös elintarvikesektorin työntekijöille myönnettiin etuoikeus ostaa edulliseen hintaan yrityksensä osakkeita, mutta korkeintaan 30 % koko osakekannasta. Vuoteen 1997 mennessä 90 % yksityistämisen kohteina olleista maa- ja elintarviketalouden yrityksistä oli yksityistetty (OECD 1996c, OECD 1998b).

Ulkomaisten investoijien osakkeiden oston rajoittamisen seurauksena yritykset jäivät vaille tarvittavia pääomainvestointeja. Pääoman puute on estänyt konekannan uusimisen ja johtanut yritysten kilpailukyvyn heikkenemiseen. Liettuan maa- ja elintarviketaloutta sekä sen lähi- ja tukialoja vaivaa ylikapasiteetin ja tehottomuuden ongelma. Investointeihin tarvittavan pääoman puuttuminen on johtanut siihen, että yrityksiä on paljon, mutta ne ovat usein pysyneet kooltaan liian pieninä pystyäkseen hyödyntämään suurtuotannon etuja.

## 2.2. Maatalous

Baltian maat ovat pyrkineet kehittämään maatalous- ja elintarvikesektoreidensa politiikkatavoitteita. Suurta painoarvoa on annettu maareformille, maatilojen uudistuksille sekä hinta- ja tulotukitoimien soveltamiselle. Baltian alueella on itsenäisyyden saavuttamisen jälkeen harjoitettu melko epäyhtenäistä maatalouspolitiikkaa, mutta Baltian vapaakauppa-alueen (BAFTA) muodostaminen ja EU:n jäsenyyden tavoittelu ovat lisänneet alueen taloudellista integraatiota ja edistäneet siten myös maatalouspolitiikan yhdentymistä (OECD 1998b). Maataloudella on tärkeä painoarvo kaikille Baltian maiden kansantalouksille, mutta erityisesti Liettussa maatalous on säilyttänyt keskeisen asemansa parhaiten (taulukko 2.4).

Maataloustuotanto väheni kaikissa Baltian maissa vuonna 1999. Siihen vaikutti ratkaisevasti vuoden 1998 syksyllä tapahtunut Venäjän ruplan romahdus ja siitä seurannut maataloustuotteiden venäjän-viennin pysähtyminen. Tilastoviranomaisten alustavien tietojen mukaan Virossa tuotettiin vuonna 1999 esimerkiksi maitoa 12 % ja kananmunia 11 % edellisvuotta vähemmän. Myös karjan pääluku pieneni. Latviassa viljaa korjattiin 19 % edellisvuotta vähemmän ja nautakarja väheni 14 %. Liettussa viljan tuotanto supistui 25 % ja maidon ja kananmunien tuotanto noin 10 % (Suomen Pankki 2000a).

*Taulukko 2.4. Tunnuslukuja Baltian maiden maataloudesta (sisältää metsätalouden).*

	1995	1996	1997	1998
<b>Viro</b>				
Osuus BKT:stä, %	6,7	6,0	5,6	5,2
Tuotannon kehitys, %	100,2	93,7	98,5	95,0
Osuus viennin arvosta, %	16,5	15,8	16,5	15,8
Osuus työllisyydestä, %	9,6	9,1	8,3	
Keskipalkka maataloudessa, mk	534	688	810	952
<b>Latvia</b>				
Osuus kokonaisarvonlisästä, %	10,4	8,7	5,6	4,5
Tuotannon kehitys, %	93,4	94,3	100,2	91,3
Osuus viennin arvosta, %		16,9	14,5	10,8
Osuus työllisyydestä, %	18,0	17,8	18,0	17,1
Keskipalkka maataloudessa, mk	612	670	794	900
<b>Liettua</b>				
Osuus kokonaisarvonlisästä, %	11,7	12,2	11,7	10,1
Tuotannon kehitys, %	106	110	106	97,5
Osuus viennin arvosta, %	18,3	17,1	16,0	14,0
Osuus työllisyydestä, %	21,0	21,0	20,6	21,0
Keskipalkka maataloudessa, mk	406	537	729	815

Lähde: CSBL 1999a, LDS 1999a, SOE 1999a.

Toisin kuin EU:ssa Baltian maiden maatalouspolitiikassa on sovellettu hyvin niukasti erilaisia tukitoimenpiteitä. Vuonna 1995 OECD:n laskema PSE-tukiprosentti (producer support estimate) oli Virossa ja Liettussa nollassa sekä Latviassa 4 %, kun se EU:ssa oli vastaavasti 40 %. Maatalouteen suunnattua tukea on kuitenkin lisätty viime vuosina varsinkin Virossa ja Liettussa. Vuoden 1998 PSE-arvon arvioidaan nousevan Virossa 16 %:iin, Liettussa 14 %:iin ja Latviassa 10 %:iin. EU:n alueella PSE-arvon arvioidaan olevan 45 % vuonna 1998 (taulukko 2.5). Baltian maiden PSE-tukiprosentin nousun taustalla on markkinahintatuen lisääminen (maailmanmarkkinahintojen laskiessa kotimaan hinnat laskivat vähemmän) ja maataloussektorille suunnattujen budjettimenojen kasvu (OECD 1999a). Maataloudessa käytettävän työvoiman tuoton suhde kansantalouden keskimääräiseen työvoiman tuottoon oli vuonna 1998 Virossa 55 % sekä vuonna 1997 Latviassa 50 % ja Liettussa 43 %.

*Taulukko 2.5. Baltian maiden ja EU:n maatalouden PSE-prosentit vuosina 1994 – 1998 (1994 = EU 12).*

	Viro	Latvia	Liettua	EU
<b>Maito</b>				
1994	-12	-9	-73	
1995	9	-6	-28	
1996	20	-5	-26	53
*1997	21	-3	-17	50
**1998	36	13	6	57
<b>Naudanliha</b>				
1994	-39	-46	-39	
1995	-59	-32	-31	
1996	-41	-22	-21	43
*1997	-64	-40	-13	55
**1998	-46	-116	-14	62
<b>Sianliha</b>				
1994	19	52	51	
1995	-4	28	42	
1996	-8	14	38	3
*1997	-19	6	34	2
**1998	5	-15	39	8
<b>Maatalous</b>				
1994	-10	7	-15	42
1995	0	4	0	40
1996	7	3	5	34
*1997	5	4	7	38
**1998	16	10	14	45

\* Alustava arvo

\*\* Arvioitu arvo

Lähde: OECD 1999a.

## Viro

Viron maatalouden tärkeimmät toimialat ovat karjatalouden lisäksi viljan, perunoiden ja kasvien tuotanto. Ennen Neuvostoliiton miehitystä Viron maataloutta hallitsi noin 140 000 pientä maatilaa, jotka myöhemmin neuvostoaikana yhdistettiin 360:ksi suureksi tuotantoyksiköiksi. Itsenäistymisen jälkeen maataloussektori yksityistettiin ja suuret tuotantoyksiköt hajotettiin pienempiin osiin. Vuoden 1999 alussa maareformi oli kasvattanut maatilojen lukumäärän noin 41 400:aan ja keskimääräinen tilakoko oli 21,2 ha (EIU 1999a). Lisäksi maataloudessa toimi vuoden 1999 alussa yli 700 maatalousyhdistystä tai osakeyhtiötä, joissa on keskimäärin 28 työntekijää.

Viron maataloustuottajat kärsivät vuonna 1998 kylmän ja sateisen kesän aiheuttamista satovahingoista, jonka vuoksi maanviljelijöille maksettiin Viron valtion toimesta korvauksia yli 86 milj. markan edestä. Lisäksi laskeneet maailmanmarkkinahinnat, Venäjän kriisi ja maataloustuottajien huonontunut rahoitusasema vaikuttivat negatiivisesti maataloussektoriin.

Vuonna 1998 rakennettiin Virossa maito- ja viljatuotteiden suoran tuen järjestelmä. WTO:n liittymissopimuksessa Viro sitoutuu vähentämään maataloustukia 5 prosentilla niin yleisten tukien kuin erikoistukien osalta. Yhteensä valtiollisten tukien kattona tulee olemaan enintään 10 % tuotantokustannuksista. Viron tärkein kauppakumppani EU tukee maataloustuottajia summalla, joka on noin 40 % tuotantokustannuksista. Viron valtio on budjetoinut vuodelle 1999 maatalouden ja maaseudun tukemiseen 274 milj. mk, mihin sisältyy suoraa tukea 97,5 milj. mk. Siten vuonna 1999 maksettavan suoran tuen määrä kasvaa yli 25 milj. mk edellisvuodesta (Estonian Economy 1999, Reiljan 1999).

Vuonna 1998 Viron maataloustuotannon arvo oli vuoden 1995 hinnoin laskettuna 1987,6 milj. mk eli noin 5 % pienempi kuin vuonna 1997. Kasvintuotanto supistui, mutta kotieläintuotannon arvo kasvoi. Sekä lihan että viljan omavaraisuustaso oli 73 %, ja nykyään vain maitoa tuotetaan yli kotimarkkinoiden tarpeen. Noin kolmannes maidon kokonaistuotannosta menee vientiin. Maatalouden merkitys on silti edelleen suuri, sillä se muodostaa yhdessä elintarvikkeiden ja juomien kanssa 9 %:n osuuden BKT:sta.

Maatalouden investoinnit olivat 142,5 milj. mk vuonna 1998. Vaikka investointien volyyymi on kasvanut, on niiden arvo silti 3,5 kertaa pienempi kuin EU-maissa keskimäärin suhteessa maatalouden arvonlisään (Ministry of Economic Affairs of Estonia 1999).

Kulutusrakenteessa on nähtävissä korkean arvonlisän elintarvikkeiden suosion lisääntyminen. Meijeriteollisuustuotteiden ja hedelmien kulutus nousi vuodesta 1997, mutta esimerkiksi perunoiden kulutus laski. Lihankulutuksessa tapahtui siirtymistä siipikarjaan.

Hintakehitys maataloussektorilla oli vuonna 1998 epäsuotuisa, sillä tuotantokustannukset nousivat ja tuottajahinnat laskivat. Maidon ja sianlihan tuottajat kärsivät eniten vallinneesta hintakehityksestä. Viron avoimen kauppapolitiikan edesauttama

halvan lihan tuonti aiheutti tuottajahintojen alenemisen, jolloin useiden yritysten tuotot eivät kattaneet välittömiä kustannuksia. Esimerkiksi maidon tuottajahinta laski 40 % vuoden 1998 viimeisellä neljänneksellä verrattuna edellisvuoden vastaavaan ajankohtaan.

Viron maitomarkkinoiden tilanne ei ole vuoden 1999 aikana juurikaan parantunut, sillä markkinatilanne on muuttunut yhä epäterveempään suuntaan. Maidontuottajat turvautuivat syksyllä hintakartellin, jotta kestävämmän alhaalle pudonnut tuottajahinta saataisiin nousuun. Vuoden 1999 marraskuun puolivälissä maitolitrnan tuottajahinta oli kaksinkertaistunut kuukaudessa 0,6 markasta 1,25 markkaan. Tuottajahinnan nousu puolestaan aiheuttaa ongelmia Venäjän viennin tyrehtymisestä edelleen kärsivälle maidonjalostusteollisuudelle ja hinnannousupaineita vähittäiskauppaan. Viron kotitaloudet ovat siten hintasodan lopullisia kärsijöitä, sillä maidon hinta kaupassa on noussut nopeasti alle kahdesta markasta 2,7 markkaan. Markkinat odottavat, että maidon vähittäismyyntihinta tulee nousemaan 3,5 markkaan, mikäli nykysuuntaus jatkuu. Liettuassa on ollut maitotaloustuotteiden ylijäämiä ja sieltä on virrannut vuoden 1999 aikana kilpailukykyisiä tuotteita valtaamaan markkinaosuuksia Viron juusto- ja maitomarkkinoista (Olevsoo 1999).

*Taulukko 2.6. Eräiden maataloustuotteiden tuotanto Virossa vuosina 1990 ja 1995 – 1998 (1000 tonnia).*

	1990	1995	1996	1997	1998	Muutos 98/97, %
<b>Liha yht. teuraspaino</b>	182,2	67,7	58,6	53,4	60,0	12,4
naudanliha	63,0	25,8	22,1	19,0	19,3	1,6
sianliha	95,1	35,4	31,6	29,5	32,4	9,8
siipikarja	21,6	5,7	4,3	4,4	7,9	79,5
<b>Maito</b>	1208,0	706,9	674,8	717,1	729,5	1,7
<b>Peruna</b>	618,1	537,4	500,2	437,5	316,7	-27,6
<b>Vilja</b>	957,5	519,8	643,0	667,5	584,5	-12,4
<b>Vihannekset</b>	105,0	56,8	54,7	52,3	50,2	-4,0
<b>Kananmunat (milj. kpl)</b>	547,1	326,7	300,8	295,7	305,2	3,2

Lähde: SOE 1999a, EIU 1999a.

Viron elintarvike-maataloussektorilla on nähtävissä kolme suuremman luokan ongelmaa: 1) maataloustuottajia vaivaa lisääntyvä velkaantuneisuus energian tuottajille sekä hallitukselle verovelvollisuuksien lisääntymisen muodossa, 2) elintarvikkeiden jalostusteollisuuden ongelmana on ylikapasiteetti, varsinkin meijerisektorilla, missä kaksi suurinta yritystä hallitsee 90 prosenttia Viron markkinoista, 3) elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden viennin lasku Venäjälle heikensi erityisesti maidon- ja kalantuottajien taloudellista tilannetta (OECD 1999b).

## Latvia

Tuotannon uudelleenjärjestäminen ja maaomaisuuden yksityistäminen ovat olleet maatalouspolitiikan tärkeimmät tehtävät Latviassa 1990-luvulla. Maamarkkinat ovat lainsäädännön mukaan avoimet kaikille. Myöskään ulkomaalaisten maanhankintaa ei lailla rajoiteta. Maatalous on muuttunut perheviljelmävaltaiseksi, sillä valtion omistama maatalousmaata on enää lähinnä tutkimus- ja koulutuskäytössä (Martikainen 1999).

Vuoden 1996 marraskuussa säädetty maatalouslaki määrää, että maatalousbudjetin osuus valtion budjetista ei saa laskea alle 3 %:n. Vuoden 1998 syyskuussa voimaan astunut maaseudun kehitysohjelma (The Annual Agricultural Development Program) pyrkii kehittämään mm. maa- ja metsätaloutta sekä kalataloutta. Kehitysohjelman ja maataloutta koskevan lainsäädännön avulla pyritään kehittämään maatalouden rakennetta kilpailukykyisemmäksi. Tavoitteena on myös turvata maaseutujen työllisyys ja kehittää maataloustuotteita jalostavan teollisuuden toimintaa, jotta integroituminen Euroopan yhteismarkkinoihin mahdollistuisi. Maaseudun kehitysohjelma saa rahoitusta valtion budjetin lisäksi EU:n maaseudun ja maatalouden kehittämisohjelma SAPARD:sta (special accession programme for agriculture and rural development) (National Progress Report 1999b).

Latvian maatalouden (ilman metsätaloutta) arvonlisä laski kiintein hinnoin mitattuna (at constant prices) 55 % vuonna 1998 verrattuna vuoteen 1990. Maatalouden osuus kokonaisarvonlisästä laski 21 %:a alle 4 %:iin. Venäjän kriisin ja epäedullisten sääolosuhteiden seurauksena maatalouden tuotanto supistui 8,7 % vuodesta 1997.

Latvian maatalouden ongelmia ovat kasvava kilpailu muiden Baltian maiden taholta ja alhainen tuottavuus. Maatalous työllistää 15,7 % kokonaistyövoimasta, mutta sen osuus bruttokansantuotteesta on yli neljä kertaa pienempi. Vuonna 1998 maatalous työllisti 164 000 henkilöä, jossa oli vähennystä edellisvuodesta 4,7 %. Latvian tuottajahintataso on selvästi alhaisemmalla tasolla kuin EU:n hintataso. Erityisesti naudan- ja sianlihan tuottajahinnat laskivat vuonna 1998. Maataloustuotteiden hinnat laskivat 4 % ja tuotantokustannukset nousivat 2 %, minkä vuoksi varsinkin pienten tuotantotilojen tulot vähenivät (Ministry of Economy of Latvia 1999).

Vuonna 1997 kolmannes karjasta sijaitsi tiloilla, joilla eläimiä oli enintään 5 kpl. Noin 70 % lypsylehmistä sijaitsi kyseisillä pientiloilla. Latvian karjatilojen koko on vain kymmenesosa EU:n keskimääräisistä karjatilojen koosta. Siten tilojen tuotantovolyymit ovat alhaisia, tuottajat eivät kykene tuottamaan tarpeeksi alhaisin kustannuksin ja kuluttajat joutuvat tyytymään alhaisen laatutason maataloustuotteisiin (Tijone 1999).

Taulukko 2.7. Eräiden maataloustuotteiden tuotanto Latviassa vuosina 1990–1998 (1000 tonnia).

	1990	1995	1996	1997	1998	98/97, %
Vilja	1622	694	969	1044	970	-7,1
Hedelmät&marjat	24	77	31	105	28	-73,3
Sokerijuurikas		250	258	388	597	53,9
Peruna		864	1082	946	694	-26,6
Liha yht. teuraspaino	309	123	76	71	71	0,0
naudanliha	125	48	27	26	26	0,0
sianliha	138	63	40	37	36	-2,7
siipikarja	40	11	9	7	8	4,0
Maito	1893	948	923	988	950	-3,8
Kananmunat, milj. kpl	819	421	471	465	456	-1,9

Lähde: CSBL 1999a, IMF 1999a.

## Liettua

Vuonna 1990 maatalouden osuus kokonaisarvonlisästä (gross value added) oli 26,4 %, mutta siirtymäkauden aikana osuus väheni selvästi ollen vuonna 1994 enää 10,7 %. Maataloustuotannon alenemisen syyt olivat samanlaisia kuin muissakin Baltian maissa. Panosten hinnat nousivat samanaikaisesti kun tuotteiden hinnat laskivat jyrkästi supistuneen kysynnän vuoksi. Viime vuosina maatalouden tuotannossa ei ole tapahtunut suuria muutoksia, sillä vuonna 1998 sen osuus kokonaisarvonlisästä oli 10 %. Maa- ja metsätalouden suuri merkitys työllistäjänä on pysynyt vakaana: vuonna 1998 sen osuus kokonaistyövoimasta oli täysin sama kuin vuonna 1995 eli 21 % (LDS 1999a).

Maatalous antaa toimeentulon erittäin suurelle osalle työntekijöitä suhteessa sen osuuteen BKT:sta. Tämä johtuu siitä, että maareformin toteutustapa esti mittavan maataloustyöntekijöiden määrän vähentämisen uusia tiloja muodostettaessa. Itsenäisyyden ajan alkuvuosina meijerituotteiden, sian- ja naudanlihan vienti toimivat Liettuan pääasiallisina keinoina hankkia ulkomaan valuuttaa. Maataloussektorilla on vielä nykyäänkin suhteellisen suotuisat tulevaisuudennäkymät, sillä kasvuilmaisto on suosiollinen maatalouden harjoittamiseen ja maanviljelijöillä on pitkän perinteen tuoma hyvä tieto-taito.

Vuodesta 1992 lähtien maataloussektoria on uudistettu muuttamalla mm. maatalouden omistusrakenteita ja toimintatapoja. Maatalouden rakennemuutos on merkinnyt siirtymistä valtion omistamista kollektiivituloista yksityisesti omistettuihin maatalousyrityksiin ja perheviljelmiin. Yksityistämisen myötä pienet perhetilat ovat



ottaneet hallitsevan tuotantoyksikön aseman (IMF 1999b). Vuoden 1999 tammi-kuussa 67 500 yksityistä maatilaa oli rekisteröity maatilarekisteriin ja maatilankeskimmäinen koko oli 11,8 ha. Yksityistämällä on suora vaikutus maakaupan kehitykseen, koska ainoastaan rekisteröityjä maita saa myydä. Maatalousmaan liisaaminen valtiolta on ollut erittäin suosittua Liettuassa. Vuonna 1998 n. 56 % maatalousmaasta oli liisattuna, ja 22 % siitä kuului perheyriyten hallintaan.

Liettuan hallitus perusti vuonna 1998 sääntelyorganisaation (Market Regulation Agency), jonka tehtävä on ollut parantaa maanviljelijöiden rahoitusasemaa. Sääntelyorganisaatio on myöntänyt maataloustuottajille ennakkomaksuja tulevia viljasatoja vastaan ja yhdessä hallituksen kanssa taannut maataloussektorin lainoja 379 milj. markan edestä (OECD 1999b). Maatalousyrityksiä tuetaan lisäksi normaalitasoa alhaisemman voittoveron muodossa. Maatalousyritykset maksavat veroa voitoistaan 10 %, kun normaalivero on 29 %.

Maatalouden tuotanto väheni vuonna 1998 3 % edellisvuodesta. Lihantuotanto nousi puolella prosentilla; naudanlihan tuotanto lisääntyi, mutta sian- ja lampaanlihan sekä siipikarjan tuotanto laski. Maidontuotanto puolestaan väheni prosentilla (taulukko 2.8). Maataloustuottajien toiminnan kannattavuus heikkeni, koska päämaataloustuotteiden tuottajahinnat laskivat ja tuotantopanosten hinnat puolestaan nousivat. Maataloustuotteiden hinnat laskivat 15 – 20 % vuonna 1998 Venäjän kriisin ja ulkomaiden halpatuonnin seurauksena. Suurimmat hinnanlaskut koettiin viljan ja sokerijuurikkaan kohdalla. Uusien maatalouden tukitoimenpiteiden johdosta vaikutukset tulotasoon eivät olleet yhtä suuret.

*Taulukko 2.8. Eräiden maataloustuotteiden tuotanto Liettuassa vuosina 1990–1998 (1000 tonnia).*

	1990	1995	1996	1997	1998	98/97, %
Vilja	3265	1954	2703	3052	2821	-7,6
Sokerijuurikas	912	692	796	1002	949	-5,3
Peruna	1573	1593	2044	1830	1849	1,0
Vihannekset	295	369	433	415	437	5,3
Hedelmät&marjat	87	128	98	274	118	-56,9
Liha yht. teuraspaino	530	208	199	201	202	0,5
sianliha	241	93	89	87	96	10,3
naudanliha	231	87	83	90	81	-10,0
siipikarja	56	26	25	23	24	4,3
Maito	3157	1819	1832	1950	1930	-1,0
Kananmunat (milj. kpl)	1273	793	751	798	792	-0,8

Lähde: LDS 1999a.

## 2.3. Elintarviketeollisuus

Venäjän vuoden 1998 elokuussa alkaneen talouskriisin vaikutukset näkyvät erityisesti Baltian maiden elintarviketeollisuudessa. Suurimpia kärsijöitä ovat olleet meijeri-, lihanjalostus- ja kalanjalostusteollisuus, jotka kaikki ovat olleet hyvin riippuvaisia Venäjän ja IVY-maiden viennistä. Baltian maiden elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden viennistä yli 40 % on suuntautunut Venäjälle ja IVY-maihin. Liettua on ainoana Baltian maana elintarvike- ja maataloustuotteiden nettoviejä, sillä Viro ja Latvia ovat jo muuttuneet nettotuojiksi

### Viro

Elintarviketeollisuus on Viron tärkein teollisuudenala, joskin sen suhteellinen osuus on viime vuosina laskenut. Elintarviketeollisuussektori on houkutellut menestyksellisesti uusia ulkomaisia investointeja, minkä ansiosta tuotantoa on pystytty tehostamaan. Viron elintarviketeollisuus on jakautunut nopeasti kehittyviin vientiyrityksiin ja pienempiin kotimarkkinoilla toimimaan pyrkiviin yrityksiin. Vuonna 1997 elintarviketeollisuus työllisti 29 000 työntekijää. Virossa on nykyisin 542 rekisteröityä elintarvikejalostusteollisuuden yritystä, joista maidonjalostusalan yrityksiä on 41, lihanjalostusteollisuuden yrityksiä 281 ja kalanjalostusteollisuuden yrityksiä 119 (86 toimii aktiivisesti).

Varsinkin maidonjalostusteollisuuteen on tehty suuria investointeja ja hygienia- tasoa on pyritty nostamaan EU:n edellyttämälle tasolle. Vuonna 1998 Viron suurin maidonjalostusyritys AS Põlva Piim ja Järva-Jaani täyttivät EU-standardit ja saivat siten oikeuden viedä tuotteitaan Euroopan unionin alueelle. Vuoden 1998 syksyllä maidonjalostusteollisuutta kohtasi takaisku, kun EU asetti Viron maidon vientikieltoon riittämättömän laatu- ja hygienia- tason vuoksi. Viron elintarviketeollisuuden ponnistelut EU:n edellyttämien laatu- ja terveysta- vaatimusten täyttämiseksi tuottivat kuitenkin tulosta, sillä EU poisti vientikiellon vuoden 1999 alusta alkaen (OECD 1999b).

Kalateollisuus työllistää n. 3 500 - 4 000 kalastajaa ja n. 7 500 - 8 000 kalanjalostusteollisuuden työntekijää. Elintarviketeollisuuden aloista kalanjalostusteollisuus on kaikista riippuvaisin viennistä, sillä sen tuotannosta meni vuonna 1998 viintiin 82 %. Kalanjalostusteollisuuden yrityksistä 16 on saanut EU:n hyväksynnän, mutta yksikään lihanjalostusteollisuuden yritys ei toistaiseksi ole saanut vientilupaa unionin alueelle. Lihanjalostusteollisuus on jakautunut suuriin ja pieniin yrityksiin: suurten yritysten muodostamaan ryhmään kuuluu 17 yritystä ja loput 264 muodostavat pienten yritysten ryhmän. Pääosa suurimmista liha-alan yrityksistä on ainakin osittain ulkomaalaisomistuksessa (mm. HK-Ruokatalon omistama Rakvere). Viron lihanjalostusteollisuus on hyvin keskittynyttä, sillä neljä suurinta yritystä (Rakvere, Valga, Saaremaa ja AS Tallegg) tuottavat 90 % alan kokonaistuotannosta (Schank 1999).

Venäjän viennin vaikeudet Venäjän talouskriisin ja korkeiden tullien muodossa pakottivat elintarviketeollisuuden leikkaamaan raaka-aineista maksettavia hintoja.

Elintarviketeollisuus oli vaikeimmassa tilanteessa vuoden 1998 syys- ja lokakuussa, jolloin maitotuotteiden, juuston ja voion myyntimäärät olivat vain 50 – 60 % edellisvuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna. Kalatuotteiden ja kalasäilykkeiden myynti laski puolestaan vuoden 1999 tammikuussa alle puoleen edellisvuoteen verrattuna (taulukko 2.9). Kolmannes elintarviketeollisuuden yrityksistä on joutunut leikkaamaan tuotantoaan, jäädyttämään investointeja ja vähentämään työvoimaa. Kalanjalostusteollisuutta on kohdannut lukumääräisesti eniten konkurssseja. Viron olut- ja juustoteollisuuden yritykset sekä lihanjalostusteollisuus ovat menestyneet parhaiten, sillä ne ovat löytäneet uusia vientimarkkinoita lännestä.

Viron elintarviketeollisuus on ollut ongelmien edessä pakko etsiä vaihtoehtoisia toimintastrategioita: ulkomaisen omistuksen osuus elintarvikeyrityksissä on lisääntynyt, tytäryhtiöitä on perustettu Viron ulkopuolelle, tuotantoprofiilia on pyritty muuttamaan ja uusia menestystuotteita on yritetty tuoda markkinoille (Ministry of Economic Affairs of Estonia 1999).

*Taulukko 2.9. Viron elintarviketeollisuuden myynti-indeksi (edellisvuoden vastaava kuukausi = 100) (kiintein hinnoin).*

	1998	1998	1998	1998	1999	1999	1999	1999
	Tammik.	Kesäk.	Lokak.	Jouluk.	Tammik.	Kesäk.	Lokak.	Jouluk.
Teollisuustuotanto	112,9	111,4	87,8	91,9	80,3	94,4	107,4	108,9
Elintarviketeollisuus	117,6	108,0	68,5	76,4	61,1	76,9	100,1	86,9
liha/lihavalmisteet	119,5	116,6	85,0	85,0	73,6	84,9	100,2	96,3
kala/kalavalmisteet	120,5	119,6	57,3	57,1	45,9	54,4	123,1	96,0
maidonjalostustuotteet	111,5	97,5	62,3	80,5	60,1	72,9	87,3	59,9
juomat	138,7	104,1	74,3	89,1	54,6	100,1	116,2	109,0

Lähde: Bank of Estonia 2000.

Viron elintarviketeollisuuden tuotannon arvo oli vuonna 1998 4,1 mrd. mk, mikä oli noin 29 % koko teollisuuden tuotannon arvosta. Elintarviketeollisuuden tuotannon arvo oli 1,3 % pienempi kuin vuonna 1997 (taulukko 2.10). Vuonna 1998 kotitaloudet käyttivät keskimäärin 39 % tuloistaan elintarvikkeisiin. Elintarviketeollisuuden vuoden 1998 toisella puoliskolla alkanut epäsuotuisa kehitys jatkui myös vuoden 1999 ensimmäisellä puoliskolla. Myynti kotimarkkinoilla kasvoi hieman ja vientimarkkinat laajenivat, mutta ne eivät riittäneet korvaamaan IVY-maista saatujen vientitulojen vähenemistä. Ruplan devalvoituminen on johtanut elintarvikkeiden liikkumiseen Venäjältä Viron markkinoiden suuntaan (National Progress Report 1999a, Bank of Estonia 2000).

*Taulukko 2.10. Viron elintarviketeollisuustuotannon arvo (mrd. mk) ja osuus (%) koko teollisuustuotannosta vuosina 1997 – 1998 (nimellishinnoin).*

	1997		1998	
	Tuotannon arvo, mrd. mk	Osuus koko teollisuudesta (%)	Tuotannon arvo, mrd. mk	Osuus koko teollisuudesta (%)
Teollisuustuotanto	12,91	100	14,18	100
Elintarviketeollisuus	4,14	32,1	4,09	28,8
Liha	0,55	4,3	0,58	4,1
Kala	0,78	6,1	0,74	5,2
Maidonjalostus	1,13	8,8	1,15	8,1
Viljatuotteet	0,03	0,3	0,04	0,3
Eläinrehu	0,13	1,0	0,16	1,1
Leipomo	0,37	2,9	0,36	2,6
Juoma	0,69	5,3	0,65	4,6

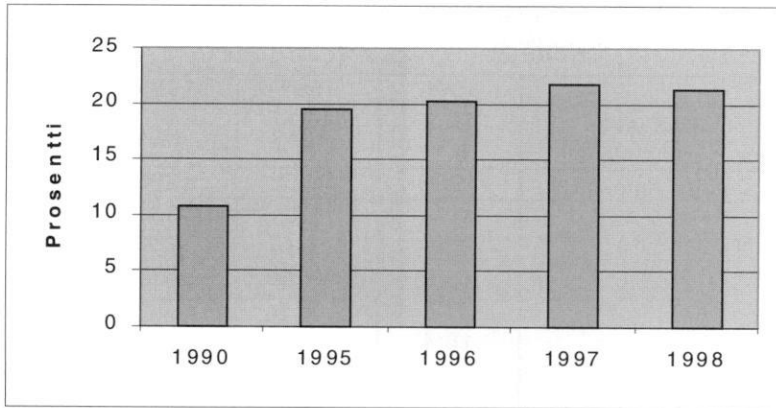
Lähde: Bank of Estonia 2000.

## Latvia

Latvian elintarviketeollisuus tunnetaan pitkistä perinteistään. Ennen toista maailmansotaa Latvia vei Eurooppaan voita ja sianlihaa. Kun Latvia oli osa Neuvostoliittoa, suurin osa tuotannosta vietiin Venäjälle. Venäjä ja IVY-maat ovat yhä tärkeitä tuonti- ja vientikumppaneita Latvian elintarvikesektorille, mutta latvialaisille tuotteille on avautunut myös muita markkinoita. Elintarviketeollisuussektorilla toimivien yritysten lukumäärä on kasvanut nopeasti. Vuonna 1995 elintarviketeollisuudessa toimi 573 yritystä, mutta vuonna 1998 elintarvikeyritysten lukumäärä oli noussut 806:een. Elintarvikesektorille on tehty suuria ulkomaisia investointeja, sillä kolmannes kaikista yrityksistä on yhteisyrityksiä (CSBL 1999a).

Elintarviketeollisuus on kasvanut voimakkaasti, mutta sektorin tuotanto kärsi suuresti vuoden 1998 toisella puolivuotiskaudella Venäjän kriisistä. Elintarvikkeiden ja juomien valmistus on muodostanut suurimman osuuden teollisuustuotannosta jo vuodesta 1990, jolloin elintarviketeollisuus tuotti 26 % teollisuustuotannosta. Kun laskukausi alkoi 1990-luvun alussa, tuotantoa alettiin sopeuttamaan kotimaan kysyntään. Vuodesta 1996 tuotanto alkoi kasvaa ja tuotannon taso on nykyisin n. 50 % vuoden 1990 tasosta.

Elintarviketeollisuus on selvästi tärkein teollisuusala, sillä vuonna 1998 elintarvikkeiden (sisältää juomat ja tupakan) osuus Latvian teollisuustuotannosta oli 41 %, kun seuraavaksi tärkeimmän ryhmän, metallit ja koneet, osuus oli 15 %. Elintarvikkeiden tuotanto supistui voimakkaasti erityisesti vuoden 1998 jälkimmäisellä puoliskolla (National Progress Report 1999b). Elintarviketeollisuuden tuotanto oli



Kuvio 2.4. Elintarviketeollisuuden osuus (%) valmistusteollisuuden työntekijöistä 1990 ja 1995 – 1998 (CSBL 1999a).

vuonna 1998 noin 5 % pienempi kuin vuonna 1997. Elintarviketeollisuudessa työskentelevien lukumäärä puolestaan väheni vajaalla kolmella prosentilla (taulukko 2.11).

Taulukko 2.11. Latvian elintarviketeollisuuden tuotannon arvo (milj. mk) nimellishinnoin ja työntekijöiden lukumäärä (kpl) vuosina 1996 – 1998.

Teollisuus	1996		1997		1998	
	Tuotannon arvo, milj. mk	Työntekijöiden lukumäärä	Tuotannon arvo, milj. mk	Työntekijöiden lukumäärä	Tuotannon arvo, milj. mk	Työntekijöiden lukumäärä
Elintarviketeollisuus	4696	35037	5614	37967	5337	36933
Liha	645	4183	655	3976	642	4091
Kala	777	8268	1027	10088	799	9517
Maidonjalostus	843	6061	935	5847	990	5906
Viljatuotteet	405	1437	360	1325	258	1098
Eläinrehu	61	514	114	542	116	445
Juoma	648	3247	735	3342	754	3219

Lähde: CSBL 1999b.

Kotitalouksien varoista yhä pienempi osa käytetään elintarvikkeisiin. Vielä vuonna 1996 yli puolet kulutusvaroista käytettiin elintarvikkeisiin, mutta vuonna 1998 elintarvikkeiden osuus kotitalouksien kulutuksesta oli laskenut 41 %:iin. Elintarvikkeiden kulutuksessa on nähtävissä siirtymistä perunoiden ja meijerituotteiden kulutuksesta lihan kulutukseen (taulukko 2.12).

Taulukko 2.12. Elintarvikkeiden kulutus Latviassa vuosina 1996 – 1998.

	1996	1997	1998
Elintarvikkeet, % kulutuksesta	50,9	46,8	41
Alkoholit&tupakka, % kulutuksesta	5,1	5	5,4
Elintarvikkeiden kulutus, kg/capita	1996	1997	1998
Liha yhteensä	57	56	60
Naudanliha	5,8	5,2	5,2
Sianliha	13,9	12,8	14,5
Siipikarja	7,2	8	8
Makkarat ym.	16,4	16,9	18,5
Meijerituotteet yhteensä	311	291	284
Maito, litraa	78	73	68
Kala ja kalatuotteet	16	15	16
Peruna	152	144	135

Lähde: (CSBL 1999a)

Latvian elintarviketeollisuuden ongelmana on ollut raaka-aineiden epävarma saavuus maanviljelijöiltä, jotka ovat olleet haluttomia allekirjoittamaan pitkäaikaisia toimitussopimuksia. Raaka-ainepulasta kärsii myös lihanjalostusteollisuus ja Latvian maatalousministeriön mukaan Latviassa tuotettu liha riittää kattamaan vain puolet kotimarkkinoiden kulutustarpeesta. Pääsyyinä riittämättömään lihantuotantoon pidetään kyvyttömyyttä kilpailla kotimarkkinoilla halpatuonnin. Arvioiden mukaan jopa 30 – 40 % lihateollisuuden käyttämästä lihasta on salakuljetettua Liettuasta ja Valko-Venäjältä. Liha ostetaan usein välittäjältä, jotka väittävät myyvänsä maanviljelijöiltä ostettua lihaa, mutta saattavatkin myydä salakuljetettua lihaa (Finpro 1999).

Elintarvikesektorin kasvua on rajoittanut myös väestön heikko ostovoima ja EU:n elintarvikkeille asettamat laatu- ja hygieniavaatimukset. Latvian elintarviketeollisuus ei ole pystynyt viemään tuotteitaan EU:n alueelle, koska ne eivät ole täyttäneet EU-standardeja. Elintarvikesektori on pyrkinyt uudistamaan ja kehittämään tuotantojärjestelmäänsä, jotta elintarvikkeiden vähentynyt itävienti voitaisiin korvata länsiviennillä. Vuoden 1999 alussa 9 maidonjalostusyriystä, 8 kalanjalostusyriystä ja 3 kylmäkuljetuslaivaa täyttivät asetetut vientikriteerit ja omasivat siten oikeuden viedä tuotteitaan EU:n jäsenvaltioihin (National Progress Report 1999b).

## Liettua

Liettuan elintarvikkeiden jalostusteollisuuden rakenne syntyi Neuvostoliiton aikana syntyneistä rakenteista, jotka muodostuivat pääasiassa maito- ja lihatuotteita jalostavista suurista tai keskisuurista valtion omistamista yrityksistä.

Keskeinen haaste Liettuan elintarviketeollisuudessa on tuotannon uudistaminen vastaamaan EU:n asettamia normeja laadun ja hygieniavaatimusten osalta, sillä monet

jalostuslaitokset ovat vanhanaikaisia ja tehottomia. Tuotantokoneistoa on uusittava, jotta kilpailumahdollisuudet länsi-markkinoilla paranisivat. Kehittymistä hidastaa kuitenkin alan heikko kannattavuus. Syitä huonoon taloudelliseen tilaan ovat tuotantopanosten (työvoima, energia) kallistuminen, työn alhainen tuottavuus, pääoman puute, ylikapasiteetti ja yritysten puutteellinen markkinaorientoituneisuus (Girgzdiene ym. 1998).

Elintarviketeollisuuden uudistaminen on ollut melko verkkaista, lukuun ottamatta panimo-, makeis- ja sokeriteollisuutta, jotka ovat houkuttelleet suuria ulkomaisia investointeja. Panimoteollisuuteen on investoinut Suomesta mm. Hartwall Oy, joka omistaa puolet Baltic Beverages Holding yhtiöstä. Sokeriteollisuudessa puolestaan tanskalainen Danisco Sugar on alan markkinajohtaja.

Tuotantomäärät elintarviketeollisuudessa ovat laskeneet itsenäisyyden aikana huomattavasti. Meijeriteollisuuden vaikeudet alkoivat maidontuotannon nopeasta alenemisesta 1990-luvun alkuvuosina. Vuonna 1995 meijereillä oli velkaa lähes puolet käyvästä arvostaan, ja vuonna 1996 useat meijerit ajautuivat konkurssiin. Maidontuotanto onkin keskittynyt viime vuosina yhä harvempien käsiin. Liettuan elintarvikealan rakenteellinen uudistaminen ja yksityistäminen on ollut monia muita aloja selvästi työläämpää (EC 1998c). Elintarviketeollisuuden tehottomuus näkyi selvästi heti itsenäistymisen jälkeen, kun se ei kyennyt kilpailemaan ulkomailta tuotujen elintarvikkeiden kanssa.

Elintarviketeollisuus on eräs Liettuan tärkeimmistä teollisuudenaloista. Vuonna 1998 elintarvikesektori työllisti vuositasolla keskimäärin yli 47 000 henkilöä. Elintarviketeollisuustuotannon myynnin arvo laski vuonna 1998 noin 2 % (taulukko 2.13).

*Taulukko 2.13. Liettuan elintarviketeollisuustuotannon myynti (milj. mk) nimellishinnoin ja työntekijöiden lukumäärä (kpl) vuosina 1996 – 1998.*

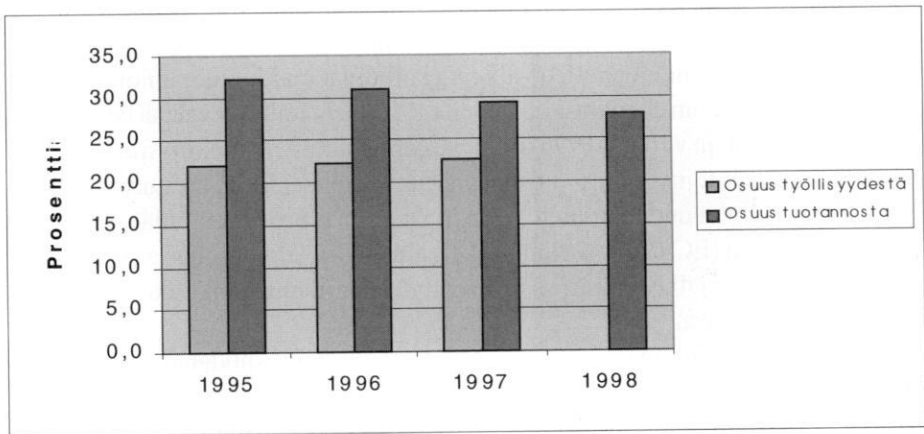
Teollisuus	1996	1996	1997	1997	1998	1998
	Tuotannon myynti, milj. mk	Työntekijöiden lukumäärä	Tuotannon myynti, milj. mk	Työntekijöiden lukumäärä	Tuotannon myynti, milj. mk	Työntekijöiden lukumäärä
Elintarviketeollisuus	6298	46725	6833	46802	6707	47232
Liha	1008	8784	1054	7910	987	7440
Kala	143	3064	143	1959	160	1986
Maidonjalostus	1929	11136	2063	11988	2268	12167
Viljatuotteet	480	2414	502	2478	447	2887
Eläinrehu	437	2155	461	2161	378	1547
Juoma	844	5304	995	5899	1012	6337,0

Lähde: LDS 1999b.

Elintarviketeollisuuden osuus koko teollisuustuotannon arvosta oli vuonna 1998 noin 28 %. Vuoden 1999 tammi-elokuun välisenä aikana elintarviketeollisuuden

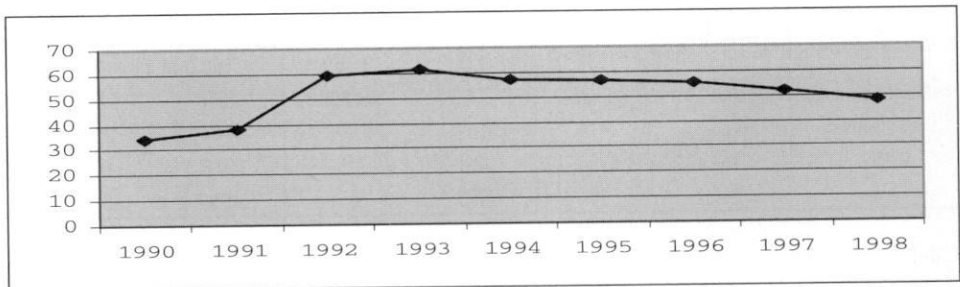
tuotannon arvo oli yli 9 % alhaisempi kuin vuoden 1998 vastaavana ajankohtana. Elintarviketeollisuuden vaikeudet johtuivat pääosin Venäjän talouskriisistä. Erityisesti lihanjalostusteollisuudessa ongelmat kasaantuivat, sillä vain 15 – 20 % tuotantokapasiteetista tarvittiin käyttöön. (Ministry of Economy of Lithuania 1999, EIU 1999c).

Vaikeuksista huolimatta elintarviketeollisuus houkutteli lähes edellisten vuosien tapaan ulkomaisia suoria investointeja. Vuonna 1998 Liettuan teollisuuden tehtiin ulkomaisia suoria investointeja 526 milj. dollarin arvosta, mistä elintarviketeollisuuden osuus oli 36,3 % (36,5 % vuonna 1997) (IMF 1999b).



Kuvio 2.5. Liettuan elintarviketeollisuuden osuus (%) koko teollisuuden tuotannosta ja työllisyydestä vuosina 1995 – 1998 (LDS 1999a, EIU 1999c).

Elintarvikkeiden kulutus on ollut vuodesta 1993 lähtien ollut laskusuunnassa. Kotitaloudet käyttivät vuonna 1998 keskimäärin 48 % tuloistaan elintarvikkeisiin (kuviota 4.3). Erityisesti meijerituotteiden ja perunoiden kulutus on ollut kasvussa (LDS 1999a).



Kuvio 2.6. Kotitalouksien elintarvikkeiden kulutus Liettuassa vuosina 1990 – 1998 (% kulutusmenoista) (LDS 1999a, Girgziene ym. 1998).



### 3. Baltian maiden kauppapolitiikka

Baltian maat ovat solmineet kansainvälisiä sopimuksia samaan tahtiin. Maat kirjoittivat Suomen ja Ruotsin kanssa bilateraaliset vapaakauppasopimukset vuosina 1992 ja 1993. Baltian maiden ja OECD:n välinen yhteistyö alkoi 1990-luvun alussa yhteistyöohjelman muodossa. Vuoden 1998 maaliskuussa OECD:n neuvosto hyväksyi Baltian alueen ohjelman (Baltic Region Programme). Ohjelman tarkoituksena on edistää Baltian maiden integroitumista maailmantalouteen OECD:n tietoa ja kokemusta hyödyntäen. Läntisiin yhteistyöjärjestöihin integroituminen (esim. EU ja WTO), ja riippuvuus kansainvälisistä rahoituslaitoksista (IMF, WB, EBRD) sekä tukiohjelmista (Phare) asettaa Baltian maiden kauppaja- ja talouspolitiikalle selkeän toimintalinjan, josta poikkeaminen ei ole edullista.

#### 3.1. WTO

Vuonna 1947 perustettiin kansainvälistä tullitariffia ja kauppaa koskeva yleissopimus GATT (General Agreement on Tariffs and Trade). GATT-sopimuksen ydin on kaupan vapauttaminen ja uusien kaupan esteiden muodostumisen estäminen. Sopimuksessa sovitaan tullien asteittaisesta alentamisesta. Tällä tarkoitetaan sopimusneuvotteluja, joilla tähdätään pitkällä aikavälillä tullien merkittävään alentamiseen ja lopulta poistamiseen. Sopimusosapuolten on noudatettava suosituimmuusperiaatetta, ns. MFN-kohtelua (Most-favoured-nation treatment), jolla tarkoitetaan jollekin maalle myönnettyjen etuuksien automaattista välittymistä muillekin sopimusosapuolille. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaikille GATT:in jäsenmaille on annettava samat tullien alennukset. GATT:in piirissä on tehty kahdeksan tullialennuskierrosta, joista viimeisin eli Uruguay'n kierros päättyi vuonna 1994. Uruguay'n kierroksella käsiteltiin perinteisten tariffineuvotteluiden lisäksi monia muita asioita, kuten maataloutta, palveluja, immateriaalioikeutta ja riitojenratkaisua sekä perustettiin Maailman kauppajärjestö WTO.

Uruguay'n kierroksella päästiin ensimmäistä kertaa sopimukseen varsinaisen maataloustuotteiden maailmankaupan liberalisoinnin aloittamisesta ja tukemisen pelisäännöistä. Sopimuksessa sitouduttiin alentamaan maatalouden kokonaistukea (maailmanmarkkinoiden referenssihinnan ja kotimarkkinoiden tuetun hinnan erotus kerrottuna tuotannon määrällä) yhteensä 20 % verrattuna 1986-1988 tasoon. Viennin budjettimenojat on alennettava 36 % ja tuetun viennin määrää 21 % referenssijaksoon 1986-1990 verrattuna. Velvoitteet ovat tuote- tai tuoteryhmäkohtaisia. Rajasuojaa koskevia velvoitteita ovat tullien alentaminen keskimäärin 36 % vuosien 1986-1988 keskimääräiseltä tasolta siten, että tuotekohtainen aleneminen on vähintään 15 %. Tuonnin vähimmäistaso (5 % kulutuksesta) halutaan turvata sillä, että tätä vastaavat kiintiöt on mahdollista tuoda vielä alemmilla tulleilla (32 % perustullista) (EC 1998d).

WTO pyrkii lisäämään ”yleistä hyvinvointia” vapauttamalla ja lisäämällä kansainvälistä kaupankäyntiä. Järjestö hallinnoi kansainvälistä sopimuspakettia, josta suurin osa on WTO:n edeltäjän GATT:in peruja. WTO ratkoo myös jäsentensä välisiä kauppariitoja. Ratkaisu on periaatteessa sitova. Latvia liittyi ensimmäisenä Baltian maana WTO:n jäseneksi vuoden 1998 lokakuussa. Latvia oli yhdessä Kirgistanin kanssa ensimmäinen entiseen Neuvostoliittoon kuulunut valtio, joka liittyi jäseneksi.

Vuoden 1999 toukokuussa Viro hyväksyttiin uusimpana tulokkaana WTO:n jäseneksi. WTO:ssa on Viron liittymisen jälkeen 135 jäsenmaata ja 30 maata on lisäksi anonut jäsenyyttä. Liettua ja Venäjä ovat jäsenyyttä hakeneiden valtioiden joukossa (WTO 1999a). Viron liberaali talouspolitiikka oli neuvotteluissa sekä eduksi että haitaksi. Viron kaikki rajasuojamekanismit ovat nolla prosenttia, mikä oli epäedullinen lähtökohta suojatulliprosentteja etsittäessä. Yleisesti arvioidaan, että WTO:n jäsenyyden luovat paremmat edellytykset EU-jäsenyydelle. Viron ja Latvian sopimus WTO:n kanssa kumoutuu maiden liittyessä Euroopan unioniin ja voimaan astuu EU:n ja WTO:n välinen sopimus. EU-jäsenyyden myötä tullit harmonisoidaan EU:n kanssa ja sitoumukset maataloustuessa, markkinoillepääsystä sekä tuetun viennin määrässä ja arvossa yhdistetään.

Siirtymätalouksien saamat edut WTO-jäsenyydestä voidaan jakaa kolmeen luokkaan: (a) WTO-jäsenyyden edellyttämät muutokset yhteiskunnan rakenteissa (lait, kaupankäynnin vapauttaminen, yksityistäminen jne.) edistävät siirtymätalouksien kokonaiskehitystä; (b) tärkeimmille vientimarkkinoille pääsy helpottuu ja varmistuu; (c) jäsenmaat hyötyvät WTO:n kauppariitojen sopimismenettelystä (Michalopoulos 1998).

Usein on poliittisesti vaikeaa soveltaa liberaalia kauppastrategiaa jäsenyyden hakuvaiheessa, varsinkin jos WTO:n jäseninä olevat tärkeimmät kauppakumppanit käyttävät hyväkseen jäsenyyden tuomia laillisia etuuksia. Esimerkiksi pitämällä yllä korkeita maataloustuotteiden suojatulleja. Poliittisten vaikeuksien tunnustamisesta huolimatta on olemassa selvää näyttöä siitä, että ne siirtymätaloudet, jotka jo jäsenyyttä hakiessaan soveltavat liberaalia kauppastrategiaa tulevat hyötymään eniten WTO-jäsenyyden tuomista mahdollisuuksista. Liberaalia kauppastrategiaa vieroksuvat siirtymätaloudet saattavat joutua taistelemaan rajoitteita viljelevän kaupparegiimin kanssa, mikä estää sopeutumisen ja tehokkaan siirtymisen markkinatalouteen (Michalopoulos 1998).

### 3.2. Euroopan unionin jäsenyyden

EU:n laajeneminen Itä-Eurooppaan tarkoittaa mm. sisämarkkinoiden muodostumista nykyisen EU:n ja uusien jäsenmaiden välille sekä kauppapolitiikan toimintatapojen harmonisointia. Käytännössä tämä merkitsee keskinäisen rajasuojan purkamista ja yhtäläisen rajasuojan asettamista kolmansia osapuolia kohtaan. Merkittävä yksittäinen elementti tässä suhteessa on EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (Common Agricultural Policy, CAP) ulottaminen uusiin jäsenmaihiin. Euroopan unionin laajentu-

misen lähtökohtana ovat jäsenyyden yleiset perusteet. EU-maat ovat päättäneet, että jäsenyys Euroopan Unionissa edellyttää seuraavien poliittisten ja taloudellisten kriteerien täyttymistä jäsenehdokasmaissa:

- poliittisen järjestelmän on oltava vakaa takaamaan demokratian toteutuminen, oikeusvaltion periaatteet, ihmisoikeuksien kunnioittamisen sekä vähemmistöjen oikeudet,
- markkinatalouden täytyy olla toimiva ja talouden on kyettävä sopeutumaan yhteismarkkinoiden aiheuttamaan kilpailupaineeseen ja markkinavoimiin unionin sisällä,
- uusilla jäsenmailla tulee olla valmius omaksua EU:n aiheuttamat vaatimukset, jotka liittyvät unionin yhteiseen säädöstöön (acquis) mukaan luettuna sitoutuminen poliittisen, taloudellisen ja rahaliiton tavoitteisiin (EC 1998d).

Baltian maat ja Euroopan unioni solmivat vapaakauppasopimuksen vuoden 1995 alussa. Samanaikaisesti muiden Baltian maiden kanssa tehty Eurooppa-sopimus astui virallisesti voimaan 1.2.1998 pitkällisen ratifiointiprosessin jälkeen. EU on solminut kaikkiaan kymmenen transiitotalouden kanssa vastaavat sopimukset.

Eurooppa-sopimusten tavoitteena on edistää Keski- ja Itä-Euroopan maiden mahdollisuuksia liittyä Euroopan unionin täysjäseneksi. Eurooppa-sopimukset käsittelevät teollisuustuotteiden yleisen vapaakaupan, mutta esim. jalostetuille maataloustuotteille ja kalalle on asetettu tariffikiintiöitä. Elintarvikkeiden kauppaa rajoittavat myös EU:n tiukat hygienia- ja laatusäännökset.

Eurooppa-sopimukset poikkeavat hivenen maittain, sillä ne ovat jäsenehdokasmaiden ja EU:n välisiä kahdenkeskeisiä sopimuksia. Viron Eurooppa-sopimus ei sisällä muista KIE-maista poiketen siirtymäaikaa, sillä Viro ei sellaista halunnut. Baltian maat sitoutuvat Eurooppa-sopimuksissaan saattamaan lainsäädäntönsä vastaamaan EU:n lainsäädäntöä sekä vapauttamaan maksuliikenteen että pääomansiirrot kauppa- ja investointivirroissa. Eurooppa-sopimukset poistavat esteitä ulkomaankaupalta, sillä sopimusten mukaan ulkomaisten yritysten (eli EU-maiden yrityksiä Baltian maissa ja Baltian maiden yrityksiä EU:ssa) tulee kohdella samoin kuin kotimaisia yrityksiä (OECD 1998a).

Euroopan unionin komissio antoi vuoden 1997 lopussa maalausunnot EU-jäsenyyttä hakeneiden maiden poliittisesta, yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta kehityksestä, jonka perusteella EU aloitti parhaiten menestyneiden maiden (ensimmäinen ryhmä) kanssa varsinaiset jäsenyysneuvottelut. Baltian maista Viro pääsi ainoana tähän viiden siirtymätalouden ja Kyproksen muodostamaan ensimmäiseen ryhmään. Varsinaisten neuvottelujen ulkopuolelle jäi tässä vaiheessa kuusi valtiota, jotka EU on luokitellut ”neuvotteluihin valmistautuviin” valtioihin. Mikäli neuvotteluihin valmistautuva maa täyttää jäsenyyden perusedellytykset, EU voi avata maan kanssa varsinaiset jäsenyysneuvottelut.

Latvia ja Liettua kuuluvat neuvotteluihin valmistautuviin maihin. Komissio antoi kuitenkin vuoden 1998 syksyllä hakijamaiden kehityksestä raportin, jossa todettiin

Latvian taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen olleen erittäin myönteistä. Raportin mukaan Latvia voidaan kutsua jäsenyysneuvotteluihin vuoden 1999 aikana, jos uudistukset jatkuvat samaan tahtiin. Joulukuussa 1999 Helsingissä pidetyssä huippukokouksessa EU päätti aloittaa komission suosituksen mukaisesti jäsenyysneuvottelut kaikkien hakijamaiden (10 KIE-maata, Malta ja Kypros) kanssa. Kaikkien Baltian maiden tuleva liittyminen EU:n jäseneksi tulee lisäämään Itämeren alueen painoarvoa EU:ssa. Yhtenäisen talousalueen muodostaminen Itämeren alueelle avaa uusia liikenneväyliä ja helpottaa kaupankäyntiä.

KIE-maiden liittyessä EU:hun, niiden tulee harmonisoida ulkotullinsa tulliliiton periaatteiden mukaisesti. KIE-maiden tullikäytäntö poikkeaa huomattavasti EU:n vastaavasta. Niiden keskimääräinen tullitaso on 6 % EU:n tullitason ollessa 3 %. Niiden tullirakenteet poikkeavat myös merkittävästi siitä, mitkä ne ovat EU:ssa (Baldwin ym. 1997). KIE-maissa maatalouden suoja on varsin olematon verrattuna EU:hun. Maatalous on ollut ja tulee olemaan sekä tärkeä että vaikea asia Baltian maiden jäsenyysneuvotteluissa, sillä itälaajentuminen luo kasvupaineita EU:n maatalousbudjettiin. Maatalouden osuus kokonaisbudjetista on jo nykyisellään melkein puolet kokonaisbudjetista. Niin Baltian kuin muiden KIE-maiden integroitumisessa EU:n maatalouspolitiikkaan on tunnistettavissa seuraavia ongelmia:

- (a) EU:n ja KIE-maiden maataloustuotteiden hintaerot,
- (b) KIE-maiden maataloustuotannon ja elintarvikkeiden markkinoinnin sekä jakelun tehottomuus,
- (c) osa nykyisistä EU-maista pelkää itälaajentumisen aiheuttavan suuria vähennyksiä omissa tukiosuoksissaan EU:n maatalousbudjetissa (Lukas 1998).

### **3.3. Baltian maiden muut kauppasopimukset**

Baltian maiden välinen vapaakauppasopimus teollisuustuotteista astui voimaan 1.4.1994. Kyseinen sopimus laajennettiin koskemaan myös maataloustuotteiden kauppaa vuoden 1997 alusta lähtien. Vuoden 1997 aikana Baltian maiden välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden kauppa lisääntyikin vapaakauppasopimuksen ansiosta huomattavasti. Baltian maat muodostavat noin kahdeksan miljoonan kuluttajan kauppa-alueen. Baltian mailla on hyvin samankaltainen tuotantorakenne ja siten myös samankaltaiset suhteelliset edut, jonka seurauksena vientirakenteet ovat ennemmin kilpailulliset kuin toisiaan täydentävät. Tämän seurauksena Baltian maiden välisen kauppakäynnin laajentaminen saattaa olla ongelmallista (Bergschmidt ja Hartmann 1998).

Baltian maiden väliset politiikkaeroavaisuudet ovat aiheuttaneet ongelmia vapaakauppasopimuksen toteuttamisessa vuoden 1997 jälkeenkin. Erityisesti yhteisen ulkoisen tariffin (Common external tariff) puuttuminen (taulukko 3.1) sekä erot sisäisessä tukipolitiikassa aiheuttavat jatkuvasti vaikeuksia elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden kaupassa. Eroavaisuudet Baltian maiden harjoittamassa maatalouden tukipolitiikassa ja siitä johtuvat hintaerot ovat johtaneet useisiin kauppaa vääristäviin ti-

lanteisiin. Erot ulkoisissa tariffeissa (external tariffs) ovat korostaneet näitä ongelmia (OECD 1998b).

Taulukko 3.1. Baltian maiden maataloustuotteiden tullitasoja vuonna 1998 (%).

Tullin vaihteluväli	Viro	Latvia	Liettua
Kaikki	0 - 16	0 - 75	0 - 87
Maatalous	0 - 0	0 - 45	0 - 87
Lihatuotteet	0 - 0	0 - 75	0 - 45
Kasvituotteet	0 - 0	0 - 75	0 - 50
Eläin- ja kasviöljyt	0 - 0	0 - 75	0 - 30
Jalostetut elintarvikkeet	0 - 0	0 - 75	0 - 87
Tullin keskimääräinen arvo	Viro	Latvia	Liettua
Kaikki	0,1	4,9	3,5
Maatalous	0	14	9,5
Lihatuotteet	0	16,2	13,6
Kasvituotteet	0	14,6	5
Eläin- ja kasviöljyt	0	6	1,5
Jalostetut elintarvikkeet	0	14,7	14,5

Lähde: OECD 1999b.

Vaikka Baltian maat eivät vapaakauppasopimuksen mukaisesti peri toisiltaan tulleja, on niiden muilta mailta perimissä tuontitulleissa suuria eroja (taulukko 3.2). Vuoden 1999 alussa Baltian maiden välinen vapaakauppasopimus on ollut koetuksella, sillä edellisvuoden syksystä alkaen sekä Latvia että Liettua ovat valmistelleet toimenpiteitä, joilla rajoitettaisiin tiettyjen elintarvikkeiden tuontia baltialaisista naapurimaista.

Kesäkuussa 1999 Latvia asetti 70 %:n suojatullin ulkomaiselle sianlihalle, myös Virosta ja Liettuasta tuodulle. Alkuperäisen suunnitelman mukaan suojatullia oli tarkoitus periä 200 päivän ajan eli 17.12.1999 asti. Vuoden 1999 joulukuussa Latvia kuitenkin jatkoi tuontitullia uudella lailla 17.12.2001 saakka. Viro ja Liettua pitävät tuontitullia Baltian maiden vapaakauppasopimuksen vastaisena ja uhkaavat vastatoimilla. Viro on viemässä kiistan WTO:n käsittelyyn (Suomen Pankki 1999b).

Erityisesti sianlihan suojatulli vaikuttaa Viron vientiin, sillä Latvia on ollut sen eräs päämarkkinoista. Latvialla on WTO:n jäsenenä oikeus suojella kotimarkkinoitaan suojatulleilla, mikäli tuonti kasvaa voimakkaasti. Viron mukaan sen sianlihan vienti Latviaan on vuoden 1999 alussa vähentynyt. Latvia voi joutua kompensoimaan Viron ja Liettuan sianlihanviejien kärsimät taloudelliset tappiot, mikäli se ei kykene osoittamaan sianlihan tuonnin aiheuttavan vahinkoja maan omalle tuotannolle.

Taulukko 3.2. Baltian maiden eräiden tuoteryhmien tulliprosentteja vuonna 1999 (HS-luokitus).

Kolmansien maiden tulli	Viro	Latvia	Liettua
Naudanliha (jäädyltetty)	0	40	55
Sianliha	0	*55	45
Voi ym.	0	55	65
Suklaa & kaakao	0	30	35
Kaakaotuotteet	0	1	35
Suosituimmuusmaat (MFN)	Viro	Latvia	Liettua
Naudanliha (jäädyltetty)	0	30	50
Sianliha	0	*45	40
Voi ym.	0	45	60
Suklaa & kaakao	0	30	30
Kaakaotuotteet	0	0,5	30
EU	Viro	Latvia	Liettua
Naudanliha (jäädyltetty)	0	25,2	*38
Sianliha	0	*37,8	34
Voi ym.	0	37,8	50
Suklaa & kaakao	0	30	10
Kaakaotuotteet	0	0,5	10

\* Latvia asetti 1.6.1999 70 % suojatullin ulkomaiselle sianlihalle.

\*\*Täysimääräinen tulli 40 %. Alennuksia tullissa, jos määrä on kiintiön sisällä.

Lähde: EU Market Access Database 1999.

Kaupankäynnin vapauttamisen menestyksenkä jatkaminen BAFTA-maissa edellyttää sisäisen hintapolitiikan harmonisointia sekä yhteisen ulkoisen tariffin luomista ja toteuttamista. Baltian maiden väliset kauppasuhteet (vapaakauppasopimus) tulevat todennäköisesti kohtaamaan lisääntyviä vaikeuksia, jos esim. Viro liittyy EU:n jäseneksi aikaisemmin kuin Latvia ja Liettua.

Baltian mailla on lisäksi useita erilaisia bilateraalaisia kauppasopimuksia muiden valtioiden kanssa. Niillä kaikilla on vapaakauppasopimukset mm. Tsekin ja Slovakian tasavallan sekä Slovenian kanssa. Tsekin tasavallan, Unkarin, Puolan ja Slovakian tasavallan perustama Keski-Euroopan maiden vapaakauppasopimus (CEFTA) astui voimaan vuonna 1993. BAFTA-maista Latvia ja Liettua ovat ilmaisseet kiinnostuksensa liittyä CEFTA:n jäseneksi tulevaisuudessa. CEFTA:n jäseneksi liittyminen edellyttää jäsenyyttä WTO:ssa sekä vapaakauppasopimuksia EU:n ja kaikkien CEFTA:n jäsenmaiden kanssa.

Siirtymätalouksien innokkuutta liittyä CEFTA:n jäseneksi voidaan selittää Baldwinin (1994) dominoteorian avulla. Baldwinin mukaan vapaakauppasopimuksen muodostaminen nostaa kolmansissa maissa pelon vientimarkkinoiden menettämisestä jäsenmaihin sopimuksen seurauksena. Tämä johtaa lisääntyviin paineisiin jäsenyyden

ulkopuolilla olevissa maissa liittyä vapaakauppasopimukseen. Kun uusi maa liittyy jäseneksi laajentaen vapaakauppasopimusta, niin tällöin lisääntyvät muiden vielä sopimuksen ulkopuolella olevien maiden liittymispaineet (Bergschmidt ja Hartmann 1998).

### 3.4. Maakohtainen tarkastelu

#### Viro

Virolla oli vuoden 1999 kesäkuussa voimassa vapaakauppasopimus EU:n, EFTA-maiden ja Latvian sekä Liettuan lisäksi kahdeksan muun valtion kanssa. Viro on pyrkinyt harmonisoimaan maatalouspolitiikkaansa vastaamaan EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa (CAP). Viron on otettava EU:n sääntöjen asteittaisessa toteuttamisessa huomioon WTO-jäsenyyden asettamat vaatimukset. Jäsenyys edellyttää, että vientitukea ei makseta ja markkinainterventioiden käyttöä rajoitetaan. Lisäksi teollisuustuotteille asetetaan 0–10 %:n ja useimmille maataloustuotteille 15–45 %:n tullikatto. Viron kauppajärjestelmä on yksi maailman vapaimmista. Viro ei sovelle määrällisiä rajoituksia eikä myöskään tuontitulleja lukuun ottamatta muutamaa poikkeusta (mm. turkikset ja turkistuotteet). Tuonti- ja vientitukia ei makseta, mutta rajoitettua vientitukea on annettu markkinointiin ja vientiluottoihin.

Vuoden 1999 marraskuussa Viron ja Euroopan komission välisissä neuvotteluissa komissio vähensi eräitä elintarviketuontia Virossa EU:n alueelle koskevia rajoituksia. Kahvin, eräiden mausteiden ja sienien 10 %:in tulli sekä osan tällä hetkellä kiintiösopimuksen alaisina olevien elintarvikkeiden (mm. sianliha, makkara, siipikarjanliha ja juusto) tullit poistettiin. EU sitoutui myös poistamaan edellä mainittuihin elintarvikkeisiin soveltamansa vientituet ja lisäämään Viron kiintiöitä mm. eräiden meijerituotteiden, hunajan, marjojen ja kauran tuonnissa unionin alueelle (EP 2000).

Viron maataloustuotteille ”täysin” avoimia markkinoita ovat ainoastaan Latvia, Liettua ja Ukraina, joiden ostovoima on melko vaatimaton. Kaupankäyntiesteiden puuttumisen positiivista vaikutusta viennille luonnehtii parhaiten se seikka, että Latvian ja Liettuan avatut markkinat ottavat vastaan enemmän virolaisia maataloustuotteita kuin EU:n markkinat, joilla on monta sataa kertaa suurempi ostovoima. Viron maatalouden kilpailupotentiaalın tasoa kuvaa myös Viron maataloustuotteiden kaupan vahvasti positiivinen tase kaikkien Virolle avoimien maiden kanssa (Reiljan 1999).

Viron parlamentti säätöi vuoden 1997 lokakuussa uuden tullilain (customs tariff law), jossa hyväksyttiin 10 000 hyödykeryhmän tullisuoja. Laki ei kuitenkaan automaattisesti ota käyttöön tulleja, vaan se luo laillisen oikeuden tullien käytölle tulevaisuudessa. Viron liittyessä EU:n jäseneksi tullilaki antaa Virolle oikeuden soveltaa tulleja, jotta sen kauppapolitiikka vastaa EU:n harjoittamaa yhteisen ulkoisen tullin (Common External Tariff) politiikkaa (IMF 1998). Unioniin liittymisen myötä Viron tulee soveltaa yhteisön yhteistä tullitariffia ja maatalouspolitiikan määräyksiä ulkoisesta kaupasta. Yhteisön osalta Uruguay'n kierroksen jälkeinen painotettu keski-

määräistaso suosituimmuuskohtelun saavien teollisuustuotteiden tullille on 3,4 %. Näiden EU:n määräysten soveltaminen Viron kauppasuhteisiin unioniin liittymisen jälkeen saattaa aiheuttaa ongelmia nykyisiin kauppasopimuksiin.

Vuoden 1998 marraskuussa Viron hallitus päätti alkaa edellyttämään elintarvikkeita Viroon tuovilta yrityksiltä tuontilisenssiä vuoden 1999 maaliskuun alusta alkaen. Tuontilisenssin saaminen maksaa 9 500 mk ja sen tarkoituksena on suojella kuluttajia varmistamalla elintarvikkeiden oikea käsittely ja turvallisuus (Estonian Economy 1998).

Nykyisin kaikesta Viroon tuotavasta tavarasta on maksettava 18 %:n arvonlisävero, joka tosin palautetaan, jos tavara viedään edelleen Viron rajojen ulkopuolelle. Viron hallitus päätti vuoden 1999 elokuussa vapauttaa yritykset 26 %:n tuloverosta vuoden 2000 alusta alkaen. Samalla hallitus päätti alkaa soveltamaan kolmansien maiden kanssa käytävään kauppaan tulleja samanaikaisesti tuloveron poistamisen kanssa.

Viron parlamentti hyväksyi 13.10.1999 lain tuontitulleista, ja sen mukaan parlamentti voi hallituksen esityksestä päättää tuontituotteiden suojatullien voimaansaattamisesta. Tulleja voidaan asetta tuotteille, jotka eivät tule EU-maista tai maista, joiden kanssa Virolla on vapaakauppasopimus. Tuontitullijärjestelmän muodostamisella pyritään mukauttamaan Viron lainsäädäntöä EU:n vaatimuksiin ja vahvistamaan virolaisten maataloustuotteiden asemaa kotimaan markkinoilla. Tulleilla arvioidaan kerättävän ensi vuoden budjettiin yli 34 milj. mk, joka osaltaan paikkaa yritysveron osittaisesta poistamisesta aiheutuvaa aukkoa (Suomen Pankki 1999a).

Baltian maiden ensimmäiset erityistalousalueet (vapaasatamat, vapaakauppa-alueet) perustettiin vuonna 1997. Erityistalousalueet on luotu teollisuuden, kaupan ja tavarankuljetusten edistämiseksi ja alueiden infrastruktuurien kehittämiseksi. Erityisesti vientiteollisuuden tarpeita ajatellen alueille on luotu investointeja suosiva erityistalousjärjestelmä. Erityistalousalueiden toiminta perustuu omalle lainsäädännölle, joustavalle verojärjestelmälle ja helpotettuihin tullimuodollisuuksiin. Verohelpotusten (tai vapautusten) vuoksi yrityksille jää myös enemmän käyttövaroja sijoituksia varten (Tyllinen 1999).

Viron hallitus hyväksyi vuonna 1997 säädökset vapaakauppa-alueista, jonka jälkeen saman vuoden marraskuussa avattiin Muugan satamassa tullivapaa alue. Tullivapaa aluetta on käytetty tavaroiden varastointiin (mm. pakastetut elintarvikkeet) kunnes ne on varsinaisesti viety pois satama-alueelta (USDA 1998). Muugan sataman vapaakauppa-alueen ohella vastaavanlainen alue on perustettu lähelle Sillanmäen kaupunkia. Alueella toimivat yritykset vapautetaan mm. arvonlisäverosta sekä tullija valmisteverosta ulkomailta tuotujen ja sinne vietävien tavaroiden osalta. Tämä edistää Viron pyrkimyksiä kehittyä Baltian liikennekeskukseksi. Muut vapaakauppa-alueet sijaitsevat Tallinnan, Võrun ja Valgan kaupunkien alueella. Elintarviketeollisuus (mm. Võru Juust) on Võrun vapaakauppa-alueen tärkein toimiala.

Rupla-alueen hajottua ja Viron oman valuutan muodostamisen jälkeen aikaisemmasta kotimaankaupasta tuli kansainvälistä kauppaa. Viron kauppasuhteet Venäjään ovat olleet ongelmalliset ja vuoden 1994 maaliskuussa Venäjä asetti tuonnille Virosta kaksinkertaiset tullit. Suosituimmuusstatuksen (MFN) Venäjän kanssa omaavilta



valtioilta kaksoistullia ei peritä. Virolaisten vientiyriytysten kilpailu MFN-valtioiden vientiyriytysten kanssa on siten ollut miltei mahdotonta (OECD 1996a). Tulleja pyritään kuitenkin kiertämään eri keinoin, mm. käyttämällä viennissä ulkomaisia välittäjäyriytisiä, jolloin tilastojen osoittamat vientiluvut eivät vastaa todellisia vientilukuja Viron ja Venäjän välisessä kaupankäynnissä.

Viron ja Venäjän kauppasuhteissa on silti tapahtunut edistystä viime aikoina, sillä maaliskuussa 1999 maat allekirjoittivat alustavasti pitkään valmisteilla olleen rajasopimuksen. Rajasopimuksen voimaantulo vahvistettiin kesäkuussa. Venäjä on aikaisemmin ilmoittanut, että se ei peri korkeita tuontitulleja WTO:n jäsenmailta. Siten eräs ensimmäisistä WTO-jäsenyyden Virolle antamista eduista saattaakin olla se, että Venäjä on velvoitettu poistamaan kaksinkertaiset tuontitullit Viron kaupasta (EP 2000).

## Latvia

Latvian pyrkii integroitumaan Euroopan unioniin kansallisen ohjelman mukaisesti. Ohjelmaan kuuluu lainsäädännön harmonisointi sekä Latvian liittymistä unioniin ja sen sisämarkkinoihin koskeva suunnitelma. Latvian viranomaisten mukaan maan tulee olla valmis liittymään Euroopan rahaliittoon samanaikaisesti unioniin liittymisen kanssa. Latvian hallitus ja keskuspankki ovatkin pyrkineet soveltaman EMU:n periaatteiden mukaista, vakautta edistävää makrotalouspolitiikkaa. EU:n ja Latvian välisiä nykysuhteita säätelee vuoden 1998 helmikuussa voimaan astunut bilateraalinen Eurooppa-sopimus, jonka tarkoitus on edistää kaupan vapauttamista ja valmistella Latvian taloudellisia ja poliittisia rakenteita tulevaan EU-jäsenyyteen. Sopimus antaa Latvialle mahdollisuuden viedä elintarvike- ja maataloustuotteita unionin alueelle, mutta jalostusteollisuuden on ollut vaikea täyttää EU:n asettamia laatu- ja hygieniastandardeja (National Progress Report 1999b).

Latvian vuoden 1999 kesäkuussa asettama 70 %:n tuontitulli ulkomaiselle sianlihalle on vaikeuttanut Latvian ja muiden Baltian maiden välisten suhteiden lisäksi myös Latvian ja EU:n välisiä kauppasuhteita. Euroopan komissio pitää Latvian toteuttamia sianlihamarkkinoiden suojatoimia Eurooppa-sopimuksen vastaisina ja aikoo ryhtyä vastatoimiin. EU ei toistaiseksi myöskään neuvottele Latvian kanssa uudesta kauppasopimuksesta. Latvia puolestaan ei myönnä rikkovansa kansainvälisiä sopimuksia ja pitää kotimaisen tuotannon suojaamista oikeutettuna (Suomen Pankki 1999b).

Latvian kauppapolitiikan muita tavoitteita EU-jäsenyyden lisäksi ovat mm. talouden kilpailukyyn edistäminen, Baltian maiden välisen alueellisen yhteistyön syventäminen, kauppasuhteiden parantaminen Venäjän ja muiden IVY-maiden kanssa sekä WTO:n jäseneksi pääseminen. WTO-jäsenyys mahdollistui vuoden 1998 syyskuussa, kun Latvian jäsenhakemus hyväksyttiin. Vuoden 1999 helmikuussa Latvia tuli WTO:n täysivaltaiseksi jäseneksi, oltuaan vuodesta 1992 GATT:n ulkojäsenenä. Jäsenyyden myötä voimaan astuivat WTO:n kansainvälistä kauppaa koskevat säännökset mukaan lukien Uruguay'n kierroksen GATT-sopimuksen asettamat säännökset markkinoille pääsystä, kansallisista tuista sekä vientituista. WTO-jäsenyys tuo

mukanaan Latvialle seuraavat edut ja mahdollisuudet:

- kilpailumahdollisuudet kansainvälisillä markkinoilla paranevat oleellisesti,
- Latvia houkuttelee enemmän ulkomaisia investointeja,
- WTO:n lait ja säännökset luovat uskottavuutta ja ne helpottavat jäsenmaan kaupan käyntiä,
- Latvia pääsee vaikuttamaan maailmanlaajuiseen päätöksentekoon ja yhteistyöhön,
- WTO takaa kauppasuhteiden menestyksellisen kehityksen ja vakiintumisen, vaikka poliittiset olosuhteet muuttuisivatkin (Ministry of Foreign Affairs of Latvia 1999).

Maataloustuotteiden ulkomaankauppa oli vapaata vuoden 1994 puoliväliin saakka, jolloin alettiin soveltamaan matalia tullitariffeja. WTO-jäsenyys edellyttää joidenkin alennuksien tekemistä Liettuan soveltamaan rajasuojaan. Vuodesta 2000 alkaen mm. lihan tuontitulli on 36 % (aikaisemmin 40 %) ja viljan tuontitulli vastaavasti 50 % (aikaisemmin 75 %).

Suuri enemmistö tuonnista Latviaan on nykyisin vapaakauppasopimuksien tai suosituimmuuskohtelun määräämiä. Latvia on poistanut useita kauppajajoituksia, mm. kiintiörajoitukset viljalle ja tuontikielto sokerille on poistettu ja tuontilisensijärjestelmä muutettu vastaamaan WTO-sopimuksen ehtoja. Vuoden 1999 tammikuussa poistettiin kaikki jäljellä olevat vientiverot lukuun ottamatta antiikkitarvidon vientiveroa. Tuontitullit vaihtelevat raaka-aineiden jopa alle prosentista useimpien lopputuotteiden 15 prosenttiin. Tuotteet joita ei valmisteta Latviassa tai niitä valmistetaan riittämättömästi sekä pääomatuotteet ja raaka-aineet ovat poikkeuksellisesti vain minimitullin (0–0,5 %) alaisia (EC 1998b, OECD 1999b).

Latvian ja WTO:n välisessä sopimuksessa Latvia sitoutuu sopeuttamaan keskimääräisen ja painottamattoman teollisuustuotteiden tullitason (bound tariff) 9,3 %:iin sekä vastaavasti maataloustuotteiden tullitason 33,6 %:iin. Latvialle myönnetty siirtymäaika WTO-sitoumuksien täyttämiseen päättyy 1.1.2003 (WTO 1999b).

Vuoden 1998 lopulla keskimääräinen kauppapainottamaton teollisuustuotteiden tulli oli laskenut 3,71 %:iin perustullin (basic rate) osalta ja 2,47 %:iin suosituimmuuskohtelun (MFN rate) saavilta mailta. Elintarvikkeiden keskimääräinen kauppapainottamaton tulli aleni vuoden 1998 loppuun mennessä 14,7 %:iin. Kotimaassa tuotettujen maataloustuotteiden tullisuoja vaihtelee vehnän 25 prosentista jalostetun sokerin 60 prosenttiin. Koska maataloustuotteiden huomattavat tullit muodostavat nykyistä maatalouspolitiikkaa vääristävän elementin, on Latvian hallitus tehnyt lakialoitteen keskimääräisen tuotantopainotetun maataloustuotteiden perustullin alentamisesta nykyisestä 47 prosentista 30 prosenttiin. Kyseinen lakialoite on annettu eduskunnan käsittelyyn vuoden 1998 lopulla. Vuoden 1999 toukokuussa Latvian eduskunta säätii mm. seuraavat elintarvikkeiden tulleja koskevat lait:

- margariinin tulli nostettiin perustullin (1 %) ja suosituimmuustullin (0,5 %) osalta 15 %:iin,
- keksituotteiden tulli laskettiin 35 prosentista nolnaan,
- sianlihan tulli nostettiin 70 prosenttiin (IMF 1999a, National Progress Report 1999b).

Vuonna 1997 sai osa Riian satamasta vapaasataman oikeudet. Vapaasatama-alue on tullivapaa-alue; toimintalisenssin saaneet yritykset vapautetaan arvonlisäverosta, tulli- ja valmisteveroista ulkomailta tuotujen ja sinne vietävien tavaroiden osalta. Riian jälkeen Ventspils on Latvian toiseksi kehittynein alue. Koko Ventspilsin sataman alue on vapaasatama. Vuoden 1997 aikana perustettiin Latvian alikehittyneille ja työttömyyden vaivaamille alueille Liepajan ja Rezeknen erityistalousalueet, joihin molempiin on keskittynyt elintarviketeollisuutta. Erityistalousalueet ja vapaasatamat on perustettu toimiville alueille, joissa yritysten käytössä on satamien ja alueiden infrastruktuuri (Tyllinen 1999).

Latvian itsenäiseksi julistautuminen, oman valuutan perustaminen ja Neuvostoliiton hajoaminen katkaisivat aikaisemmat läheiset taloudelliset siteet Latvian ja entisen Neuvostoliiton väliltä. Latvian ja Venäjän väliset suhteet kärsivät vuonna 1998 uuden kolauksen kansalaisuus oikeuksiin liittyvien ongelmien vuoksi. Vuoden lopulla tilanne ratkesi, kun Latvia hyväksyi lokakuussa uuden kansalaisuuslain. Venäjällä on ollut ja tulee jatkossakin olemaan merkittävä rooli Latvian taloudelle. Yhteistyön laajentamiseksi Latvian talousministeriö on tehnyt yhteistyösopimuksia Venäjän alueiden tasavaltojen kanssa, mikä helpottaa osallistumista alueiden tarjouskilpailuihin ja vähentää raja- ja tullimuodollisuuksien hoitamiseen liittyviä ongelmia, kun ne voidaan hoitaa alueellisissa tullilaitoksissa.

## **Liettua**

Ennen itsenäistymistään Liettua oli niukasti kokemusta ulkomaankaupasta. Liettuan kauppasuhteet entisen Neuvostoliiton kanssa muodostuivat lähinnä tietyn maatalouden tuotantokiintiön täyttämiseksi. Latvia tuotti Neuvostoliiton tarpeisiin lähinnä meijeri- ja lihatuotteita, ilman että sen tarvitsi huolehtia laadusta, hinnasta tai kuljetuskustannuksista. Itsenäistymisen jälkeisinä alkuvuosina Liettuan elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden kauppapolitiikka oli protektionistista, sillä tuontia ja vientiä pyrittiin rajoittamaan eri keinoin. Liettua pelättiin, että elintarvikkeiden vienti johtaa elintarvikepulaan ja hintojen nousuun, jonka vuoksi viennille asetettiin kiintiöitä ja kieltoja sekä tehtiin elintarvikevienti luvanvaraiseksi. Tuontirajoituksilla pyrittiin puolestaan suojaamaan kehittyvää kotimaista elintarviketeollisuutta ja vähentämään kotimaista kilpailua.

Liettuan kauppapolitiikka alkoi kuitenkin nopeasti kehittyä vientikieltojen ja lisenssien avulla täytäntöön pantavien määrällisten rajoitusten politiikasta kohti avoimempaa kaupan sääntelyä. Johdonmukaisen ja avoimen kauppapolitiikan luomiseen kohdistuva ulkoinen paine johti muiden kuin tariffiesteiden poistamiseen ja arvotullien soveltamiseen. Vuodesta 1994 eteenpäin Liettua yhdenmukaisti kauppapolitiikkaansa vastaamaan maailmanmarkkinoiden yleisiä ehtoja ja rajoituksia. Vuoden 1995 huhtikuussa muodostettiin Liettuan hallituksen päätöksellä tuontitullijärjestelmä, jossa määriteltiin kolme erilaista tullia: (a) vapaakauppasopimuksen määrittelemä tulli (preferential import duty), (b) suosituimmuuskohtelun alaisten maiden tulli

(conventional import duty) ja (c) kolmansien maiden tulli (autonomous import duty) (Girgzdiene ym. 1998).

Kauppapolitiikkaa koskeviin ulkoisiin rajoituksiin kuuluu myös tarve pitää politiikka johdonmukaisena WTO:n vaatimusten kanssa Liettuan tulevaa jäsenyyttä silmällä pitäen. Liettua on pyrkinyt edistämään jäsenyysmahdollisuuksiaan solmimalla useita kahdenvälisiä ja monenkeskisiä sopimuksia. Liettua on hakenut WTO:n jäsenyyttä, mutta sitä ei vielä toistaiseksi ole hyväksytty jäseneksi. WTO- ja EU-jäsenyys on määritelty Liettuan ulkopoliittikan päätavoitteiksi ja lainsäädäntöä on uudistettu nopeasti jäsenyyksien edellyttämällä tavalla.

Maataloustuotannon voimakas aleneminen ajoi Liettuan hallituksen vuosina 1994-1995 nostamaan entisestään maataloustuotteiden tuontitulleja ja tukemaan maataloustuottajia uusilla tukimuodoilla. Vuosina 1996-1997 Liettuan hallitus toteutti tärkeitä uudistuksia: maatalouden vientiverot poistettiin, aikaisemmat korotukset maataloustuotteiden tulleihin kumottiin ja myös maatalouteen kohdistettiin yleinen 18 %:n arvonlisävero aikaisemman etuisuuksia tuoneen 9 %:n sijaan (IMF 1999b).

Vuonna 1998 tulli vapaakauppasopimuksen alaiselle maalle vaihteli 0–35 %:n välillä, mutta useimmissa tuotteissa se oli 0 %. Suosituimmuuskohtelun saava maa maksoi tullia 0–40 %, poikkeuksena osa alkoholijuomista 100 prosentin ja sokeri 87 prosentin tullilla. Kolmansien maiden tulli vaihteli yleensä 0–55 %:n välillä. Alkuperämaasta riippumaton elintarvikkeiden keskimääräinen tuontitulli oli 14,5 % vuonna 1998. Kaikkia Liettuaan tuotuja tuotteita koskee 18 %:n arvonlisävero sekä lisäksi mm. kahvin, kaakaotuotteiden ja tupakan tuontia rajoittava lisävero. Alkoholi- ja tupakkatuotteiden sekä tietyistä alkuperämaasta tapahtuvalle elintarvikkeiden tuonnille vaaditaan lisenssi. Elintarvikkeiden vienti Liettuasta on rajoituksista vapaata (Lithuanian Development Agency 1999).

Liettuan maataloustuotteiden vienti on kärsinyt vuoden 1998 elokuusta lähtien Venäjän kriisin ja maailmanmarkkinahintojen laskemisen aiheuttamista ongelmista. Vientikaupan ongelmien vuoksi hallitus joutui vuoden 1998 marraskuussa turvautumaan useiden maataloustuotteiden ja lannoitteiden tuontitullien nostamiseen. Tullien nousun johdosta keskimääräinen kaikille tuotteille laskettu tulli tuonnissa suosituimmuuskohtelun alaisista maista (MFN-maat) nousi vajaan prosenttiyksikön verran 5,3 %:iin vuoden 1998 huhtikuun ja vuoden 1999 toukokuun välisenä aikana. Vastaavasti maataloustuotteiden keskimääräinen tulli nousi kolmella prosenttiyksiköllä 14,4 %:iin (taulukko 3.3). Liettuan nykyaikaisempaa politiikkaa voidaan kuitenkin pitää melko vapaana huolimatta muutamista kaupan rajoituksista lisänneistä toimista (IMF 1999b).

Vapaakauppa-alueita koskeva laki otettiin käyttöön vuoden 1995 kesäkuussa. Laissa vapaakauppa-alue määriteltiin alueeksi, missä kaupankäyntiin sovelletaan erityisiä talous- ja lakiehtoja. Vapaakauppa-alueella olevien tavaroiden katsotaan olevan Liettuan tullialueen ulkopuolella, joten niitä ei koske normaalit tuonti- tai vientiverot tai maksut. Liettuassa on kolme vapaakauppa-alueita: Klaipeda, Siaulai ja Kaunas, joissa kaikissa toimii elintarviketeollisuuden yrityksiä. Vapaakauppa-alueet perustettiin uusille

tyhjiille tonteille, eikä niihin suoranaisesti liitetty infrastruktuuriyksiköitä kuten satamia tai lentokenttiä. Vapaakauppa-alueet sijoitettiin kuitenkin niiden tuntumaan.

*Taulukko 3.3 Liettuan tuontitulliprosentteja vuoden 1999 toukokuussa.*

	Vapaakauppasopimusmaita			
	MFN	EU	Viro/Latvia	Ukraina
Keskimääräinen tullitaso	5,3	2,8	0	2,4
Maataloustuotteet	14,4	8,1	0	10,2
Ilman maataloutta	2,5	0,3	0	0
Tuotteita tullitasoissa				
0 prosenttia	70,8	87,2	100	92,9
Alle 20 prosenttia	21,1	8,3	0	1,5
Yli 20 prosenttia	5,4	4,2	0	3,1
Yli 40 prosenttia	2,7	0,3	0	2,5

Lähde: IMF 1999b.

## 4. Baltian maiden ulkomaankauppa

### 4.1. Ulkomaankaupan rakenne ja kehitys 1990-luvulla

#### Viro

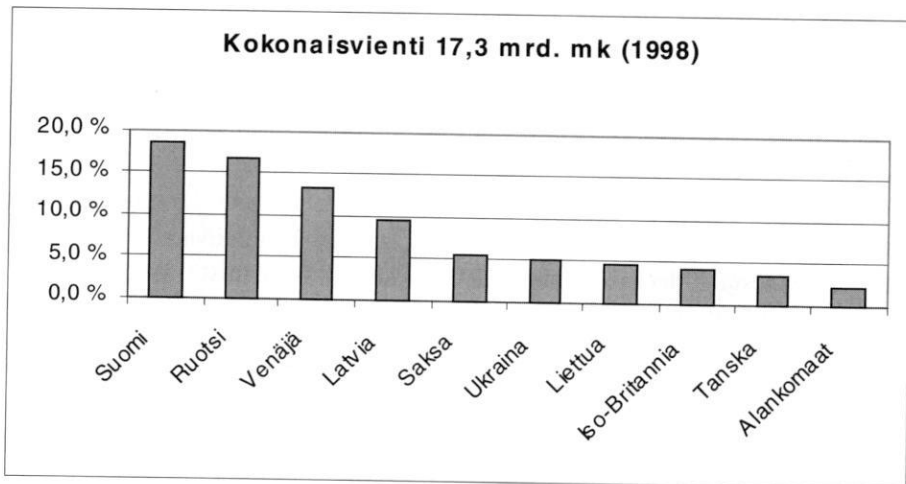
Viron talouden kasvu on muiden pienten avotalouksien tavoin riippuvainen ulkomaankaupan kehityksestä. Jälleenviennin osuus Viron kokonaisviennistä on melko suuri, sillä Virolla on merkittävä asema jatkokäsittely- ja kauttakulkupaikkana. Suurin osa jälleenviennistä muodostuu välityskaupasta Venäjälle. Jälleenviennin osuus Viron kokonaisviennistä on vähentynyt vuoden 1996 34 %:sta 21 %:iin vuonna 1998. Baltian maiden ja EU:n välisessä kaupassa sekä vienti että tuonti keskittyvät suurelta osin välituotteisiin. Kaupankäyntiin liittyy tämän vuoksi paljon tuotantovaiheiden sijoittelua Viron ja EU-maiden välillä.

Viron ulkomaankaupan kokonaisarvo vuonna 1998 oli 42,9 mrd. mk., josta viennin osuus oli 17,3 mrd. mk ( 40 %) ja tuonnin osuus 25,6 mrd. mk ( 60 %), joten kauppataseen alijäämä oli 8,3 mrd. mm (SOE 1999a). Riippuvuus entisen Neuvostoliiton alueen markkinoista on supistunut nopeasti, ja kauppa on suuntautunut lisääntyvästi läntisille markkinoille. Vuonna 1998 EU:n osuus Viron viennissä kasvoi 55 %:iin (48 % vuonna 1997) ja tuonnissa 60 %:iin (59 % vuonna 1997). IVY-maiden osuus sitä vastoin laski vientikaupassa alle 21 %:iin ( 26 % vuonna 1997) ja tuonti-

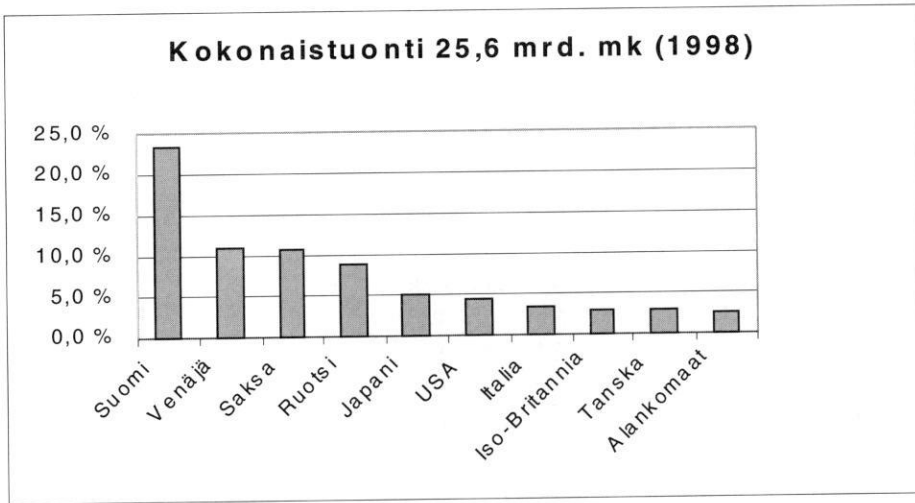
kaupassa vastaavasti 14 %:iin (17 % vuonna 1997) (SOE 1999b). Venäjän talouskriisin vaikutukset heijastuivat selvästi Viron ulkomaankauppaan, sillä pitkään jatkunut nopea kasvu hidastui vuonna 1998. Talouskasvun hidastuminen vaikutti puolestaan tuonnin kasvun hidastumiseen. Viron vienti Venäjälle vähenee arvioiden mukaan 5–6 %:n osuuteen kokonaisviennistä, sillä käynnissä oleva ulkomaankaupan rakenteen suuntautuminen länsimarkkinoille jatkuu odotusten mukaan myös tulevaisuudessa.

Vuonna 1998 Viro vei tavaroita 145 maahan ja toi tavaroita 175 maasta. Vienti kymmenen tärkeimmän valtion kanssa muodosti 84 % kokonaisviennistä ja vastaa- vasti tuonti kymmenen tärkeimmän kanssa muodosti 76 % kokonaistuonnista. Suomi otti viime vuonna Venäjän paikan Viron tärkeimpänä kauppakumppanina niin viennin kuin tuonnin suhteen. Vuonna 1998 Suomen osuus Viron kokonaisviennistä oli 3,24 mrd. mk ja kokonaistuonnista n. 5,78 mrd. mk.

Venäjä oli vielä edellisvuonna Viron suurin vientikohde 18,8 %:n osuudella kokonaisviennistä, mutta talouskriisin seurauksena vuonna 1998 vienti Venäjälle laski 13,4 %:iin (kuvio 4.1). Viron vienti Venäjälle on kuitenkin epävirallisten arvioiden mukaan jopa kolmannes kokonaisviennistä, sillä Venäjän Virolle asettamien kaksinkertaisten tullien välttämiseksi virolaisia tuotteita kierrätetään Venäjälle kolmansien maiden, muun muassa Suomen ja Ukrainan kautta (SOE 1999a, Lainela 1999).



Kuvio 4.1. Viron kokonaisviennin jakautuminen eri kauppakumppaneiden kesken vuonna 1998 (SOE 1999a).



Kuvio 4.2. Viron kokonaistuonnin jakautuminen eri kauppakumppaneiden kesken vuonna 1998 (SOE 1999a).

1990-luvulla Suomen viennissä Keski- ja Itä-Eurooppaan eniten on kasvanut Baltian maiden osuus. Suomen merkittävin vientikohde Baltian alueella on Viro, jonka osuus alueelle suuntautuvasta viennistä on ollut koko 1990-luvun lähes 75 %. Suomen vienti Viroon vuonna 1998 oli arvoltaan noin 7,5 mrd. mk. Tuonti Virosta Suomeen vuonna 1998 oli arvoltaan noin 3,1 mrd. mk, joten kauppa oli edelleen voimakkaasti ylijäämäistä Suomelle, vaikka tuonti kasvoi 39 % edellisvuodesta. Viron osuus Suomen kokonaisviennistä vuonna 1998 oli 3,3 % ja kokonaistuonnista 1,8 % (Tullihallitus 1998 & 1999).

*Elintarvike-jamaataloustuotteilla* on tärkeä rooli Viron ulkomaankaupassa. Yleisen kauppatilaston (general trade) mukaan elintarvikkeiden (ruoka-, juoma- ja tupakkatuotteet, HS 1 – 24) vienti oli vuonna 1998 arvoltaan 2,7 mrd. mk (taulukko 4.1). Elintarvikkeiden viennin osuus kokonaisviennistä on pysytellyt melko vakaana viime vuosina (kuvio 4.3). Elintarvikkeiden vienti Viron kautta IVY-maihin alkoi varsinaisesti vuonna 1997, jolloin vienti kasvoi edellisvuoteen verrattuna lähes 70 %. Vuonna 1998 vienti kasvoi 7,7 % edellisvuodesta ja jälleenvienti (exports from customs warehouses) muodosti 52 % elintarvikkeiden kokonaisviennistä. Kotimaisen tuotannon osuus elintarvikkeiden viennistä (direct export) oli 45 % eli arvoltaan noin 1,2 mrd. mk (SOE 1999b).

Taulukko 4.1. Viron maakohtainen elintarvikkeiden vienti 1996 – 1998 (milj. mk).

Maa	1996 arvo	1996 %	1997 arvo	1997 %	1998 arvo	1998 %
<b>Yhteensä</b>	1508	100,0	2549	100,0	2745	100,0
<b>Venäjä</b>	575	38,2	1161	45,6	1100	40,1
<b>Ukraina</b>	188	12,5	298	11,7	368	13,4
<b>Latvia</b>	108	7,2	204	8,0	302	11,0
<b>Liettua</b>	95	6,3	167	6,5	188	6,8
<b>Hollanti</b>	144	9,5	223	8,7	127	4,6
<b>Suomi</b>	58	3,8	71	2,8	84	3,0
<b>Saksa</b>	33	2,2	51	2,0	67	2,5
<b>Tanska</b>	23	1,5	27	1,1	61	2,2
<b>Uzbekistan</b>	5	0,3	39	1,5	54	2,0
<b>Valko-Venäjä</b>	64	4,3	58	2,3	45	1,6

Lähde: SOE 1999b.

Elintarvikkeiden tuonti oli vuonna 1998 arvoltaan 4,3 mrd. mk (taulukko 4.2). Elintarvikkeiden tuonnin osuus kokonaistuonnista oli 16,9%, joten ensimmäistä kertaa 1990-luvun aikana Virosta tuli elintarvikkeiden nettotuojia. Rahamääräisesti laskettuna elintarvikkeiden tuonti lisääntyi 13 % edellisvuoteen verrattuna. Vuonna 1996 peräti 70 % tuoduista elintarvikkeista käytettiin omiin tarpeisiin, mutta vuonna 1998 omaan käyttöön tuotiin enää 43 %. Elintarvikkeiden tuonnista 56 % meni tullin varastoon jälleenvietäväksi (SOE 1999b).

Taulukko 4.2. Viron maakohtainen elintarvikkeiden tuonti 1996 – 1998 (milj. mk).

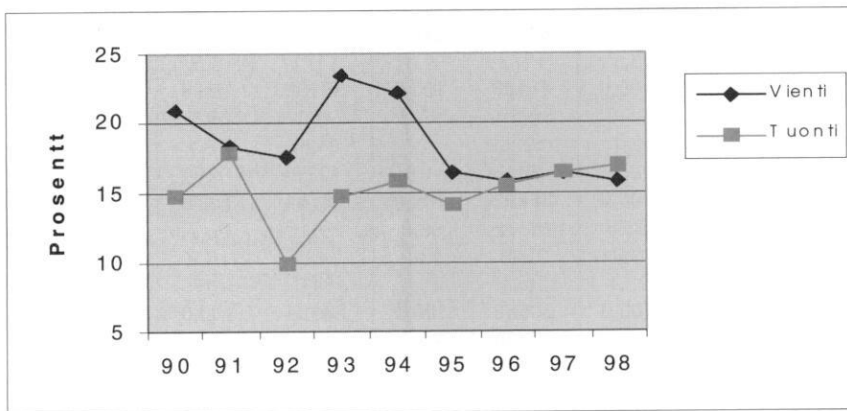
Maa	1996 arvo	1996 %	1997 arvo	1997 %	1998 arvo	1998 %
<b>Yhteensä</b>	2302	100,0	3840	100,0	4332	100,0
<b>Yhdysvallat</b>	99	4,3	456	11,9	684	15,8
<b>Norsunluurannikko</b>	68	2,9	431	11,2	464	10,7
<b>Suomi</b>	370	16,1	419	10,9	444	10,2
<b>Saksa</b>	192	8,3	231	6,0	260	6,0
<b>Alankomaat</b>	183	8,0	229	5,9	230	5,3
<b>Tanska</b>	100	4,4	199	5,2	180	4,2
<b>Venäjä</b>	82	3,5	102	2,7	157	3,6
<b>Ruotsi</b>	92	4,0	185	4,8	155	3,6
<b>Ghana</b>	8	0,3	84	2,2	144	3,3
<b>Liettua</b>	70	3,0	98	2,6	143	3,3

Lähde: SOE 1999b.



Viron elintarvikkeiden ulkomaankaupan alueittaisessa tarkastelussa näkyy selvästi, että IVY-maat hallitsevat vuoden 1998 vientitilastoja 61 %:n osuudella ja EU tuontitilastoja 41 %:n osuudella. Viennin kohdemaista selvästi tärkein on edelleen Venäjä, vaikka sen 40,1 %:n osuus kokonaisviennistä on 5,5 prosenttiyksikköä pienempi kuin edellisvuonna (taulukko 4.1). Seuraavaksi eniten elintarvikkeita viedään Ukrainaan ja muihin Baltian maihin.

Elintarvikkeiden tuontikaupassa on kärjessä Yhdysvallat ennen Norsunluurannikkoa ja Suomea (taulukko 4.2). Suomea lukuun ottamatta hiukan yllättävältä näyttävät kärkitilat selittyvät jälleenviennin suuresta osuudesta kyseisistä maista tuotavien elintarvikkeiden kohdalla. Yhdysvalloista tuodaan lähinnä lihaa ja Norsunluurannikosta puolestaan kaakaopapuja jälleenvietäväksi.



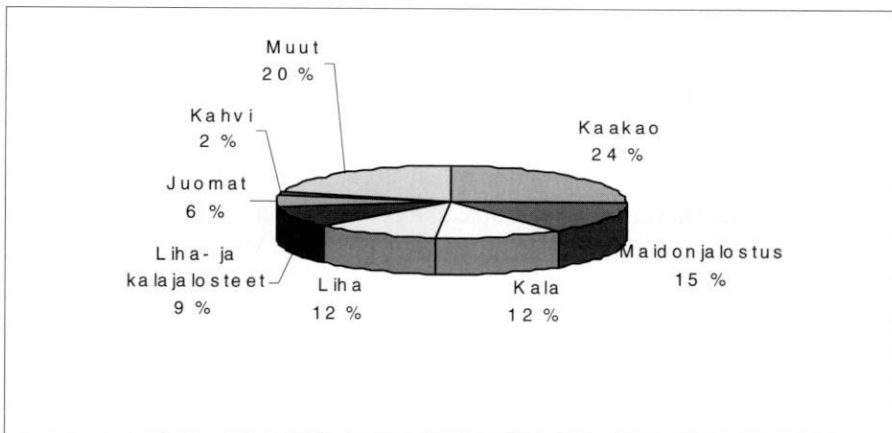
Kuvio 4.3. Elintarvikkeiden osuus Viron ulkomaankaupasta 1990-1998 (%) (SOE 1999b).

Viron elintarvikkeiden viennin pääartikkelit vuonna 1998 olivat kaakaovalmisteet ja maidonjalostustuotteet (kuvio 4.4), vaikka molempien ryhmien vienti laski edellisvuodesta. Kaakaovalmisteita vietiin noin 3 % ja maidonjalostustuotteita lähes neljänneksen vähemmän kuin vuonna 1997. Maidonjalostustuotteiden viennin lasku oli seurausta tuontikysynnän heikkenemisestä Viron päämarkkina-alueella Venäjällä. Lihaviennin arvo kasvoi 66 % noin 323 milj. markkaan, josta yli puolet oli Venäjän vientiä. Lihan vientimäärä kasvoi lähes 60 %. Venäjän osuus lihan vientimäärästä oli 10 prosenttiyksikköä pienempi, mutta silti sen osuus ylsi miltei 80 %:iin. Myös kalojen ja äyriäisten kohdalla koettiin merkittävä viennin kasvu, sillä niitä vietiin 46 % enemmän kuin edellisvuonna. Kalojen ja äyriäisten viennissä Viro kykeni löytämään vähentyneen Venäjän viennin tilalle korvaavia markkinoita mm. Ukrainasta ja Iso-Britanniasta (taulukko 4.3).

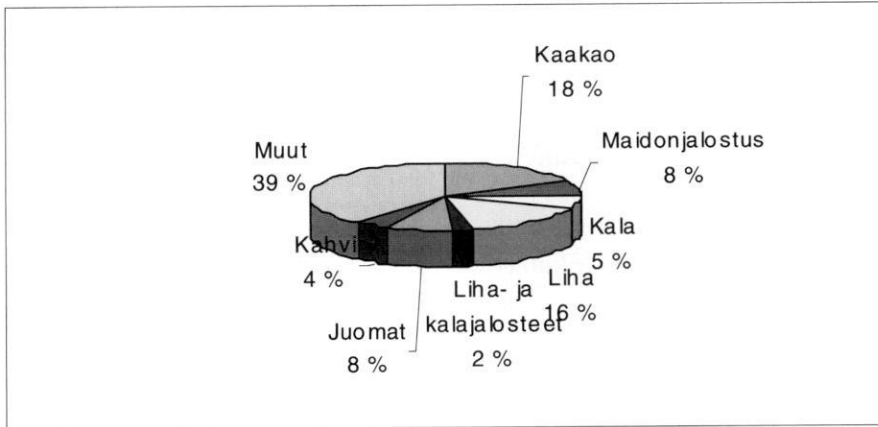
Taulukko 4.3. Viron elintarvikeviennin määrien (1000 tonnia) maakohtainen jakautuminen (%) vuosina 1996 – 1998.

CN	1996, tn	%	1997, tn	%	1998, tn	%	Maa
<b>0201-0210</b> liha	<b>3385</b>	<b>100,0</b>	<b>72369</b>	<b>100,0</b>	<b>115664</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	536	15,8	64989	89,8	91603	79,2	Venäjä
	1357	40,1	1126	1,6	7749	6,7	Ukraina
	160	4,7	1013	1,4	2390	4,3	Latvia
<b>0301-0307</b> kala	<b>41777</b>	<b>100,0</b>	<b>76528</b>	<b>100,0</b>	<b>91091</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	8315	19,9	34039	44,5	40923	44,9	Ukraina
	24864	59,5	31995	41,8	25404	27,9	Venäjä
	0	0,0	1712	2,2	8753	9,6	Iso-Britannia
<b>0402</b> maitojauhe	<b>24509</b>	<b>100,0</b>	<b>28487</b>	<b>100,0</b>	<b>17716</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	13921	56,8	17161	60,2	8148	46,0	Alankomaat
	3314	13,5	5855	20,6	4252	24,0	Japani
	960	3,9	1373	4,8	1171	6,6	Venäjä
<b>0403</b> jogurtti ym.	<b>16563</b>	<b>100,0</b>	<b>41486</b>	<b>100,0</b>	<b>35188</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	15731	95,0	39081	94,2	24607	69,9	Venäjä
	350	2,1	1336	3,2	8125	23,1	Latvia
	347	2,1	725	1,8	1776	5,0	Ukraina
<b>0405</b> voi ym.	<b>15867</b>	<b>100,0</b>	<b>28792</b>	<b>100,0</b>	<b>18144</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	8485	53,5	18372	63,8	10110	55,7	Venäjä
	576	3,6	3238	11,2	3431	18,9	Latvia
	3662	23,1	3041	10,6	847	4,7	Ukraina
<b>1801</b> kaakao	<b>8167</b>	<b>100,0</b>	<b>60669</b>	<b>100,0</b>	<b>58694</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	3563	43,6	42738	70,4	42892	73,1	Venäjä
	1593	19,5	9258	15,3	8094	13,8	Ukraina
	666	8,1	2998	4,9	2627	4,5	Liettua

Lähde: SOE 1999b.



Kuvio 4.4. Viron elintarvikeviennin tuoteryhmittäin 1998 (SOE 1999b).



Kuvio 4.5. Viron elintarviketuonti tuoteryhmittäin 1998 (SOE 1999b).

Tuontikaupassa vastaavasti kaakaovalmisteita ja lihaa tuotiin eniten (kuvio 4.5). Kaakaovalmisteiden hallitseva asema ulkomaankaupassa selittyy jälleenviennin suurella osuudella. Lihatuonnin arvo kasvoi vuonna 1998 edellisvuodesta yli 70 %. Määrällisesti lihaa tuotiin lähes 60 % enemmän eli 146 000 tonnia, ja siitä 85 % oli peräisin Yhdysvalloista sekä 3,4 % Suomesta. Kalojen ja äyriäisten tuonnin arvo kasvoi lähes 20 %, mutta tuontimäärä laski hiukan (alle prosentin) edellisvuodesta (taulukko 4.4).

Taulukko 4.4. Viron elintarviketuonnin määrien (1000 tonnia) maakohtainen jakautuminen (%) vuosina 1996 – 1998.

CN	1996, tn	%	1997, tn	%	1998, tn	%	Maa
<b>0201-0210 liha</b>	<b>26189</b>	<b>100,0</b>	<b>92492</b>	<b>100,0</b>	<b>146097</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	12955	49,5	78192	84,5	124949	85,5	Yhdysvallat
	2306	8,8	3351	3,6	4962	3,4	Suomi
	1060	4,0	2188	2,4	3467	2,4	Kanada
<b>0301-0307 kala</b>	<b>29549</b>	<b>100,0</b>	<b>64762</b>	<b>100,0</b>	<b>64240</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	7400	25,0	27573	42,6	22033	34,3	Norja
	3014	10,2	6428	9,9	8243	12,8	Venäjä
	4071	13,8	6059	9,4	7122	11,1	Alankomaat
<b>0402 maitojauhe</b>	<b>9189</b>	<b>100,0</b>	<b>9336</b>	<b>100,0</b>	<b>8629</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	1608	17,5	3864	41,4	3150	36,5	Liettua
	4267	46,4	2752	29,5	2836	32,9	Venäjä
	0	0,0	0	0,0	648	7,5	Australia
<b>0403 jogurtti ym.</b>	<b>2402</b>	<b>100,0</b>	<b>2144</b>	<b>100,0</b>	<b>2924</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	1454	60,5	1392	64,9	1514	51,8	Saksa
	829	34,5	496	23,1	316	10,8	Suomi
	2	0,1	129	6,0	303	10,4	Liettua
<b>0405 voi ym.</b>	<b>8504</b>	<b>100,0</b>	<b>24261</b>	<b>100,0</b>	<b>14788</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	1873	22,0	4440	18,3	5203	35,2	Uusi-Seelanti
	0	0,0	769	3,2	2465	16,7	Australia
	57	0,7	3099	12,8	1150	7,8	Ruotsi
<b>1801 kaakao</b>	<b>13570</b>	<b>100,0</b>	<b>70227</b>	<b>100,0</b>	<b>64867</b>	<b>100,0</b>	<b>Yhteensä</b>
	9587	70,6	55571	79,1	53007	81,7	Cote d'Ivoire
	442	3,3	7710	11,0	9167	14,1	Ghana
	534	3,9	242	0,3	1779	2,8	Nigeria

Viro käyttää yleisen kauppatilaston lisäksi myös toista ulkomaan kaupan tilastointijärjestelmää eli erikoiskauppatilastoa (special trade). Erikoiskauppatilasto ei sisällytä vientilukuihin jälleenvientiä tullivarastosta, eikä tuontilukuihin tuontia tullivarastoon. Erikoiskauppajärjestelmä ottaa kuitenkin huomioon tuotteet, jotka tullivarastosta käytetään omaan käyttöön tai jalostukseen. Erikoiskauppajärjestelmää käyttämällä elintarvikkeiden vienti oli vuonna 1998 arvoltaan 1,3 mrd. mk ja tuonti vastaavasti 2,3 mrd. mk (taulukko 4.5). Vuonna 1998 elintarvikkeiden osuus vientikaupasta oli 10 % ja tuontikaupasta 11,3 %. Elintarvikeviennin osuus oli 5 % ja tuonnin osuus vastaavasti 3 % pienempi kuin vuonna 1996, joten erikoiskaupan tilastot antavat elintarvikkeiden ulkomaankaupasta synkemmän kehityskuvan kuin yleiskaupan tilastot.

*Taulukko 4.5. Viron elintarvikkeiden ulkomaankaupan tunnuslukuja (milj. markkaa) (special trade).*

	1995	1996	1997	1998
<b>Kokonaistuotanto</b>				
Nykyhinnoin	2267,7	2640,2	2712,3	2500,5
Vuoden 1995 hinnoin	2267,7	2123,8	2092,1	1987,7
<b>Elintarvikkeiden vienti</b>				
HS-ryhmät 1 - 24	1172,8	1226,6	1288,7	1321,2
Osuus kokonaisviennistä, %	16,2	15,1	11,5	10,0
Osuus kokonaistuotannosta, %	51,7	46,5	47,5	52,8
<b>Elintarvikkeiden tuonti</b>				
HS-ryhmät 1 - 24	1433,4	1895,1	2345,9	2352,1
Osuus kokonaistuonnista, %	13,7	14,3	12,7	11,3

Lähde: Ministry of Economic Affairs of Estonia 1999.

Erikoiskauppatilaston mukaan Latvia oli noussut vuonna 1998 Viron elintarvikeviennin tärkeimmäksi viennin kohdemaaksi 19,7 %:n osuudella elintarvikeviennin arvosta ennen aikaisimpina vuosina ylivoimaisesti vientitilastoja hallinnutta Venäjää. Vielä vuonna 1997 Viro vei Venäjälle 28,4 % elintarvikeviennistä, mutta vuoden 1998 vientiosuus 17,2 % ja vuoden 1999 ensimmäisen puoliskon vientiosuus 9,5 % paljastavat Venäjän viennin ongelmien laajuuden. Vuonna 1998 Suomi oli edelleen Viron tärkein elintarvikkeiden tuontimaa 13 %:n osuudella ennen Saksaa ja Alankomaita (taulukko 4.6).

Venäjän osuus Viron elintarvikeviennistä on virallistenkin tilastojen mukaan ollut erittäin merkittävää. Yleisesti arvioidaan kuitenkin, että todellinen vienti Venäjälle on ollut huomattavasti tilastojen osoittamia lukuja suurempaa. Venäjä perii virolaisilta tuotteilta nk. kaksoistulleja. Näitä tulleja toisinaan tietävästi kierretään käyttämällä viennissä bulvaanina ulkomaisia yrityksiä, jolloin vienti ei kirjaudu tuotannon vien-

niksi. Samoin tullee kierretään ilmoittamalla vietävän erän arvo todellista alhaisemmaksi. Siten voidaan olettaa, että Venäjän kriisin vaikutukset tulevat olemaan voimakkaamat, kuin mitä virallisia tilastoja tarkastelemalla voitaisiin odottaa (Martikainen 1999).

Taulukko 4.6. Viron elintarvikekaupan suurimmat vienti- ja tuontimaat (%) (special trade).

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
<b>Maatalous- ja elintarvikkeiden vienti (%)</b>						
Venäjä	44,9	36,6	36,9	28,4	17,2	8,7
Latvia	9,3	6,5	6,6	12,9	19,7	20,3
Liettua	6,3	5,2	6,4	7,1	9,4	11,1
Hollanti	8,6	15,4	11,2	16,5	8,4	12,1
Ukraina	4,7	9,0	13,3	12,7	15,4	14,5
Suomi	4,4	3,3	4,6	5,4	6,0	6,7
Saksa	2,8	2,4	2,7	3,7	3,3	4,7
Ruotsi	2,3	1,7	2,2	1,4	2,2	2,1
EU	23,2	30,0	23,3	30,2	26,0	30,6
<b>Maatalous- ja elintarvikkeiden tuonti (%)</b>						
Suomi	21,5	19,4	16,9	13,8	13,0	12,7
Hollanti	12,1	10,2	8,7	7,5	7,9	6,7
Saksa	9,0	9,2	9,1	8,8	9,2	8,3
Ruotsi	7,0	5,5	4,3	6,7	5,5	5,0
Venäjä	5,5	5,1	3,7	2,6	3,9	3,9
Ukraina	3,0	2,7	5,4	1,2	1,1	1,1
Liettua	1,7	2,5	3,0	2,3	4,3	4,6
Latvia	1,9	3,9	3,6	3,8	3,9	3,9
EU	70,4	63,9	57,6	59,1	57,8	59,0

Lähde: Ministry of Agriculture of Estonia 1999.

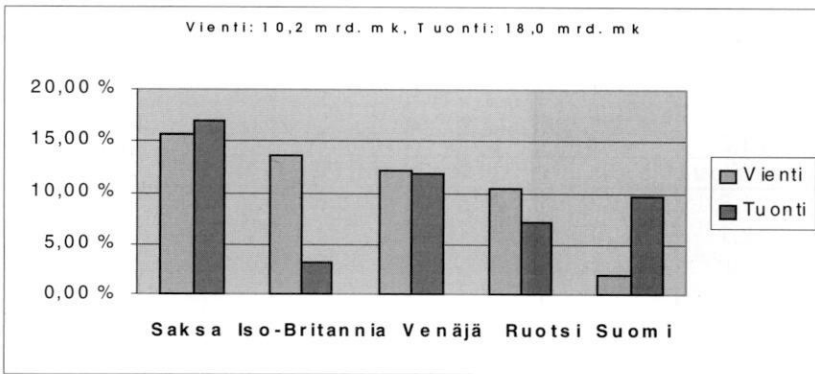
## Latvia

Latvian tilastoviranomaisten ulkomaankauppatilastot pohjautuvat erikoiskauppatilastoon (special trade). Erikoiskauppatilaston järjestelmä ei sisällytä vientilukuihin jälleenvientiä tullin varastosta, eikä tuontilukuihin tuontia tullin varastoon. Omaan käyttöön tai jalostukseen tarkoitetut tuotteet on kuitenkin otettu huomioon tilastoissa.

Ulkomaankaupan kehityksellä on ollut tärkeä merkitys Latvian talouskasvun edistäjänä. Latvian ulkomaankaupan arvo oli vuonna 1998 noin 28,2 mrd. mk, jossa oli kasvua edellisvuodesta 15,5 %. Vienti kasvoi 10 %:lla 10,2 mrd. markkaan ja tuonti kasvoi 19 %:lla 18,0 mrd. markkaan, joten kauppataseen alijäämä oli 7,7 mrd. mk. EU:n osuus Latvian ulkomaankaupasta on noussut lähes nolatilanteesta erittäin merkittäväksi, kun taas IVY-maiden osuus on laskenut jyrkästi. Vuonna 1998 EU-

maiden osuus viennistä kasvoi lähes 57 %:iin (49 % vuonna 1997) ja IVY-maiden väheni alle 20 prosenttiin (30 % vuonna 1997). Tuonnissa EU-maiden osuus oli 55,3 % eli 2 prosenttiyksikköä edellisvuotta suurempi, ja IVY-maiden osuus kasvoi vastaavasti 4 prosenttiyksikköä lähes 20 %:iin.

Yksittäisistä maista tärkeimmät kauppakumppanit kokonaistuonnin osalta olivat Saksa, Venäjä ja Suomi (kuvio 4.6). Vuonna 1998 tuonti Venäjältä väheni, mutta Saksasta tuotiin neljänneksen ja Suomesta 17 % enemmän kuin vuonna 1997. Myös kokonaisviennissä Saksan osuus on suurin. Vienti Saksaan kasvoi noin neljänneksen, mutta Venäjän talouskriisi supisti vientiä Venäjälle yli kolmanneksen. Latvian vienti Suomeen oli vain 2,1 % kokonaisviennistä, mutta siinä oli kasvua yli 50 % edellisvuodesta. Sekä Liettuan että Viron kanssa käyty ulkomaankauppa on Latvialle alijäämäistä (CSBL 1999a).



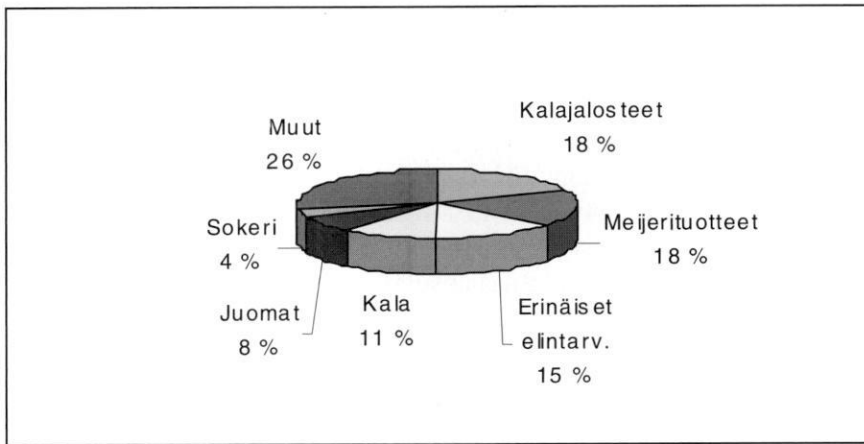
Kuvio 4.6. Latvian ulkomaankaupan jakautuminen eri kauppakumppanien kesken vuonna 1998 (special trade) (CSBL 1999a).

Latvia on perinteisesti ollut merkittävä elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden ulkomaankaupan harjoittaja. Vuonna 1998 elintarvikkeita (CN 01 – 24) vietiin 1,1 mrd. markan arvosta eli 27 % edellisvuotta vähemmän. Elintarvikkeiden osuus Latvian kokonaisviennistä oli 10,8 %, kun se vielä vuotta aiemmin oli 14,5 %. Elintarvikkeita tuotiin vuonna 1998 2,4 mrd. markan arvosta, noin 13 % enemmän kuin vuonna 1997. Elintarvikkeiden yli 13 prosentin osuus kokonaistuonnista oli puoli prosenttiyksikköä edellisvuoden osuutta pienempi.

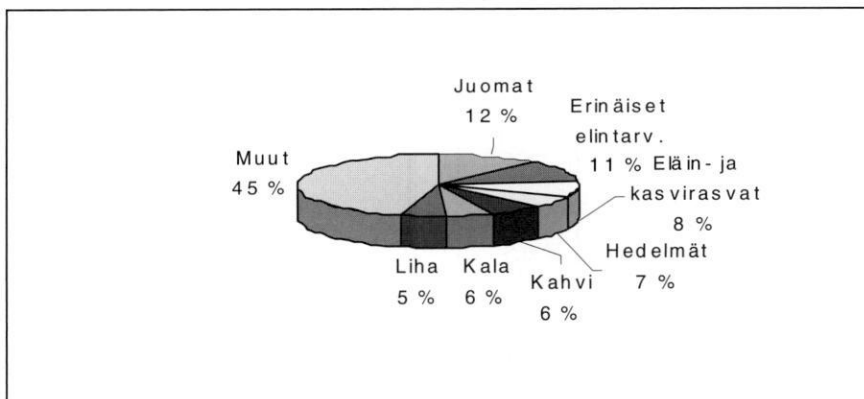
Latvian elintarvikevientiä hallitsee edelleen kalat ja äyriäiset sekä kalajalosteet (kuvio 4.7), vaikka esim. kalajalosteiden vienti laski puoleen vuoden 1997 tasosta. Tärkeistä tuoteryhmistä maito- ja meijerituotteiden vienti väheni yli 8 %, sillä varsinkin maitojauheen vienti oli vaikeuksissa Venäjän tuontikysynnän hiipumisen vuoksi. Elintarviketuonnin suurin yksittäinen tuoteryhmä on juomat (kuvio 4.8). Juomia tuotiin vuonna 1998 lähes 17 % enemmän kuin vuonna 1997. Juomien tuonnin arvosta suurin osa

muodostuu viinien tuonnista. Lihan tuonti lisääntyi lähes 28 %, joka johtui lähinnä sianlihan tuonnin yli 50 %:n kasvusta. Naudanlihan tuonti sitä vastoin väheni 31 % edellisvuodesta.

Latvian elintarviketuonnista 51 % oli peräisin EU:n alueelta. Saksa ja Puola sekä muut Baltian maat ovat Latvian tärkeimmät elintarvikkeiden tuontimaat. IVY-maiden osuus elintarvikkeiden tuonnista oli vain 4 %, mutta viennissä IVY-maiden osuus oli lähes 47 %. Venäjä on yhä Latvian tärkein kauppakumppani elintarvikkeiden viennissä, vaikka viennin arvo laski vuonna 1998 jyrkästi. Venäjän lisäksi elintarvikkeita viedään runsaasti Liettuaan, Viroon ja Ukraina. EU-mailla oli viidenneksen osuus Latvian elintarvikeviennistä.



Kuvio 4.7. Latvian elintarvikevienti vuonna 1998 (%) (CSBL 1999c).



Kuvio 4.8. Latvian elintarviketuonti vuonna 1998 (%) (CSBL 1999c).

Viron tilastoviranomaisten kokoamassa Baltian maiden ulkomaankauppatilastossa tilastotiedot ovat esitetty yleisen kauppatilaston (general trade) mukaan. Tämän tilaston perusteella tarkastellaan Latvian elintarvikkeiden ulkomaankaupan määrien ja arvojen jakautumista eräissä tuoteryhmissä tärkeimpien kauppakumppaneiden kesken. Tuoteryhmät on asetettu suuruusjärjestykseen vuoden 1998 kaupan arvon mukaan sekä vientitilastossa (taulukko 4.7) että tuontitilastossa (taulukko 4.8).

Taulukosta 4.7 näkyy hyvin Venäjän talouskriisin aiheuttamien ongelmien laajuus, mm. hintojen romahtamisen muodossa, Latvian elintarvikeviennille. Merkittävimmistä vientituotteista kalajalosteiden vientimäärä Venäjälle laski vuonna 1998 noin 8 %, mutta viennin arvo laski yli 55 % hintojen romahtamisen johdosta. Maidon ja maitojauheen vientimäärä Venäjälle oli 40 % edellisvuotta pienempi ja viennin arvo vastaavasti yli 70 % pienempi. Lihaviennin arvo Venäjälle supistui puoleen vuoden 1997 tasosta, mutta silti Venäjän osuus Latvian lihan kokonaisviennistä pysyi vuoden 1997 tasossa (77 %). Tämä osoittaa sen, että lihalle ei ole kyetty löytämään korvaavia vientimarkkinoita.

Tupakka on suurin yksittäinen tuoteryhmä niin viennin kuin tuonnin arvossa mitattuna. Latvia tuo tupakkaa lähinnä EU:n alueelta sekä Liettuasta. Valtaosa tupakan tuonnista menee kuitenkin jälleenvientinä IVY-maihin. Lihan tuonti laski niin määrän kuin arvonkin suhteen viidenneksellä vuodesta 1997. Puola otti vuonna 1998 Yhdysvaltojen paikan suurimpana lihan tuojamaana, sillä lihan tuonnin arvo Yhdysvalloista laski yli 60 % (taulukko 4.8).

*Taulukko 4.7. Latvian elintarvikeviennin määrien (1000 tonnia) ja arvojen (milj. mk) tarkastelu tärkeimpien kauppakumppanien osalta vuosina 1997 – 1998.*

CN	1997	1997	1998	1998
Kohdema	Määrä	Arvo	Määrä	Arvo
<b>*2402</b> tupakka	5,7	400,6	2,9	226
Azerbaidzan	1,8	116,4	0,6	45,2
Uzbekistan	0,6	48,0	0,5	39,0
Liettua	0,5	39,6	0,5	32,2
<b>1604 - 1605</b> kalajalosteet	87,8	400,0	74,4	205,1
Venäjä	65,2	221,5	60,1	98,9
Ukraina	12,7	102,3	5,7	44,1
Valko-Venäjä	3,5	16,4	1,5	11,3
<b>03</b> kalat, äyriäiset	41,5	118,1	41,2	136,2
Tanska	4,1	15,8	6,4	39,0
Ranska	13,5	27,7	17,4	36,7
Ruotsi	0,8	10,7	1,6	18,6
<b>02</b> Liha	44,2	237,3	23	123,2
Venäjä	32,7	183,6	16,9	94,4
Ukraina	6,6	17,0	1,6	6,2
Valko-Venäjä	0,3	1,7	1,0	5,7
<b>0401 - 0402</b> maito/maitojauhe	31,2	132,8	23,1	68,9
Venäjä	12,9	52,0	7,7	15,3
Saksa	1,1	9,6	1,8	13,6
Alankomaat	2,4	23,2	1,5	10,7

\* milj. kappaletta

Lähde: SOE 1999c.



Taulukko 4.8. Latvian elintarviketuonnin määrien (1000 tonnia) ja arvojen (milj. mk) tarkastelu tärkeimpien kauppakumppanien osalta vuosina 1997 – 1998.

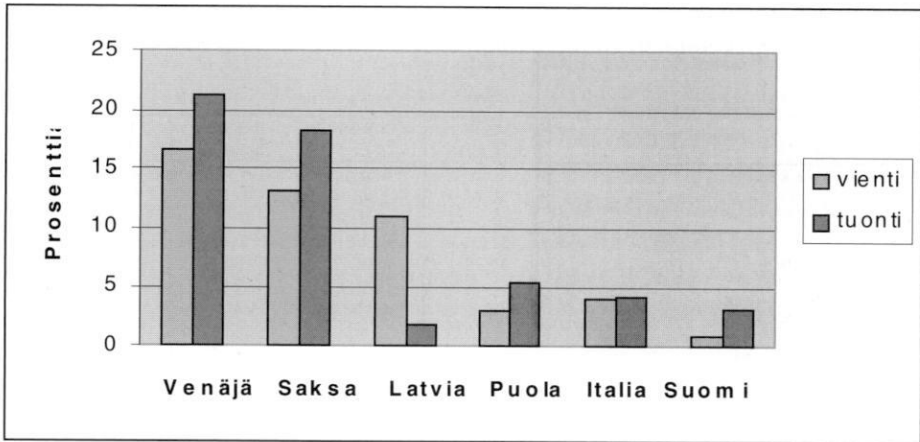
C N	1997	1997	1998	1998
Kohdemaa	Määrä	Arvo	Määrä	Arvo
*2402 tupakka	7,0	505,7	4,5	353,7
Belgia	4,6	333,4	1,5	137,3
Saksa	0,4	32,2	0,7	55,9
Liettua	0,03	2,3	0,8	50,9
02 Liha	62,2	336,7	49,7	259,3
Puola	7,6	57,1	7,9	52,5
Yhdysvallat	30,9	145,2	14,3	51,4
Alankomaat	8,9	35,6	11,9	44,1
03 kalat, äyriäiset	60,9	217,0	41,1	162,7
Norja	21,9	77,4	14,2	64,4
Yhdysvallat	3,0	11,9	3,5	13,6
Iso-Britannia	9,7	32,8	1,6	12,4
1507 - 1515 eläin- ja kasvirasvat	34,3	119,2	34,7	128,8
Saksa	20,5	58,2	19,9	65,0
Alankomaat	3,8	18,6	3,2	16,4
Unkari	1,4	6,8	1,6	8,5
0901 kahvi	4,3	100,6	4,4	111,3
Tanska	1,0	32,2	1,1	37,9
Liettua	0,4	12,4	0,4	14,1
Saksa	0,9	14,1	0,8	11,3

\* milj. kappaletta  
Lähde: SOE 1999c.

## Liettua

Myönteisesti kehittynyt ulkomaankauppa on edistänyt Liettuan nopeaa talouskasvua. Kauppa Venäjän kanssa on ollut Baltian maista merkittävästi Liettualle. Siten myös Venäjän kriisin vaikutukset olivat mittavia. Liettuan vienti supistui vuonna 1998 ensimmäistä kertaa itsenäisyyden saavuttamisen jälkeen. Vienti väheni 3,8 % verrattuna vuoteen 1997 ja oli arvoltaan 20,9 mrd. mk. Tuonti kasvoi 2,7 % ja oli arvoltaan 32,7 mrd. mk. Kauppataase oli siten noin 36 % alijäämäinen. Vienti Venäjälle supistui voimakkaasti vuoden 1998 toisella puoliskolla, mutta Venäjä säilytti silti paikkansa Liettuan tärkeimpänä kauppakumppanina.

Euroopan Unionin merkitys Liettuan ulkomaankaupalle lisääntyi huomattavasti vuoden 1998 aikana, sillä viennissä EU:n osuus nousi 5,5 prosenttiyksikköä edellisvuodesta 38 %:iin ja tuonnissa 3 prosenttiyksikköä edellisvuodesta 47,2 %:iin. Venäjän osuus viennistä laski vuoden 1997 24,5 %:a 16,5 %:iin vuonna 1998 ja tuonnissa vastaavasti 25,3 %:a 21,2 %:iin. Yksittäisistä maista toiseksi tärkein kauppakumppani Venäjän jälkeen oli vuonna 1998 Saksa niin tuonnissa kuin viennissä (kuvio 4.9). Vienti Latviaan kasvoi voimakkaasti, lähes neljänneksellä edellisvuodesta. Liettuan ja Suomen välinen kauppa on volyymiltaan huomattavasti pienempää kuin Suomen kauppa muiden Baltian maiden kanssa, mutta se on ollut varsinkin tuonnin osalta voimakkaassa kasvussa. Liettuan tuonti Suomesta kasvoi yli 16 % edellisvuodesta (LDS 1999a).

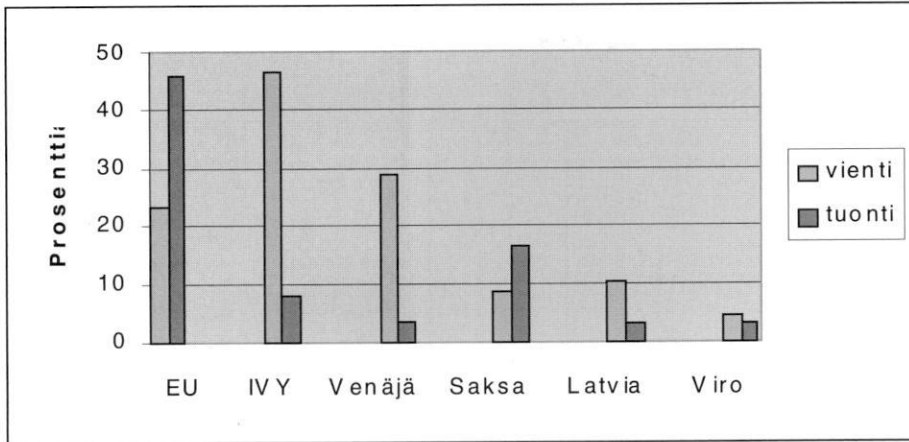


Kuvio 4.9. Liettuan kokonaisviennin- ja tuonnin jakautuminen kohdemaittäin vuonna 1998 (LDS 1999a).

Elintarvike- ja maataloustuotteilla on tärkeä rooli Liettuan harjoittamassa ulkomaankaupassa. Maataloustuotteiden hinnat romahtivat Venäjän kriisin johdosta 15–20 %, mikä aiheutti viennille suuria vaikeuksia. Yleisen kauppatilaston (general trade) mukaan elintarvikkeiden (ruoka-, juoma- ja tupakkatuotteet, CN 01 – 24) vienti oli vuonna 1998 arvoltaan 2,9 mrd. mk. Elintarvikkeiden vienti laski 15,7 % vuoteen 1997 nähden. Erityisesti pidemmälle jalostettujen elintarvikkeiden (CN 16–24) vienti oli vaikeuksissa, sillä vienti laski lähes 24 % edellisvuodesta. Elintarvikkeiden vienti muodosti 14 % osuuden Liettuan kokonaisviennistä eli kaksi prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 1997.

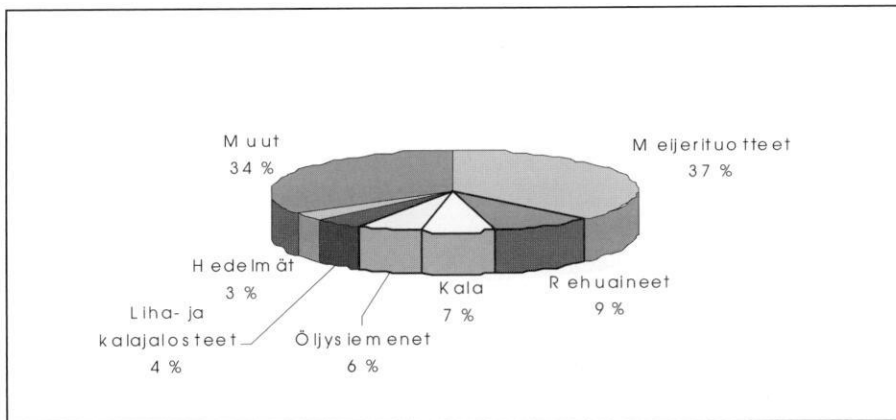
Elintarvikkeiden tuonti oli vuonna 1998 arvoltaan 3,6 mrd. mk. Elintarvikkeiden kauppataseen alijäämä kasvoi siten 642 milj. markkaan, kun vuonna 1997 alijäämä oli vain 41 milj. mk. Elintarvikkeiden tuonti kasvoi n. 1,5 % vuoteen 1997 nähden. Elintarvikkeiden tuonnin 11 %:n osuus kokonaistuonnista pysyi edellisvuoden tasolla.

Liettuan elintarviketuonnista lähes puolet on EU:n alueelta, ja vastaavasti elintarvikeviennistä noin puolet suuntautuu IVY-maiden alueelle (kuvio 4.10). IVY-maista Venäjän lisäksi tärkeitä vientimaita ovat Ukraina ja Valko-Venäjä. EU-alueen maista Liettuan suurimmat elintarvikkeiden tuontimaat ovat Saksa ja Tanska. Latvian merkitys Liettuan elintarvikekaupalle on kasvanut tasaisesti, ja vuonna 1998 yli 10 % viennistä suuntautui Latviaan ja vastaavasti 3,4 % elintarviketuonnista oli peräisin Latviasta. Suomen osuus Liettuan elintarvikeviennistä oli 0,8 % ja tuonnista 1,5 % vuonna 1998.



Kuvio 4.10. Liettuan alue- ja maakohtaisen elintarvikekaupan prosenttiosuuksia vuonna 1998 (LDS 1999a, LDS 1999b).

Liettuan elintarvikevientiä on perinteisesti hallinnut maito- ja meijerituotteiden ryhmä. Vuonna 1998 yli kolmannes elintarvikeviennistä oli maito- ja meijerituotteiden vientiä (kuvio 4.11), vaikka viennin arvo laski noin 3 % edellisvuodesta. Maito- ja meijerituotteiden tärkeimmät vientimaat ovat Venäjä (40 %), Alankomaat (17 %) ja Yhdysvallat (9 %). Meijerituotteista juuston vienti kärsi vähiten Venäjän kriisistä, sillä sen viennin arvo lisääntyi lähes 50 % edellisvuodesta. Maidon ja maitojauheen vientiin kohdistui ongelmia, sillä niiden vienti laski 36 % vuoden 1997 vientiarvosta. Lihan osuus Liettuan elintarvikeviennistä oli vuonna 1998 vain 1,3 %, sillä lihanjalostusyritysten vientivolyyymi laski lähes 120 milj. mk vuoden 1997 tasosta. Lihavienti Venäjälle oli vuonna 1998 arvoltaan yli 80 % pienempi kuin edellisvuonna, mutta silti lähes 40 % viennistä suuntautui Venäjän markkinoille (taulukko 4.9).



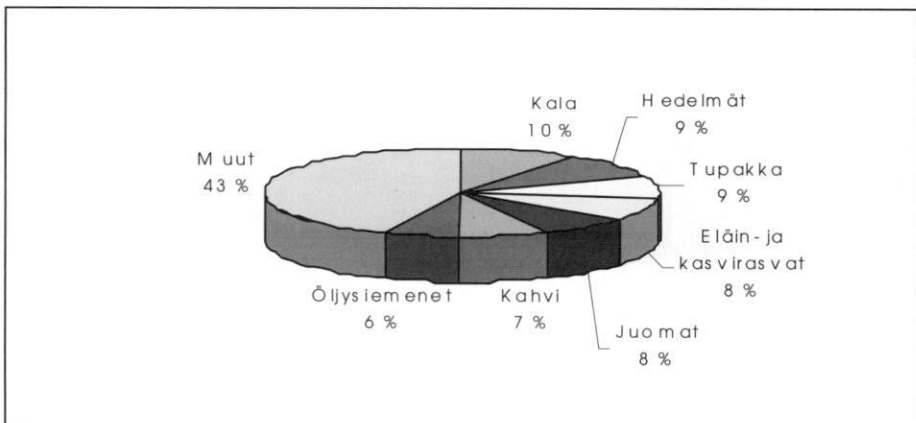
Kuvio 4.11. Liettuan elintarvikevienti vuonna 1998 (%) (LDS 1999b).

Taulukko 4.9. Liettuan elintarvikeviennin määrien (1000 tonnia) ja arvojen (milj. mk) tarkastelua tärkeimpien kauppakumppaneiden osalta vuosina 1997 – 1998.

CN Kohdemaa	1997 Määrä	1997 Arvo	1998 Määrä	1998 Arvo
<b>0406 juusto</b>	<b>19,6</b>	<b>268,0</b>	<b>29,8</b>	<b>397,1</b>
Venäjä	9,9	139,9	15,5	202,5
Yhdysvallat	1,5	19,3	5,9	79,0
Alankomaat	5,0	64,4	4,5	65,4
<b>0401 - 0402 maito/maitojauhe</b>	<b>80,4</b>	<b>551,2</b>	<b>62,1</b>	<b>355,3</b>
Alankomaat	25,1	198,5	14,9	100,4
Venäjä	22,8	128,1	15,8	72,8
Japani	8,0	64,6	6,5	44,6
<b>0405 voi ym.</b>	<b>23,1</b>	<b>247,6</b>	<b>29,3</b>	<b>279,7</b>
Venäjä	15,1	153,1	14,2	134,8
Uzbekistan	0,06	0,8	4,3	45,7
Yhdysvallat	0,9	9,5	2,2	19,7
<b>03 kalat, äyriäiset</b>	<b>44,3</b>	<b>285,1</b>	<b>56,0</b>	<b>193,5</b>
Ukraina	20,0	72,0	39,0	128,0
Venäjä	7,6	46,8	5,6	17,5
Valko-Venäjä	11,5	139,6	6,4	16,4
<b>02 liha</b>	<b>18,9</b>	<b>155,8</b>	<b>5,0</b>	<b>38,9</b>
Venäjä	12,0	91,0	2,3	15,2
Latvia	3,4	28,1	1,4	11,8
Suomi	0,1	2,3	0,07	1,7

Lähde: LDS 1999b, SOE 1999c.

Liettuan elintarviketuonti on jakautunut tasaisesti usean tuoteryhmän kesken (kuvio 4.12). Kala ja äyriäiset ovat suurin tuontiryhmä ja niiden tuonti kasvoi niukasti vuonna 1998. Hedelmien sekä kahvin tuonti kasvoi lähes neljänneksen ja lihan 17 % vuonna 1998. Meijerituotteiden tuonti sitä vastoin väheni yli 30 % ja niiden osuus elintarviketuonnista oli vain 3,5 %. Maidon ja maitojauheen tuonnin arvo oli puolet vuoden 1997 tasosta (taulukko 4.10).



Kuvio 4.12. Liettuan elintarviketuonti vuonna 1998 (%) (LDS 1999b).

Taulukko 4.10. Liettuan elintarviketuonnin määrien (1000 tonnia) ja arvojen (milj.mk) tarkastelua tärkeimpien kauppakumppanien osalta vuosina 1997-1998.

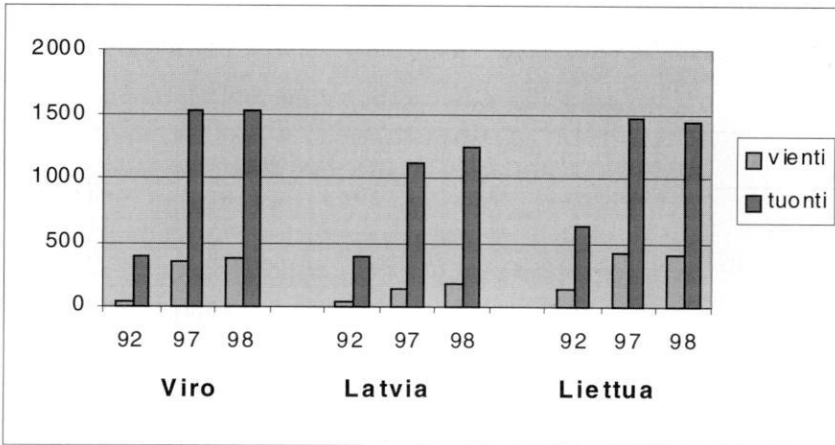
CN Kohdemaa	1997 Määrä	1997 Arvo	1998 Määrä	1998 Arvo
<b>03 kalat, äyriäiset</b>	<b>81,4</b>	<b>336,7</b>	<b>87,7</b>	<b>341,2</b>
Norja	41,2	137,1	44,9	148,9
Argentina	9,9	66,0	9,2	67,7
Venäjä	7,1	24,3	7,3	21,4
<b>09 kahvi</b>	<b>5,8</b>	<b>144,4</b>	<b>6,5</b>	<b>188,9</b>
Saksa	2,3	58,1	2,9	84,6
Puola	1,3	28,2	1,3	32,1
Itävalta	1,2	33,3	0,8	25,9
<b>02 liha</b>	<b>16,4</b>	<b>113,4</b>	<b>18,6</b>	<b>133,7</b>
Tanska	5,6	36,1	6,3	44,0
Alankomaat	4,4	29,3	5,8	41,7
Puola	0,5	4,5	1,2	11,3
<b>151710 maragariini</b>	<b>17,0</b>	<b>89,1</b>	<b>13,7</b>	<b>77,8</b>
Ruotsi	7,3	47,9	4,1	28,8
Saksa	3,8	13,0	3,7	17,5
Tanska	1,1	5,6	2,1	12,4
<b>0401 - 0402 maito/maitojauhe</b>	<b>19,1</b>	<b>141,6</b>	<b>11,9</b>	<b>68,8</b>
Venäjä	9,0	63,2	5,0	24,3
Ukraina	6,4	49,6	3,5	20,9
Latvia	1,1	7,3	0,6	4,5

Lähde: LDS 1999b, SOE 1999c

## 4.2. Elintarvikekauppa EU:n kanssa

Baltian maiden ja Euroopan unionin välisen kaupan arvoja sekä rakennetta tarkastellaan Euroopan yhteisöjen yhdistetyn nimikkeistön (Combined Nomenclature, CN 01-22) avulla. CN-nimikkeistö perustuu harmonisoituun nimikkeistöön, ja tarkastelussa käytetyt tunnusluvut ovat peräisin Eurostatin ylläpitämistä Comext-tilastoista.

Baltian maiden ja EU:n välinen elintarvikekauppa on ollut jatkuvasti hyvin alijäämäistä Baltian maille. Perinteisesti EU:n ja Liettuan välinen elintarvikekauppa on ollut parhaiten tasapainossa. Vuonna 1992 Baltian maat veivät elintarvikkeita EU:n alueelle 204 milj. markan arvosta ja toivat 1403 milj. markan arvosta. Vuonna 1998 elintarvikevienti oli lähes viisinkertaistunut ja tuonti kolminkertaistunut vuoden 1992 tasosta (kuvio 4.13). Vuoden 1992 vertailussa vuoden 1995 jälkeisiin vuosiin on kuitenkin huomioitava, että unioni laajeni vuonna 1995. Erityisesti Suomen ja Ruotsin EU-jäsenyys kasvatti Baltian maiden ja EU:n välistä elintarvikekauppaa.



Kuvio 4.13 Baltian maiden elintarvikekauppa EU:n kanssa vuosina 1992 ja 1997 – 1998 (milj. mk) (Comext).

EU:n Baltian maihin suuntautuvassa elintarvikeviennissä on nähtävissä selvä jalostusasteen kohoaminen. Osittain ja pitkälle jalostettujen elintarvikkeiden osuus ulkomaankaupasta on lisääntynyt, kun vastaavasti perinteisten maataloustuotteiden osuus on vähentynyt.

Baltian maiden elintarviketuonti EU-maista koostui aikaisemmin lähes yksinomaan viljan ja sokerin tuonnista. Vuonna 1992 yli 70 % Baltian maiden EU:n alueelta tapahtuneesta elintarviketuonnista oli viljaa (CN 10). Vuonna 1998 viljan osuus elintarviketuonnista oli laskenut kaikissa Baltian maissa alle prosentin. Sokeri ja sokerivalmisteet (CN 17) on edelleen merkittävä tuontiryhmä, koska makeisten ja muiden sokerijalosteiden tuonti on lisääntynyt huomattavasti. Muita tärkeitä Baltian maiden EU:sta tuomia tuoteryhmiä olivat vuonna 1998 juomat, etyylialkoholi ja etikka (CN 22) sekä eläin- ja kasvirasvat ja öljyt (CN 15). Baltian maiden elintarvikeviennin rakenne on tuonnin lailla monipuolistunut voimakkaasti. Kalat ja äyriäiset (CN 03) olivat niin vuonna 1992 kuin 1998 tärkeä vientiryhmä kaikissa Baltian maissa. Muista Baltian maista poiketen sokeri- ja sokerivalmisteiden merkitys on ollut suuri Liettuan elintarvikeviennissä unionin alueelle. Vuonna 1998 maito ja meijerituotteet sekä munat (CN 04) muodostivat noin 30 %:n ja öljysiemenet sekä hedelmät (CN 12) 12 %:n osuuden Baltian maiden EU:n alueelle suuntautuneesta elintarvikkeiden kokonaisviennin arvosta.

### Viron ja EU:n välinen elintarvikekauppa

Suomen ja Ruotsin liittyminen EU:n jäseneksi vuonna 1995 vauhditti erityisen paljon Viron ja EU:n käymää elintarvikekauppaa. Viron elintarvikevienti EU-alueelle kasvoi vuonna 1998 yli 5 % edellisvuodesta ja sen arvo oli kasvanut yhdeksänkertaiseksi

vuodesta 1992. Viron elintarvikeviennin rakenne on nykyisin monipuolisempi kuin vuonna 1992, mutta silti kahden suurimman tuoteryhmän, kalat ja äyriäiset sekä meijerituotteet, vienti muodosti vuonna 1998 lähes 60 % osuuden elintarvikeviennin arvosta. Ulkomaisten investointien lisääntyminen näkyi vuonna 1998 selvästi pidemmälle jalostettujen tuotteiden, kuten makeisten ja suklaan sekä kala- ja lihajalosteiden viennin voimakkaana kasvuna. Kalojen ja äyriäisten vienti lisääntyi vuonna 1998 suunnilleen saman verran kuin meijerituotteiden vähentyi eli reilut 20 %. Muista Virolle tärkeistä vientituotteista kahvin, teen ja mausteiden vienti lisääntyi ja hedelmien ja pähkinöiden vienti laski (taulukko 4.11).

Taulukko 4.11. Viron elintarvikevienti EU:iin vuosina 1992 ja 1997 – 1998.

CN	Tuote	1992 milj. mk	1997 milj. mk	1998 milj. mk	98/97 muutos, %
01	Elävät eläimet	0,17	0,90	0,90	0
02	Liha	0	0,14	0,16	14,3
03	Kala ja äyriäiset yms.	25,98	99,50	122,80	23,4
04	Maito ja meijerituotteet, munat	2,63	122,50	95,79	-21,8
05	Muualle kuulumattomat eläinper. tuott.	0,54	1,06	2,56	141,5
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	0	4,63	4,41	-4,8
07	Kasvikset ja juuret yms.	0,06	3,91	5,89	50,6
08	Hedelmät ja pähkinät	1,26	42,14	33,28	-21,0
09	Kahvi, tee ja mausteet	0	44,92	57,56	28,1
10	Vilja	0,05	0,82	2,29	179,3
11	Myllyteollisuustuotteet	0	0	0,02	
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	4,43	10,04	17,76	76,9
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.	0	0,27	0,87	222,2
14	Kasviperäiset punonta-aineet yms.	0,17	2,07	2,12	2,4
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	0,03	1,13	0,56	-50,4
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	0,62	9,37	12,40	32,3
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	0,17	1,21	2,10	73,6
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	0	0,12	1,74	1350,0
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	0	1,34	1,22	-9,0
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuott.	0	1,74	0,24	-86,2
21	Erinäiset elintarvikkeet	0,36	0,39	0,67	71,8
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	4,79	8,22	10,24	24,6
	<b>Yhteensä (01 + 22)</b>	<b>41,26</b>	<b>356,42</b>	<b>375,58</b>	<b>5,4</b>

Lähde: Comext.

Viron elintarviketuonti Euroopan unionista kasvoi vuonna 1998 vientiä hitaammin, joten elintarvikekaupan alijäämä supistui hiukan vuoteen 1997 nähden. Viro tuo Baltian maista eniten elintarvikkeita EU-alueelta, ja vuonna 1998 elintarviketuonnin arvo oli kasvanut nelinkertaiseksi vuodesta 1992. Elintarvikeviennin lailla myös tuonti on jakaantunut nykyään aiempaa tasaisemmin ja useampiin päätuoteryhmiin. Vuoden 1992 elintarviketuontia hallinneet tuoteryhmät vilja, sokeri ja sokerivalmisteet sekä juomat, etyylialkoholi ja etikka ovat viljaa lukuun ottamatta kärkeksi-

joilla myös vuoden 1998 tuontitilastoissa. Kahvin, teen ja mausteiden sekä eläin- ja kasvirasvojen ja öljyn tuonti on vuodesta 1995 lähtien ollut erittäin merkittävää. Maito ja meijerituotteiden kohdalla koettiin peräti yli 50 %:n tuonnin lasku vuonna 1998 edellisvuoteen nähden. Maito ja meijerituotteiden tuonnin vähenemisen taustalla on Venäjän kriisin aiheuttamat vientivaikeudet, sillä Viro vie oman tuotannon ohella suuren osan EU:sta tuoduista meijerituotteista jälleenvientinä Venäjälle (taulukko 4.12).

*Taulukko 4.12. Viron elintarviketuonti EU:sta vuosina 1992 ja 1997 – 1998.*

CN	Tuote	1992 milj. mk	1997 milj. mk	1998 milj. mk	98/97 muutos,%
01	Elävät eläimet	0,83	4,26	4,92	15,5
02	Liha	0,45	44,02	57,05	29,6
03	Kala ja äyriäiset yms.	0,11	39,42	65,02	64,9
04	Maito ja meijerituotteet, munat	4,20	147,98	71,05	-52,0
05	Muualle kuulumattomat eläinperäiset tuott.	0,16	8,84	9,91	12,1
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	0,02	18,99	31,05	63,5
07	Kasvikset ja juuret yms.	0,36	33,84	40,40	19,4
08	Hedelmät ja pähkinät	0,58	50,50	59,15	17,1
09	Kahvi, tee ja mausteet	3,31	141,91	129,98	-8,4
10	Vilja	244,20	21,11	11,30	-46,5
11	Myllyteollisuustuotteet	5,81	80,86	93,35	15,4
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	0,55	6,28	8,43	34,2
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.	0,00	1,58	1,57	-0,6
14	Kasviperäiset punonta-aineet yms.	0,04	0,02	0,02	0,0
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	3,21	142,32	152,75	7,3
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	2,22	13,72	18,63	35,8
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	79,65	183,13	211,07	15,3
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	3,43	67,25	65,42	-2,7
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	3,95	116,80	96,49	-17,4
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuott.	0,84	53,35	53,58	0,4
21	Erinäiset elintarvikkeet	2,77	144,74	122,11	-15,6
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	20,55	205,17	230,92	12,6
	<b>Yhteensä (01 + 22)</b>	<b>377,24</b>	<b>1526,09</b>	<b>1534,17</b>	<b>0,5</b>

Lähde: Comext.

### **Latvian ja EU:n välinen elintarvikekauppa**

Latvian ja EU:n käymän elintarvikekaupan arvo on ollut alhaisempi kuin muiden Baltian maiden ja EU:n käymän kaupan arvo. Latvian elintarvikevienti EU-maihin kasvoi kuitenkin vuonna 1998 peräti 19 % edellisvuodesta. Vuoteen 1992 verrattuna elintarvikevienti oli vuonna 1998 volyymiltaan kuusinkertaista ja rakenteeltaan useampiin tuoteryhmiin laajentunutta. Latvian ja Viron elintarvikeviennin rakenne muistuttaa hyvin paljon toisiaan, sillä myös Latviassa kalat ja äyriäiset sekä maito ja meijerituotteet muodostavat valtaosan (65 %) elintarvikeviennin arvosta. Eroavaisuuksia Viroon silti löytyy, sillä kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuotteet ovat aina olleet Latvialle tärkeä vientiryhmä päinvastoin kuin Virossa (taulukko 4.13)



Taulukko 4.13. Latvian elintarvikevienti EU:iin vuosina 1992 ja 1997 – 1998.

CN	Tuote	1992 milj. mk	1997 milj. mk	1998 milj. mk	98/97 muutos,%
01	Elävät eläimet	1,32	2,19	2,09	-4,6
02	Liha	0,14	2,03	1,07	-47,3
03	Kala ja äyriäiset yms.	11,38	30,29	54,56	80,1
04	Maito ja meijerituotteet, munat	0,43	55,75	58,29	4,6
05	Muualle kuulumattomat eläinp.	0,60	4,41	4,74	7,5
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	1,59	0,14	0,41	192,9
07	Kasvikset ja juuret yms.	0	3,00	4,13	37,7
08	Hedelmät ja pähkinät	0,22	1,34	4,91	266,4
09	Kahvi, tee ja mausteet	0	0,43	0,97	125,6
10	Vilja	0	0,02	0	-100,0
11	Myllyteollisuustuotteet	0	0,04	0	-100,0
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	0,04	18,28	10,91	-40,3
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.	0,0	0,13	0,21	61,5
14	Kasvipäriset punonta-aineet yms.	0,35	0,08	0,07	-12,5
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	0,37	0	0,06	
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	0,19	3,23	2,02	-37,5
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	2,10	4,84	5,05	4,3
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	0,34	3,81	2,93	-23,1
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	0,0	2,39	2,14	-10,5
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuotteet	8,46	3,32	7,73	132,8
21	Erinäiset elintarvikkeet	0,40	0,07	1,18	1585,7
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	0,47	9,40	8,96	-4,7
	<b>Yhteensä (01 + 22)</b>	<b>28,40</b>	<b>145,19</b>	<b>172,43</b>	<b>18,8</b>

Lähde: Comext

Latvian elintarvikekaupan alijäämä supistui vuonna 1998, vaikka elintarvike-tuonti kasvoi yli 10 % edellisvuodesta, sillä viennin arvo kasvoi tuontiakin enem-män. Latvian elintarviketuonti EU:n alueelta oli päätuoteryhmien osalta vastaava kuin Viron. Sokerin ja sokerivalmisteiden tuonti EU:sta kasvoi vuonna 1998 lähes 400 % edellisvuodesta. Latvia tuo muita Baltian maita enemmän lihaa ja eläviä eläimiä EU-alueelta. Tärkeimmistä tuontiryhmistä juomien tuonti väheni 20 % ja myllyteollisuustuotteiden 50 % vuosien 1997 ja 1998 välisenä aikana. Juomista varsinkin oluen tuonti EU-alueelta supistui voimakkaasti. Viljan osuus elintarvike-tuonnista on pudonnut murto-osaan aikaisemmasta tasosta. Vuonna 1998 viljan osuus tuonnista oli vain puoli prosenttia, kun vuonna 1992 tuonti oli yli 70 prosent-tisesti viljaa (taulukko 4.14).

Taulukko 4.14. Latvian elintarviketuonti EU:sta vuosina 1992 ja 1997 – 1998.

CN	Tuote	1992 milj. mk	1997 milj. mk	1998 milj. mk	98/97 muutos,%
01	Elävät eläimet	0,16	5,08	11,40	124,4
02	Liha	3,59	86,64	96,86	11,8
03	Kala ja äyriäiset yms.	11,30	70,39	59,05	-16,1
04	Maito ja meijerituotteet, munat	1,48	23,58	22,09	-6,3
05	Muualle kuulumattomat eläinp.	0,87	24,97	22,98	-8,0
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	1,11	17,01	27,69	62,8
07	Kasvikset ja juuret yms.	0,47	50,78	59,64	17,4
08	Hedelmät ja pähkinät	6,05	59,24	74,02	24,9
09	Kahvi, tee ja mausteet	2,40	62,76	83,70	33,4
10	Vilja	286,17	32,83	6,42	-80,4
11	Myllyteollisuustuotteet	0,28	38,29	18,85	-50,8
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	0,41	19,08	20,06	5,1
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.	0	1,47	0,80	-45,6
14	Kasvipäriset punonta-aineet yms.	0	0,08	0,23	187,5
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	1,41	178,0	192,56	8,2
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	1,26	14,90	8,98	-39,7
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	18,41	29,65	144,17	386,2
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	7,63	53,55	44,42	-17,0
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	2,34	55,48	66,95	20,7
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuotteet	1,51	32,86	40,47	23,2
21	Erinäiset elintarvikkeet	6,41	71,86	87,06	21,2
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	35,91	198,17	158,39	-20,1
	<b>Yhteensä (01 + 22)</b>	<b>389,17</b>	<b>1126,67</b>	<b>1246,79</b>	<b>10,7</b>

Lähde: Comext.

## Liettuan ja EU:n välinen elintarvikekauppa

Liettuan ja EU:n välinen elintarvikekauppa väheni vuonna 1998 edellisvuoteen nähden niin viennin kuin tuonnin suhteen. Liettuan elintarvikeviennin arvo EU-maihin pieneni 4,7 % vuonna 1998, mutta oli silti kolminkertainen vuoteen 1992 verrattuna. Viennin vähenemisen taustalla oli EU:n alueelle suuntautuneen elintarvikeviennin korvautuminen osaksi Tsekin tasavallan, Puolan ja Unkarin viennin merkittävällä kasvulla. Liettuan EU-alueelle suuntautuneen elintarvikeviennin volyymeissä ja rakenteissa on tapahtunut melko vähän muutoksia vuosien 1992 ja 1998 välisenä aikana, sillä elintarvikevienti oli jo vuonna 1992 suhteellisen suurta ja laaja-alaisempaa kuin muissa Baltian maissa. Liettuan elintarvikeviennin arvo EU-maihin oli jo vuonna 1992 lähes yhtä suuri kuin Latvian elintarvikeviennin arvo vuonna 1997. Vuonna 1998 maito ja meijerituotteet olivat yli 34 prosentin osuudella edelleen Liettuan tärkein tuoteryhmä EU-viennissä. Muista Baltian maista poiketen kasvikset ja syötävät juuret yms. muodostavat yli 20 prosentin osuudella merkittävän vientiryhmän. Tämä koostuu pääasiassa sienten viennistä (taulukko 4.15).

Taulukko 4.15. Liettuan elintarvikevienti EU:iin vuosina 1992 ja 1997 – 1998.

CN	Tuote	1992 milj. mk	1997 milj. mk	1998 milj. mk	98/97 muutos,%
01	Elävät eläimet	2,95	14,71	19,83	34,8
02	Liha	7,54	7,11	3,01	-57,7
03	Kala ja äyriäiset yms.	20,98	25,26	32,40	28,3
04	Maito ja meijerituotteet, munat	8,89	171,05	137,22	-19,8
05	Muualla kuulumattomat eläinperäiset tuott.	6,31	10,52	8,59	-18,3
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	0,52	0,33	0,41	24,2
07	Kasvikset ja juuret yms.	27,30	76,31	82,49	8,1
08	Hedelmät ja pähkinät	9,06	39,18	28,09	-28,3
09	Kahvi, tee ja mausteet	0,12	5,67	1,75	-69,1
10	Vilja	0,11	7,12	0	-100,0
11	Myllyteollisuustuotteet	0	0	0	
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	5,51	33,90	42,65	25,8
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.	0	0,24	0,29	20,8
14	Kasviperäiset punonta-aineet yms.	0	0,11	0,27	145,5
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	0,05	0,11	0,22	100,0
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	1,36	13,17	18,78	42,6
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	30,17	3,61	11,34	214,1
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	0,36	0,07	0,86	1128,6
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	0	0,24	0,73	204,2
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuott.	9,26	7,88	11,34	43,9
21	Erinäiset elintarvikkeet	0	1,89	0,30	-84,1
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	3,97	2,01	0,05	-97,5
	<b>Yhteensä (01 + 22)</b>	<b>134,46</b>	<b>420,49</b>	<b>400,62</b>	<b>-4,7</b>

Lähde: Comext.

Vuonna 1998 Liettuan elintarviketuonnin arvo Euroopan unionin alueelta oli lähes 3 % edellisvuodesta alhaisempi. Liettuan elintarviketuonnin arvo oli vuonna 1998 hieman yli kaksinkertaistunut vuodesta 1992. Tärkeimpien tuontiryhmien koostumus on muuttunut täysin, sillä vuoden 1992 elintarvikkeiden tuontitilastoja noin 86 prosentin osuudella hallinneet vilja sekä sokeri ja sokerivalmisteet ovat vaihtuneet erinäisiin elintarvikkeisiin, eläin- ja kasvirasvoihin, kahviin ja juomiin. Erinäisten elintarvikkeiden tuonti muodostuu lähinnä kahviuutteiden ja -tiivisteiden sekä muualla kuulumattomien elintarvikkeiden tuonnista. Eläin- ja kasvirasvojen tuonti on vastaavasti suurelta osin margariinin sekä kasviöljyjen tuontia. Kahvin, teen ja mausteiden tuonti kasvoi vuonna 1998 voimakkaimmin. Niiden tuonnin arvo kasvoi lähinnä paahdetun kahvin tuonnin lisäyksen johdosta 64 % edellisvuodesta. Juomien tuonnissa EU-alueelta koettiin suuri pudotus, sillä niiden tuonnin arvo miltei puolittui vuonna 1998 edellisvuodesta (taulukko 4.16). Juomista erityisesti oluen tuonti EU-maista väheni. Tähän muutokseen oli vaikuttamassa Virosta tapahtuvan oluen tuonnin suuri kasvu.

Taulukko 4.16. Liettuan elintarviketuonti EU:sta vuosina 1992 ja 1997 – 1998.

CN	Tuote	1992 milj. mk	1997 milj. mk	1998 milj. mk	98/97 muutos,%
01	Elävät eläimet	0,65	9,82	10,14	3,3
02	Liha	15,54	83,42	91,69	9,9
03	Kala ja äyriäiset yms.	2,74	27,82	44,47	59,8
04	Maito ja meijerituotteet, munat	0,42	49,46	37,64	-23,9
05	Muualle kuulumattomat eläinperäiset tuott.	0,23	34,94	46,45	32,9
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	0,87	35,71	42,14	18,0
07	Kasvikset ja juuret yms.	3,04	30,53	47,91	56,9
08	Hedelmät ja pähkinät	2,23	74,89	99,28	32,6
09	Kahvi, tee ja mausteet	5,56	92,77	152,17	64,0
10	Vilja	475,47	40,53	5,02	-87,6
11	Myllyteollisuustuotteet	0,02	16,58	16,60	0,1
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	0,32	29,0	33,80	16,6
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.	0	1,66	1,45	-12,7
14	Kasviperäiset punonta-aineet yms.	0	0,02	0,26	1200,0
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	1,61	213,82	202,10	-5,5
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	2,87	19,62	22,02	12,2
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	71,84	96,92	65,18	-32,7
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	11,04	84,89	56,95	-32,9
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	2,58	62,60	66,46	6,2
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuott.	2,13	62,77	67,38	7,3
21	Erinäiset elintarvikkeet	13,62	207,43	216,89	4,6
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	23,84	197,45	105,07	-46,8
	<b>Yhteensä (01 + 22)</b>	<b>636,62</b>	<b>1472,65</b>	<b>1431,07</b>	<b>-2,8</b>

Lähde: Comext.

### 4.3. Suomen ja Baltian maiden välinen elintarvikekauppa

Kun Baltian maat vuonna 1991 itsenäistyivät ja suunnitelmatalous vaihtui markkinataloudeksi, avautui Suomen elintarviketiennille uusia markkinoita. Vuonna 1992 Baltian maiden osuus Suomen elintarvikkeiden (SITC<sup>1</sup> 0 - 11) kokonaisuennissä oli 5 % ja vuonna 1998 niiden osuus oli noussut 10 %:iin (taulukko 4.17). Kasvu johtuu kuitenkin yksinomaan Viron kanssa käytävän kaupan kasvusta. Latvian ja Liettuan osuudet ovat pienentyneet. Viron merkitys elintarviketiennin kohde- maana on siten selvästi muita Baltian maita hallitsevampi.

Suomi on ollut selkeästi elintarvikkeiden nettotuojaa, jos tarkastellaan elintarvike- kaupaa kokonaisuudessaan. Sitä vastoin Suomen ja Baltian välisessä elintarvike- kaupassa Suomen vienti kaikkiin Baltian maihin on ollut huomattavasti suurempaa kuin tuonti niistä. Suhteellisesti Baltia-kaupan merkitys on EU-maista selvästi suurin Suomelle. Suomi on pystynyt viemään Baltian maihin suuria määriä elintarvik- keita maailmanmarkkinahinnoin Euroopan unionin vientitukea hyödyntämällä.

<sup>1</sup> Standard International Trade Classification (SITC) on kansainvälinen ulkomaankaupan tavaraluokitus- järjestelmä. Viennissä tavarantoiminnan arvo on sen kauppaa- arvo vientipaikalla (fob) ja tuonnissa vastaa- vasti tuontipaikalla (cif).

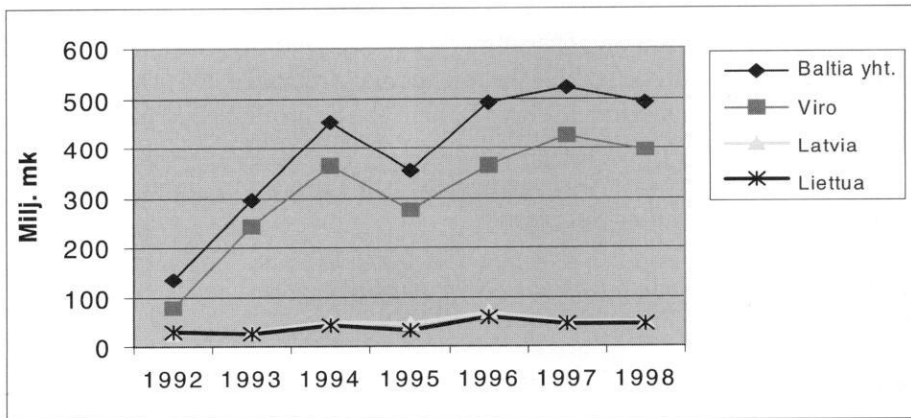
Taulukko 4.17. Baltian maiden osuudet Suomen elintarvikeviennistä vuosina 1992 – 1998.

Vuosi	SITC 0-11 Milj. mk	Viro %	Latvia %	Liettua %	Baltia yht. %
1992	2599	3,0	1,0	1,1	5,1
1993	4092	5,9	0,7	0,6	7,2
1994	5113	7,1	0,9	0,8	8,9
1995	3965	7,0	1,1	0,8	8,9
1996	4994	7,3	1,4	1,2	9,9
1997	5699	7,5	0,9	0,8	9,1
1998	4944	8,0	1,0	0,9	9,9

Lähde: Tullihallitus.

Elintarvikevienti Baltian maihin kasvoi erityisesti itsenäisyyden ajan alkuvuosina nopeaan tahtiin. Vuosien 1992 ja 1994 välisenä aikana viennin arvo Viroon viisinkertaistui ja vastaavasti vienti Latviaan sekä Liettuaan lähes kaksinkertaistui (kuvio 4.14). Vuoden 1994 jälkeen viennin kasvu on kuitenkin tasaantunut huomattavasti. Vuonna 1998 vienti Baltian maihin oli kasvanut 9 % vuoden 1994 arvosta.

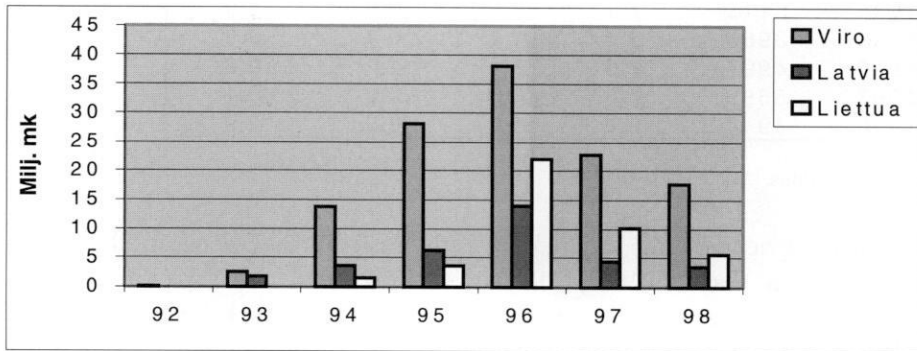
Vuonna 1997 Suomen kauppataseen ylijäämä elintarvikekaupassa Baltian maiden kanssa saavutti ennätyselliset 478,8 milj. mk. Baltian maiden elintarvikekaupan tavararakenne on pysytellyt hyvin kapea-alaisena. Suomen elintarvikevientikin on ollut melko keskittynyttä, mutta varsinkin tuonti Baltiasta on rajoittunut pääosin muutamaan päätuoteryhmään.



Kuvio 4.14. Suomen elintarvikevienti Baltian maihin vuosina 1992 – 1998 (milj. markkaa) (Tullihallitus)

Erinäisten elintarvikkeiden tavararyhmään kuuluvat margariinit ja muut ravintorasvat ovat muodostaneet merkittävän osan Suomen elintarvikeviennistä Baltian

maihin (kuvio 4.15). Margariinin ja muiden ravintorasvojen vienti Baltian maihin kasvoi vuosina 1994–1996 18,8 milj. markasta 74,1 milj. markkaan eli lähes nelinkertaiseksi. Niiden vienti on kuitenkin hiipunut vuoden 1996 jälkeen nopeasti, ja vuonna 1998 margariinin sekä muiden ravintorasvojen vienti oli laskenut yli 60 % vuoden 1996 ennätyslukuista.



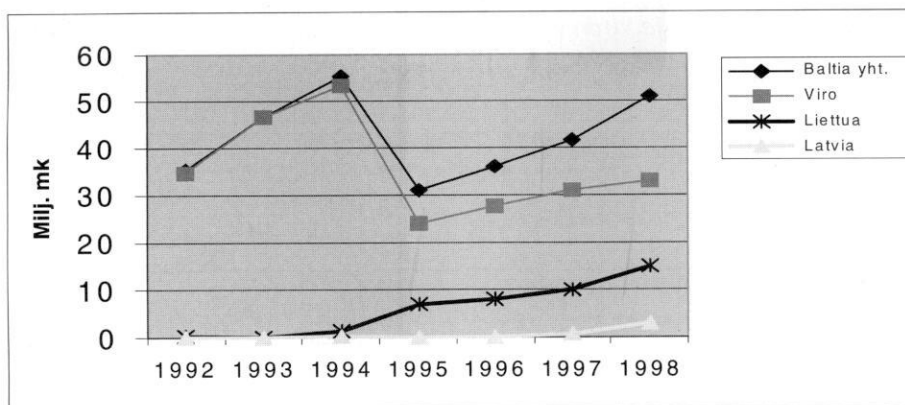
Kuvio 4.15. Margariinin ja muiden ravintorasvojen vienti Suomesta Baltian maihin vuosina 1992 – 1998 (milj. mk) (Tullihallitus).

Suomen elintarviketuonnin arvo Baltian maista oli vuonna 1998 40 % suurempi kuin vuonna 1992, mutta osuus elintarvikkeiden kokonaistuonnista oli kuitenkin laskenut (taulukko 4.18). Kokonaisuutena tarkastellen Suomen elintarvikkeiden tuonnissa Baltian maista on tapahtunut vain vähäisiä muutoksia. Ainoastaan Liettuan osuus elintarviketuonnista on noussut merkittävästi 1990-luvun aikana. Tuonnin kasvu Liettuasta perustui kuitenkin lähes yksinomaan rehuaineiden tuonnin lisääntymiseen. Elintarvikkeiden tuonnin arvo Baltian maista on ollut vähäistä pääasiassa siksi, että Baltian maiden elintarviketeollisuus ei ole täyttänyt EU:n asettamia hygienia- ja laatuksiteerejä. Tästä syystä varsinkaan lihanjalostus- ja maidonjalostusteollisuuden tuotteita ei ole tuotu Suomeen.

Taulukko 4.18. Baltian maiden osuudet Suomen elintarviketuonnista vuosina 1992 – 1998.

Vuosi	SITC 0-11	Viro	Latvia	Liettua	Baltia yht.
	Milj. mk	%	%	%	%
1992	5284	0,7	0,0	0,0	0,7
1993	6190	0,8	0,0	0,0	0,8
1994	7643	0,7	0,0	0,0	0,7
1995	6920	0,3	0,0	0,1	0,4
1996	8560	0,3	0,0	0,1	0,4
1997	9792	0,3	0,0	0,1	0,4
1998	10160	0,3	0,0	0,1	0,5

Lähde: Tullihallitus.



Kuvio 4.16. Suomen elintarviketuonti Baltian maista vuosina 1992–1998 (milj. mk) (Tullihallitus).

## Suomi ja Viro

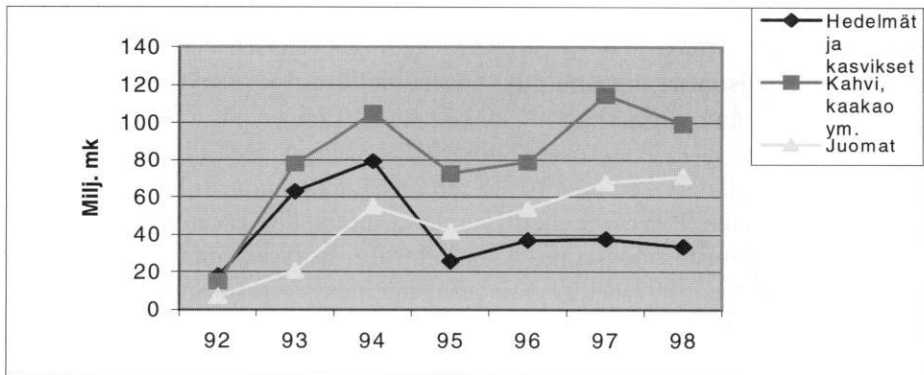
Suomen elintarvikekauppa Viron kanssa on perinteisesti ollut huomattavasti vilkkaampaa kuin muiden Baltian maiden kanssa käyty kauppa. Viron maantieteellisen läheisyyden vuoksi kuljetusyhteydet ovat lyhyet ja ne ovat kehittyneet hyvin tehokkaiksi. Viron harjoittama liberalistinen kauppapolitiikka on luonnollisesti edistänyt varsinkin Suomen elintarvikeviennin nopeaa kasvua. Taulukosta 4.19 voidaan todeta, että vuonna 1998 Viron elintarvikeviennin osuus Suomen kokonaisviennistä oli lähes viisinkertainen vastaavaan elintarviketuonnin osuuteen verrattuna. Suomen elintarvikevienti Viroon väheni vuonna 1998 6,7 % edellisvuodesta, mutta sitä vastoin tuonti lisääntyi 5,8 %. Eri tuoteryhmistä ainoastaan kalat ja kalavalmisteet sekä juomat kasvattivat vientiarvojaan vuoteen 1997 nähden. Elintarviketuonnissa Virosta Suomeen suurimmat tuontiarvojen nousut koettiin kahvin, teen, kaakaon ja mausteiden ja juomien kohdalla.

Vuodesta 1992 saakka Viro on kasvattanut suhteellista osuuttaan Suomen elintarvikeviennistä (taulukko 4.17). Vuonna 1998 elintarvikevienti Viroon muodosti peräti 81 prosentin osuuden Baltian maihin suuntautuneesta elintarvikkeiden kokonaisviennistä. Viro nousi vuonna 1998 Suomen kolmanneksi tärkeimmäksi elintarvikeviennin kohdemaaksi Ruotsin ja Venäjän jälkeen, ja elintarvikeviennin arvo oli viisinkertaistunut vuodesta 1992. Tavararyhmittäin tarkasteltuna (SITC-luokituksen 2-numerotasolla) hedelmät ja kasvikset sekä kahvi, tee ja kaakao ym. ovat muodostaneet tärkeimmät vientialat koko tarkastelujakson ajan. Juomat ovat puolestaan 1990-luvun loppua kohden mentäessä kasvattaneet voimakkaimmin osuuttaan elintarvikeviennissä (kuviot 4.17).

Taulukko 4.19. Suomen ja Viron välisen elintarvikekaupan arvot ja osuudet kokonaiskaupasta vuonna 1998 sekä muutos vuodesta 1997.

SITC	Tuoteryhmä	Vienti			Tuonti			Kauppataase
		arvo	osuus	Muutos 98/97	arvo	osuus	Muutos 98/97	
		milj. mk	%	%	milj. mk	%	%	
		7 597,2	100	12	3 045,4	100	39	4 551,8
<b>0</b>	<b>Elintarv. ja elävät eläimet</b>	326,8	4,3	-9	26,5	0,9	-4	300,3
00	Elävät eläimet	2,2	0	-5	0,5	0,0	-19	1,7
01	Liha ja lihatuotteet	29,8	0,4	20	0,0			29,8
02	Maitotaloustuotteet ja munat	14,4	0,2	-20	0,0			14,4
03	Kalat ja kalavalmisteet	11,3	0,1	24	9,3	0,3	30	2,0
04	Vilja ja viljatuotteet	51,3	0,7	-4	0,2	0,0	-79	51,1
05	Hedelmät ja kasvikset	33,5	0,4	-11	9,0	0,3	-40	24,5
06	Sokeri ja sokerivalmisteet	20,1	0,3	-31	1,0	0,0	48	19,1
07	Kahvi, tee ja kaakao, mausteet	99,3	1,3	-13	5,2	0,2	121	94,1
08	Rehaineet	8,2	0,1	-8	1,1	0,0	48	7,1
09	Erinäiset elintarvikkeet	56,7	0,7	-7	0,1	0,0	-39	56,6
<b>11</b>	<b>Juomat</b>	71,1	0,9	5	6,4	0,2	84	64,7
<b>0 - 11</b>	<b>Yhteensä</b>	397,9	5,2	-6,7	32,9	1,1	5,8	365,0

Lähde: Tullihallitus.



Kuvio 4.17. Hedelmien ja kasvien (SITC 05), kahvin, teen ja kaakaon (SITC 07) sekä juomien (SITC 11) vienti Suomesta Viroon 1992 – 1998 (Tullihallitus).

Suomen kauppataaseen ylijäämä Viron kanssa pieneni elintarvikkeiden kohdalla vuonna 1998, kun vienti supistui ja tuonti kasvoi. Elintarvikevienti Viroon laski vuoden 1997 ennätyslukemista noin 30 milj. markalla 397,9 milj. markkaan. Samansuuntainen kehitys on jatkunut myös vuonna 1999, kun tuontikysyntä Virossa on heikennyt talouskasvun hidastumisen johdosta. Talouskasvun hidastumisen taustalla ja erityisesti elintarvikesektorin ongelmien aiheuttajana on Venäjän taluskriisin kerrannaisvaikutukset.



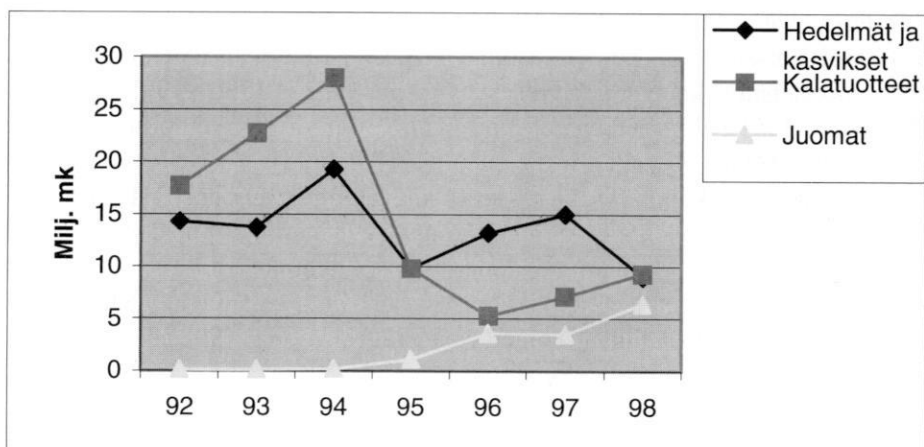
Tarkasteltaessa Suomen elintarvikeviennin rakennetta yksityiskohtaisemmin (SITC-luokituksen 3- ja 4-numerotasolla), saadaan parempi käsitys tärkeimmistä vientiartikkeleista ja kaupan kehityksestä vuosina 1992 ja 1996 - 1998 (taulukko 4.20). Vuonna 1992 elintarvikevienti Viroon oli keskittynyt harvempiin tuotteisiin kuin vuonna 1998 ja volyymit olivat pienempiä. Hedelmät ja pähkinät, muu ruoko- ja juurikassokeri, sakkaraosi sekä suklaa ja suklaatuotteet muodostivat lähes puolet Suomen elintarvikeviennistä Viroon. Vuonna 1998 merkittävimpiä tuoteryhmiä olivat paahdettu kahvi, paahtamaton kahvi, leipä, kakut, keksit yms. ja juomista erityisesti olut sekä vuoden 1992 kärkikolmikosta ainoana asemansa säilyttänyt suklaa ja suklaatuotteet. Vain sianlihan ja oluen vienti kasvoi vuonna 1998 edellisvuoteen verrattuna.

*Taulukko 4.20. Suomen elintarvikevienti Viroon vuosina 1992 ja 1996–1998 (milj. mk) ja muutos (%) vuosina 1997–1998.*

SITC	Tuote	1992	1996	1997	1998	Muutos 98/97
0122	Sianliha	0	7,1	18,5	20,3	9,7
0223	Jogurtti, viili yms.	1,2	15,8	14,2	10,8	-23,9
0461	Vehnäjauho	0	20,9	11,6	10,0	-13,8
0483	Makaronivalmisteet	0,1	11,2	11,2	10,5	-6,2
0484	Leipä, kakut, keksit yms.	4,6	12,1	23,1	22,8	-1,3
057	Hedelmät, pähkinät	11,1	10,0	7,0	5,2	-25,7
0589	Hedelmäsäilykkeet	0,3	8,4	13,5	11,2	-17,0
0612	Muu ruoko- ja juurikassokeri	15,2	25,3	18,9	9,1	-51,9
0711	Kahvi, paahtamaton	0	5,7	29,5	22,5	-23,7
0712	Kahvi, paahdettu	3,5	45,8	44,5	43,1	-3,1
073	Suklaa ja suklaatuotteet	10,3	20,0	32,2	25,7	-20,2
091	Margarini	0,1	38,2	22,9	17,7	-22,7
1123	Olut	2,6	18,4	30,5	36,9	21,0
1124	Väkevät alkoholijuomat	3	21,4	25,3	21,2	-16,2
	Muut	25,8	105,1	123,4	130,9	6,1
0+11	Elintarvikkeet ja juomat yht.	77,8	365,4	426,6	397,9	-6,7

Lähde: Tullihallitus.

Elintarviketuonissa Virosta ei ole tapahtunut suuria muutoksia vuoden 1992 ja 1998 välisenä aikana. Tuonti Virosta saavutti suurimmat lukemansa vuonna 1994, jolloin sen arvo ylitti 53 milj. markkaa. Vuoden 1995 pohjanoteerauksen jälkeen tuonti on hitaasti kasvanut, lähes 33 milj. markkaan vuonna 1998 (taulukko 4.19). Vuonna 1992 elintarvikkeita tuotiin lähes yksinomaan Virosta, mutta vuonna 1998 Viron osuus tuonnista oli laskenut 65 %:iin. 1990-luvun alussa elintarviketuonissa Virosta tärkeimmässä roolissa olivat kalat ja kalavalmisteet ja hedelmät ja kasvikset. Vuonna 1998 samat tuoteryhmät olivat edelleen tärkeitä, tosin eivät enää yhtä hallitsevia, ja uutena tuoteryhmänä oli noussut esiin kahvi, tee, kaakao ja mausteet sekä juomat (kuvio 4.18).



Kuvio 4.18. Kalojen ja kalavalmisteiden (SITC 03), hedelmien ja kasvien (SITC 05) sekä juomien (SITC 07) tuonti Virosta Suomeen vuosina 1992 – 1998 (Tullihallitus).

Vuonna 1992 kalasäilykkeet, kalapakasteet sekä hedelmät ja pähkinät muodostivat lähes 60 prosentin osuuden tuonnista. Vuonna 1998 elintarviketuonti Virosta ei ollut enää edellisten tuoteryhmien varassa, vaan tuonti oli jakautunut tasaisemmin kuin vuonna 1992. Kalatuotteet olivat edelleen merkittäviä tuontiartikkeleita, mutta paahdettu kahvi oli noussut suurimmaksi yksittäiseksi tuoteryhmäksi 15,8 prosentin osuudella elintarviketuonnista. Juomien kohdalla oluen tuonti oli lähes entisellään, mutta väkevien alkoholijuomien tuonti oli lisääntynyt voimakkaasti. (taulukko 4.21).

Taulukko 4.21. Suomen elintarviketuonti Virosta vuosina 1992 ja 1996 – 1998 (milj. mk), ja muutos (%) vuosina 1997 – 1998.

SITC	Tuote	1992	1996	1997	1998	Muutos 98/97
0344	Kalapakasteet	3,4	1,8	2,1	2,2	4,8
0371	Kalasäilykkeet	12,9	2,5	3,6	4,7	30,6
054	Kasvikset	3,2	3,4	2,6	2,7	3,8
0583	Hedelmät ja pähkinät, jäädytetyt	3,9	6,9	9,9	5,0	-49,5
0712	Kahvi, paahdettu	0	2,1	2,2	5,2	136,4
1123	Olut	1,7	1,7	1,4	1,8	28,6
1124	Väkevät alkoholijuomat	0,1	1,5	1,3	1,6	23,1
	Muut	9,3	7,9	8,0	9,7	21,3
0 + 11	Elintarvikkeet ja juomat yht.	34,5	27,8	31,1	32,9	5,8

Lähde: Tullihallitus.

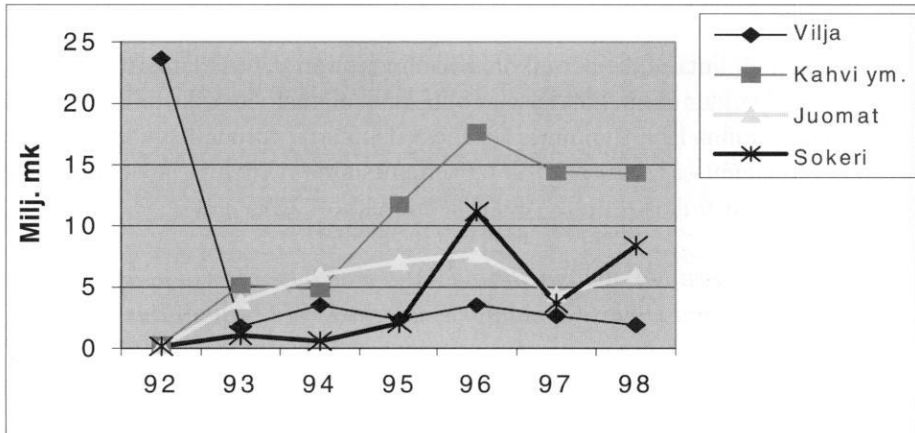
## Suomi ja Latvia

Suomen ja Latvian elintarvikkeiden ulkomaankauppa on erittäin ylijäämäistä Suomelle, sillä elintarvikkeiden tuonti Latviasta on ollut lähes olematonta koko tarkastelujakson ajan. Tosin vuonna 1998 tuonnin arvo lähes viisinkertaistui edellisvuodesta Suomen elintarvikeviennissä Liettuaan ei ole tapahtunut suuria vaihteluja, ja vuonna 1998 viennin arvo väheni niukasti edellisvuodesta (taulukko 4.22).

*Taulukko 4.22. Suomen ja Latvian välisen elintarvikekaupan arvot ja osuudet kokonaiskaupasta vuonna 1998 sekä muutos vuodesta 1997 (Tullihallitus).*

SITC	Tuoteryhmä	Vienti		Muutos	Tuonti		Muutos	Kauppataase
		arvo milj. mk	osuus %	98/97 %	arvo milj. mk	osuus %	98/97 %	
		1 720,2	100	19	289,3	100	67	1 430,9
0	<b>Elintarv. ja elävät eläimet</b>	42,2	2,5	-5	2,1	0,7	337	40,1
00	Elävät eläimet	1,1	0,1	933	0,5	0,2	424	0,6
01	Liha ja lihatuotteet	0,3	0,0	100	0,0			0,3
02	Maitotaloustuotteet ja munat	1,7	0,1	-49	0,0			1,7
03	Kalat ja kalavalmisteet	0,0	0,0	-95	0,0			0,0
04	Vilja ja viljatuotteet	1,9	0,1	-29	0,0			1,9
05	Hedelmät ja kasvikset	1,1	0,1	-52	1,6	0,6	418	-0,5
06	Sokeri ja sokerivalmisteet	8,4	0,5	124	0,0			8,4
07	Kahvi, tee ja kaakao, mausteet	14,3	0,8	0	0,0			14,3
08	Rehuaineet	4,1	0,2	-53	0,0			4,1
09	Erinäiset elintarvikkeet	9,3	0,5	2	0,0			9,3
11	<b>Juomat</b>	6,0	0,3	37	0,8	0,3	459	5,2
0 - 11	<b>Yhteensä</b>	48,2	2,8	-1,6	2,9	1,0	383	45,3

Suomen elintarvikeviennin arvo Latviaan on miltei kaksinkertaistunut vuosien 1992 ja 1998 välisenä aikana, mutta Latvian suhteellinen osuus Suomen elintarvikeviennistä on laskenut. Elintarvikeviennin rakenne on monipuolistunut vuodesta 1992, jolloin 90 % viennin arvosta muodostui vilja ja viljatuotteista. Vuonna 1992 ei juurikaan viety jalostettuja viljatuotteita. Vuonna 1993 viennin rakenne muuttui täysin, koska vilja sekä viljatuotteiden viennin arvo laski 1,8 milj. markkaan ja enää ei viety jalostamattomia raaka-aineita, vaan vilja ja viljatuotteiden vienti koostui vilja ja viljavalmisteen sekä leipien, kakkujen, keksien yms. viennistä. Suurimmiksi vientiryhmiä nousivat vuonna 1993 maitotaloustuotteet, kahvi, tee ja kaakao ym. ja juomat. Vuonna 1996 sokerin ja sokerivalmisteen ja erinäisten elintarvikkeiden vienti lisääntyi voimakkaasti, kun sitä vastoin maitotaloustuotteiden vienti alkoi vähentyä (kuvio 4.19).

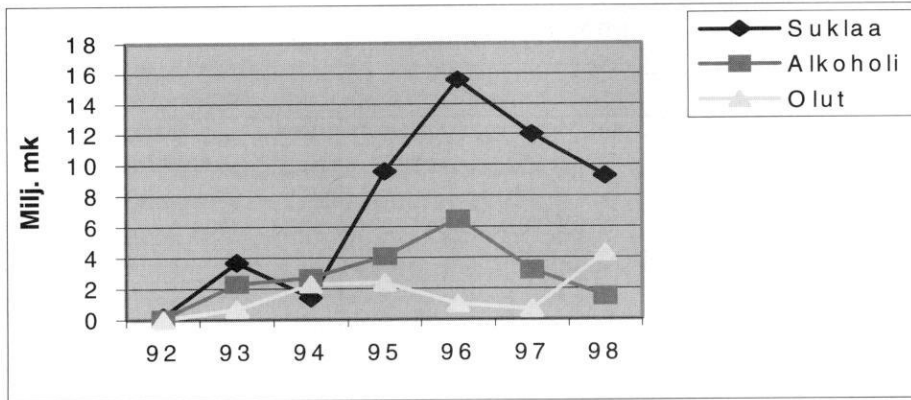


Kuvio 4.19. Viljan ja viljavalmisteiden (SITC 04), kahvin, teen ja kaakaon (SITC 07), juomien (SITC 11) sekä sokerin ja sokerivalmisteiden (SITC 06) vienti Suomesta Latviaan 1992 –1998 (Tullihallitus).

Suomen elintarvikevientiä Latviaan on leimannut merkittävimpien vientiarikkeleiden koostumuksen vaihtelu eri vuosina ja niiden vientiarvojen voimakkaat heilahtelut. Esimerkiksi vuonna 1994 merkittävimmät vientituotteet olivat sianliha (10 milj. mk) ja jogurtti, viili yms. (11 milj. mk.). Vuonna 1995 sianlihan viennin arvo putosi kolmasosaan ja jogurtin, viilin yms. puolittui. Margariinin viennin arvo (14 milj. mk) oli vuonna 1996 lähes kaksinkertainen normaali vuoden tasoon verrattuna.

Erityisesti suklaa ja suklaatuotteet ovat olleet tärkeitä vientituotteita Suomelle. Vuonna 1998 suklaan ja suklaatuotteiden vienti kuitenkin väheni 23 % edellisvuodesta. Samalla kahvin vienti lisääntyi 0,3 milj. markasta 3,5 milj. markkaan. Juomien kohdalla väkeviä alkoholijuomia vietiin enemmän kuin olutta vuoteen 1997 asti, jonka jälkeen tilanne kääntyi päinvastaiseksi (kuvio 4.20).

Suomen elintarviketuonti Latviasta oli vuosien 1992 – 1997 välisen ajan erittäin vähäistä, sillä tuonti vaihteli vuosien 1993 ja 1995 nollalukemista suurimmillaankin vain 0,6 milj. markkaan vuonna 1997. Vuonna 1998 tuonti kasvoi lähes 3 milj. markkaan, mutta edelleen tuonti oli hyvin kapea-alaista, sillä tuonti muodostui kolmesta tavararyhmästä: elävät eläimet, hedelmät ja kasvikset sekä juomat.



Kuvio 4.20. Suklaan ja suklaatuotteiden (SITC 073), väkevien alkoholijuomien (SITC 1124) ja Oluen (SITC 1123) vienti Latviaan 1992 – 1998 (milj. mk) (Tullihallitus).

## Suomi ja Liettua

Suomen elintarvikekauppa Liettuan kanssa on vuodesta 1995 lähtien ollut selvästi tasapainoisempaa kuin muiden Baltian maiden kanssa käyty kauppa. Vuonna 1998 Suomen elintarvikevienti Liettuaan oli kolminkertainen tuontiin nähden, kun esimerkiksi Suomen elintarvikevienti Viroon oli vastaavana ajankohtana noin kaksitoista kertaa suurempi kuin tuonti. Elintarvikevienti Liettuaan on jakautunut suhteellisen tasaisesti usean tavararyhmän välille. Sen sijaan elintarviketuonti Liettuasta on äärimmäisen keskittynyttä. Vuonna 1998 elintarviketuonnin arvo oli 15,2 milj. markkaa, ja siitä 14,9 milj. markkaa muodostui rehuaineiden tuonnista. Siten ansio suhteellisen tasapainoisesta elintarvikkeiden kauppatasteesta Suomen ja Liettuan välillä kuuluu lähinnä rehuaineiden tuonnin laajuudelle. Liettua oli vuonna 1998 ainoa Baltian maa, jonka kanssa käydyssä elintarvikekaupassa Suomi lisäsi sekä vientiä että tuontia (taulukko 4.23).

Suomen elintarvikevienti Liettuaan on noudatellut paljolti samoja suuntauksia kuin vastaava vienti Latviaan. Vuodesta 1992 viennin arvo on kasvanut puolitoistakertaiseksi vuoteen 1998 tultaessa, mutta Liettuan suhteellinen osuus Suomen elintarvikeviennistä on laskenut selkeästi. Vuonna 1992 elintarvikevienti oli keskittynyt lähes täysin vilja ja viljatuotteiden vientiin, sillä niitä vietiin 26,8 milj. markan arvosta, kun muita elintarvikkeita vietiin vain 1,6 milj. markan arvosta. Vilja ja viljatuotteiden vienti jakautui lähinnä muun vehnän 21,8 milj. mk ja kauran 3,9 milj. mk kesken, joten vuonna 1992 elintarvikevienti perustui raaka-aineiden vientiin. Vuonna 1993 viennin rakenne alkoi painottumaan jalostettuihin elintarvikkeisiin, mutta muutos tapahtui hitaammin kuin Latviaan suuntautuneessa viennissä, ja edelleen vilja sekä viljatuotteet muodostivat tärkeimmän pääryhmän elintarvikeviennissä.

Taulukko 4.23. Suomen ja Liettuan välisen elintarvikekaupan arvot ja osuudet kokonaiskaupasta vuonna 1998 sekä muutos vuodesta 1997.

SITC	Tuoteryhmä	Vienti			Tuonti			Kauppata- tase milj. mk
		arvo milj. mk	osuus %	Muutos 98/97 %	arvo milj. mk	osuus %	Muutos 98/97 %	
		1 093,0	100	27	166,3	100	7	926,7
<b>0</b>	<b>Elintarv. ja elävät eläimet</b>	43,6	4	3	15,2	9,1	50	28,4
00	Elävät eläimet	0,0			0,0	0	-74	
01	Liha ja lihatuotteet	5,3	0,5	54	0,0			5,3
02	Maitotaloustuotteet ja munat	3,4	0,3	15	0,0			3,4
03	Kalat ja kalavalmisteet	0,4	0,0	>999	0,0			0,4
04	Vilja ja viljatuotteet	1,7	0,2	4	0,1	0,0	X	1,6
05	Hedelmät ja kasvikset	5,7	0,5	133	0,1	0,1	-69	5,6
06	Sokeri ja sokerivalmisteet	5,8	0,5	-20	0,0			5,8
07	Kahvi, tee ja kaakao, mausteet	9,2	0,8	42	0,1	0,0	X	9,1
08	Rehuaineet	0,6	0,1	-66	14,9	8,9	54	-14,3
09	Erinäiset elintarvikkeet	11,4	1,0	-29	0,0			11,4
<b>11</b>	<b>Juomat</b>	1,8	0,2	-34	0,0			1,8
<b>0 - 11</b>	<b>Yhteensä</b>	45,4	4,2	0,9	15,2	9,1	50,5	30,2

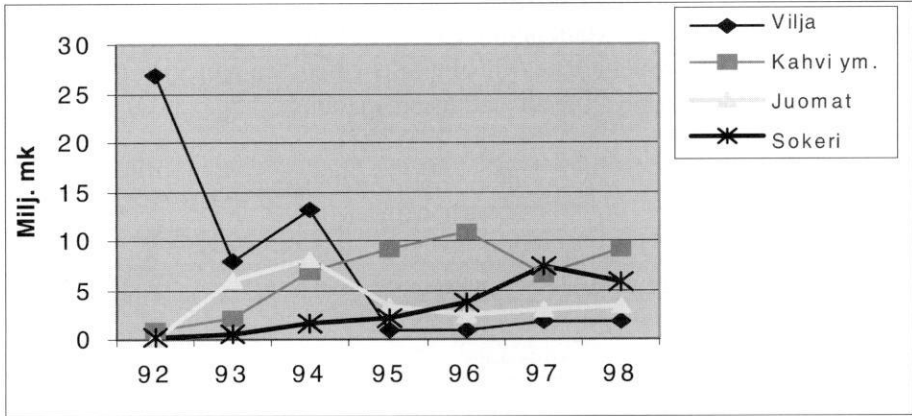
Lähde: Tullihallitus.

Vielä vuonna 1994 vehnää vietiin 7,4 milj. markan arvosta ja ohraa 4,0 milj. markan arvosta, mutta seuraavana vuonna vilja ja viljatuotteiden romahti alle miljoonan markan. Vilja ja viljatuotteiden viennin vähennyttyä nousivat aluksi tärkeiksi vientiryhmiksi maitotaloustuotteet ja munat, kahvi, tee, kaakao yms. ja juomat. Sitten vuodesta 1996 lähtien maitotaloustuotteiden ja juomien ohitse nousivat erinäiset elintarvikkeet sekä sokeri ja sokerivalmisteet (kuvio 4.21)

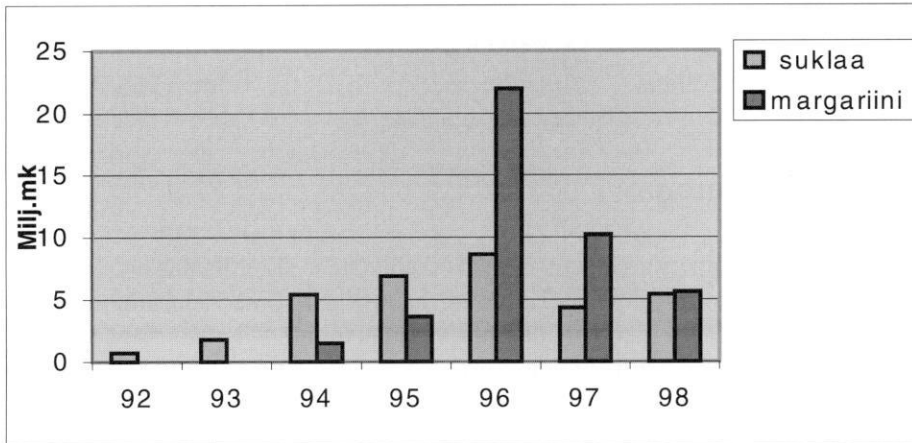
Suklaa ja suklaatuotteet ja margariini ovat olleet hyvin hallitsevia vientiryhmiä viime vuosina. Vuonna 1996 margariinia vietiin 22 milj. markan sekä suklaa ja suklaatuotteita 8,6 milj. markan arvosta, joten niiden osuus Suomen elintarvikeviennistä Liettuaan oli yli puolet. Vuonna 1998 margariinin vienti vähentyi neljännekseen vuoden 1996 arvosta ja vienti jakautui entistä tasaisemmin eri tavararyhmille (kuvio 4.22).

Suomen elintarvikevientiä Liettuaan kuvaa suuret vaihtelut eri tuoteryhmien vientiarvojen välillä, vaikka koko elintarvikeviennin arvossa ei ole merkittäviä muutoksia. Esimerkkinä edellisestä voidaan mainita kidesokeri ja olut. Kidesokeria vietiin Latviaan vuonna 1997 4,2 milj. markan arvosta, mutta edellisvuonna ja vuonna 1998 kidesokerin vientiä ei ollut lainkaan. Olutta puolestaan vietiin vuonna 1995 1,7 milj. markan ja vuonna 1996 3,1 milj. markan arvosta, mutta vuosina 1997 ja 1998 vietiin enää yhteensä 0,4 milj. markan arvosta. Yksittäisillä kaupoilla ja suh-

teilla sekä eri elintarvikealoille tietynä vuotena tehdyillä investoinneilla lienee ollut suuri merkitys vientiarvojen heilahteluihin, varsinkin kun elintarvikevienti on kokonaisuudessaan melko vähäistä.

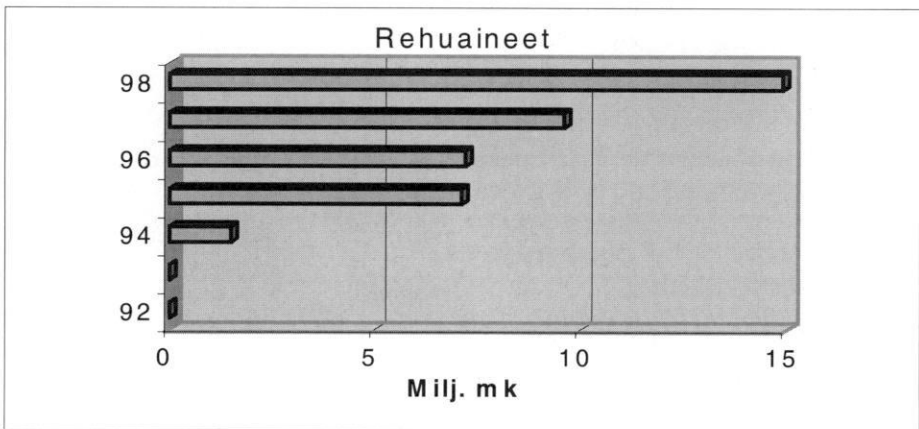


Kuvio 4.21. Viljan (SITC 04), kahvin, kaakaon ym. (SITC 07), maitovalmisteiden (SITC 02), sokerin ja sokerivalmisteiden (SITC 06) vienti Liettuaan 1992 – 1998 (Tullihallitus).



Kuvio 4.22. Suklaan ja suklaatuotteiden (SITC 073) sekä margariinin (SITC 091) vienti Suomesta Liettuaan vuosina 1992 – 1998 (Tullihallitus).

Suomen elintarviketuonti Liettuasta on kasvanut vuosien 1992 – 1998 välisenä aikana 0,5 milj. markasta 15,2 milj. markkaan. Vuonna 1992 elintarviketuonti Liettuasta oli jakautunut melko tasaisesti elävien eläimien, kalojen ja kalavalmisteiden sekä hedelmien ja kasvisten kesken. Vuonna 1998 elintarviketuonti oli yhtä harvojen tuoteryhmien varassa ja lisäksi keskittynyt tuontivolyymin suhteen lähes yksinomaan rehuaineiden tuontiin (taulukko 4.23). Elintarviketuonti Liettuasta on vuodesta 1994 lähtien tarkoittanut lähes yhtä kuin rehuaineiden tuoteryhmään kuuluvan eläinten ruokinnassa käytettävien valmisteiden tuontia (kuvio 4.23).



Kuvio 4.23. Rehuaineiden (SITC 08) tuonti Liettuasta Suomeen vuosina 1992 – 1998 (Tullihallitus).

## 5. Ristikkäiskauppa

Kansainvälinen kauppa muodostuu pääosin rakenteeltaan ja kehitystasoltaan samanaisten maiden välisestä kaupasta. Tällaiseen kauppaan kuuluu yleensä samaan toimialaan kuuluvien tuotteiden yhtäaikainen vienti ja tuonti. Kaupankäynti perustuu lähinnä toimialojen sisäiseen erikoistumiseen. Kauppaa, joka täyttää nämä mainitut tunnuspiirteet, kutsutaan ristikkäiskaupaksi (intra-industry trade). Ristikkäiskauppa heijastaa maan integroitumisasteen syvyyttä kansainväliseen talouteen.

Ristikkäiskaupan taustalla ovat suurtuotannon edut, tulotasojen samankaltaisuus ja maantieteelliset tekijät. Tuotantoa lisättäessä yritykset hyötyvät yksikkökustannusten laskusta keskittämällä valmistusta rajatumpaan tuotevalikoimaan. Samanaisten maiden välinen ristikkäiskauppa on vilkasta, koska suhteelliset kustannukset ja tuotannontekijäresurssit eivät poikkea tarpeeksi toisistaan, jotta suhteellista etua



voitaisiin käyttää hyväksi. Nettokaupan osuus kokonaiskaupasta on tällöin pieni. Vastaavasti, jos kahden maan tuotannontekijät poikkeavat toisistaan, suhteellista etua kyetään hyödyntämään ja nettokaupan osuus on suuri.

Euroopan siirtymätalouksien ja EU-maiden välisessä kaupassa ristikkäiskaupan osuus on alhaisempi kuin EU-maiden sisäisessä kaupassa, mutta sen osuus on kasvussa. Tämä pätee erityisesti EU:n ja Baltian maiden väliseen kauppaan. Viron ja EU:n välinen ristikkäiskauppa on selvästi kattavampaa kuin EU:n ja muiden Baltian maiden välinen kauppa. Ristikkäiskauppa on erityisen merkittävää Viron ja Suomen sekä Viron ja Ruotsin välisessä kaupassa (osuus 40 %) (Kaitila ja Widgrén 1998).

Valtaosa siirtymätalouksien ja EU-maiden välisestä ristikkäiskaupasta on luonteeltaan vertikaalista. Ristikkäiskauppa määritellään vertikaaliseksi, jos viennin ja tuonnin yksikköhinnat ovat eri suuruisia. Tällöin tuotteiden ajatellaan olevan eri laatuaisia. Sen sijaan horisontaalisessa ristikkäiskaupassa kauppatuotteet ovat samanlaatuisia ja yksikköhinnat ovat suunnilleen samoja. Horisontaalisen ristikkäiskaupan osuus koko ristikkäiskaupasta on selvästi suurempi Virolla kuin Latvialla ja Liettualla. Tämä piirre viittaa sekä Viron talouden korkeampaan kehitysasteeseen että suurempaan integroitumiseen Euroopan unioniin. Ristikkäiskaupan osuus kokonaisuudessaan on silti Virossa selvästi alhaisempi kuin EU:ssa keskimäärin (Kaitila 1998). EU:n yksikkövientihinnat ovat keskimäärin selvästi korkeammat kuin sen yksikkötuontihinnat Baltian maiden kanssa käytävässä kaupassa. Baltian maiden tuleva EU-jäsenyys tulee edistämään ristikkäiskauppaan perustuvaa ulkomaankaupan kehitystä.

### Grubel-Lloyd-indeksin ja Tasapainoindeksin mallit

Ristikkäiskaupan tason laskemiseen käytetään vakiintuneen käytännön mukaan Grubelin ja Lloydin (1975) kehittämää indeksiä. Gruber-Lloyd-indeksin (GL) arvot indikoivat ristikkäiskaupan prosenttiosuutta kokonaiskaupasta. Ristikkäiskauppa määritellään mallissa seuraavasti:

$$(5.1) \quad GL_i = \left[ 1 - \frac{|X_i - M_i|}{X_i + M_i} \right] * 100,$$

jossa  $0 \leq GL_i \leq 100$ .  $X$  ja  $M$  ovat maan A tietyn toimialan  $i$  viennin ja tuonnin arvo maan B kanssa käydyssä kaupassa ja toimiala  $i = 1, \dots, n$ , jossa  $n$  on toimialojen yhteismäärä. Ristikkäiskaupan mallissa  $X_i + M_i$  on toimialan kokonaiskaupan arvo ja  $|X_i - M_i|$  nettokaupan eli kauppataseen itseisarvo. Jos vienti ja tuonti ovat kyseessä olevalla toimialalla samansuuruisia, saa indeksi arvon 100. Jos tuotetta vain viedään, mutta ei tuoda (tai päinvastoin), on indeksi arvo nolla.

Maiden harjoittaman ristikkäiskaupan tasapainoisuutta kuvaa seuraava mm. Euroopan parlamentin käyttämä tasapainoindeksi (TI) (EP 1999):

$$(5.2) \quad TI_i = \left[ \frac{\{(X_i + M_i) - (X_i - M_i)\}}{X_i + M_i} \right] * 100,$$

jossa  $0 \leq TI_i \leq 200$ . Nolla tarkoittaa, että maa ainoastaan vie tuotetta toiseen maahan, mutta ei tuo tuotetta. Indeksien arvo 200 merkitsee vastaavasti, että tuotetta pelkästään tuodaan. Mikäli indeksi saa arvon 100, on maiden välinen kauppa kyseisen toimialan kohdalla tasapainossa eli viennin ja tuonnin arvo ovat yhtenevät.

### 5.1. Baltian maiden elintarvikkeiden ristikkäiskauppa EU:n kanssa

Luvussa 5.1 kuvataan Baltian maiden ja EU:n välistä ristikkäiskauppaa elintarvikkeiden ulkomaankaupassa Grubel-Lloyd-indeksiä ja tasapainoindeksiä hyödyntäen. Liitteissä 1-3 on laskettu kaikille CN-nimikkeistön 01-22 mukaisille tuoteryhmille indeksiarvot molempia laskutapoja käyttäen. Jos tarkasteltavana olevien maiden välillä ei ole ulkomaankauppaa jossakin tuoteryhmässä, niin tällöin indeksitaulukossa on tyhjä kohta kyseisen tuoteryhmän kohdalla. Grubel-Lloyd-indeksi osoittaa ristikkäiskaupan prosenttiosuudet elintarvikkeiden ulkomaankaupassa, ja tasapainoindeksi puolestaan tuo esiin kaupan tuoteryhmittäiset tasapainot ja epätasapainot. Tarkastelun kohteena olevien vuosien ristikkäiskaupan tasoa arvioitaessa on huomioitava, että vuonna 1992 EU muodostui kahdestatoista jäsenmaasta ja vuoden 1995 laajentumisvaiheen jälkeen viidestätoista jäsenmaasta.

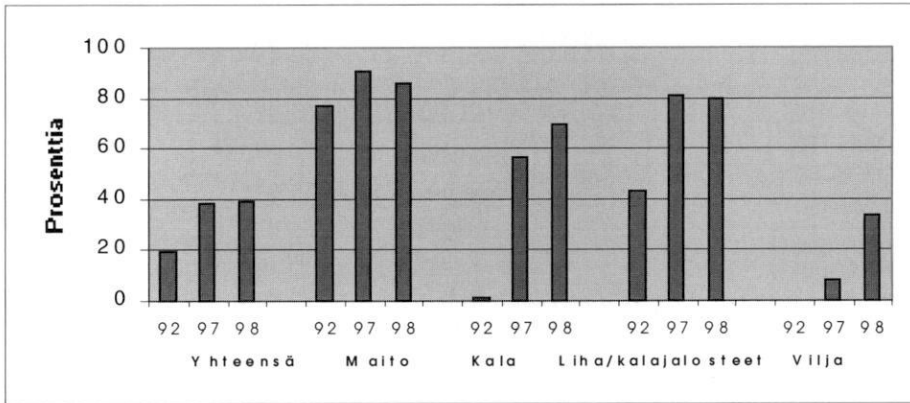
*Taulukko 5.1. Baltian maiden ja EU:n välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden kokonaiskauppa vuosina 1992 ja 1998 (vientä ja tuonti) (milj. euroa).*

CN	Tuoteryhmä	Viro 92	Viro 98	Latvia 92	Latvia 98	Liettua 92	Liettua 98
02	Liha	0,08	9,62	0,63	16,47	3,88	15,93
03	Kala ja äyriäiset	4,39	31,59	3,82	19,11	3,99	12,93
04	Meijerituotteet	1,15	28,06	0,32	13,52	1,57	29,41
10	Vilja	41,08	2,29	48,13	1,08	79,99	0,84
16	Liha- ja kalatuotteet	0,48	5,22	0,24	1,85	0,71	6,86
Yht. 01 - 22	Elintarvikkeet	70,4	321,2	70,2	238,7	129,7	308,1

Lähde: Comext, omat laskelmat.

Taulukossa 5.1 on tarkasteltu Baltian maiden ja EU:n välisen elintarvikekaupan arvojen kehitystä eräissä tuoteryhmissä vuosina 1992 ja 1998. Kuvioissa 5.1 - 5.6

on kuvattu samojen tuoteryhmien Grubel-Lloyd-indeksin ja tasapainoindeksin kehitystä kunkin Baltian maan ja EU:n ulkomaankaupassa vuosina 1992 sekä 1997 - 1998. Baltian maiden ulkomaankaupalle tärkeitä tuoteryhmiä olivat vuonna 1998 liha, kala ja äyriäiset sekä maito ja meijerituotteet. Edellisistä tuoteryhmistä kalojen ja äyriäisten sekä maidon ja meijerituotteiden ristikkäiskaupan osuus on yli 40 % kaikissa Baltian maissa. Sitä vastoin lihan ristikkäiskaupan osuus on parhaimmillaankin vain noin 6 % (Liettua) (liitteet 1 - 3). EU:n vientiä estävät rajoitukset toimivat tehokkaimmin juuri Baltian maiden lihan viennin kohdalla.

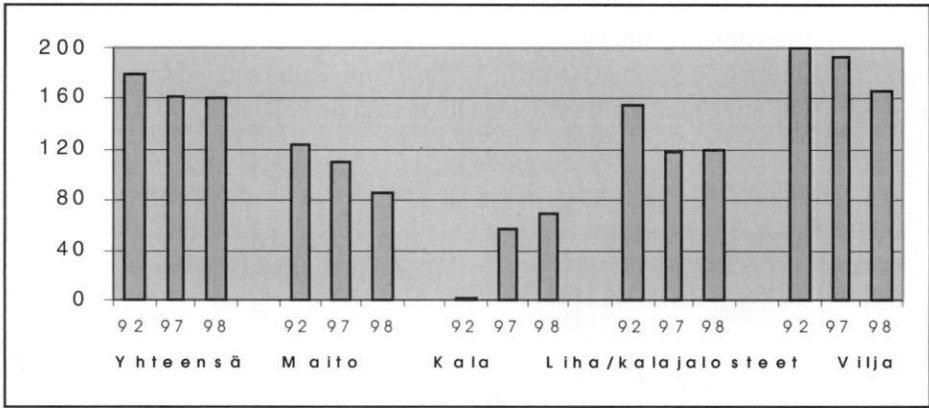


Kuvio 5.1. Viron ja EU:n välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden ristikkäiskauppa vuonna 1992 ja vuosina 1997-1998, Grubel-Lloyd-indeksi (GL) (Comext, omat laskelmat).

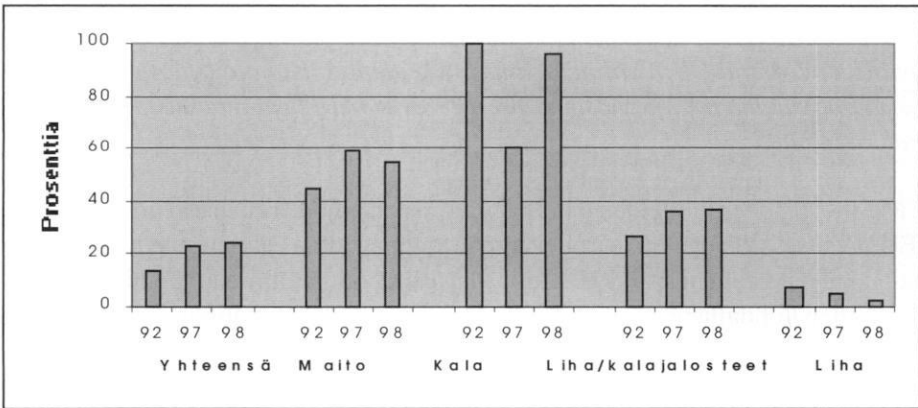
Maito- ja meijerituotteiden ristikkäiskauppa on ollut perinteisesti vilkasta Viron ja EU:n välisessä kaupassa. Virolle tärkeän vientiryhmän kalojen ja äyriäisten sekä liha- ja kalajalosteiden ristikkäiskauppa kasvanut huomattavasti vuoden 1992 jälkeen. Viljan kohdalla on vuonna 1998 suuri kasvu indeksiluvuissa, koska Viro vei kyseisenä vuonna poikkeuksellisen paljon vehnää EU:n alueelle. Vuonna 1998 kaikkien elintarvikkeiden ristikkäiskaupan osuus oli 39,3 % eli noin kaksinkertainen vuoteen 1992 nähden (kuvio 5.1). Elintarvikkeiden ristikkäiskaupan osuus Viron ja EU:n välisessä kaupassa on lisääntynyt ja monipuolistunut vuodesta 1992 merkittävästi. Vuonna 1992 elintarvikkeiden ristikkäiskauppaa kuvaavien osuuksien keskiarvo oli 21,5 %, kun vastaava keskiarvo oli vuonna 1997 noussut 28,2 %:iin ja vuonna 1998 31 %:iin (liite 1.)

Viron merkittävistä vientiartikkeleista kalojen ja äyriäisten sekä maito- ja meijerituotteiden tasapainoindeksin arvo oli vuonna 1998 alle sadan, joten niiden kaupan rakenne on Virolle edullinen (kuvio 5.2). Valtaosa (n. 80 %) elintarvikkeiden tuoteryhmistä sai kuitenkin kahtasataa läheneviä arvoja eli tuonti on vientiä huomattavasti suurempaa. Lihan ulkomaankauppa muodostuu edelleen lähes yksinomaan tuon-

nista, sillä vuoden 1992 indeksi-arvo 200,0 oli laskenut vain 0,5 pistettä vuoteen 1998 tultaessa. Vuosiin 1992 ja 1997 nähden elintarvikekauppa oli muuttunut vuonna 1998 tasapainoisemmaksi, sillä indeksin arvo on ollut laskusuunnassa (liite 1).



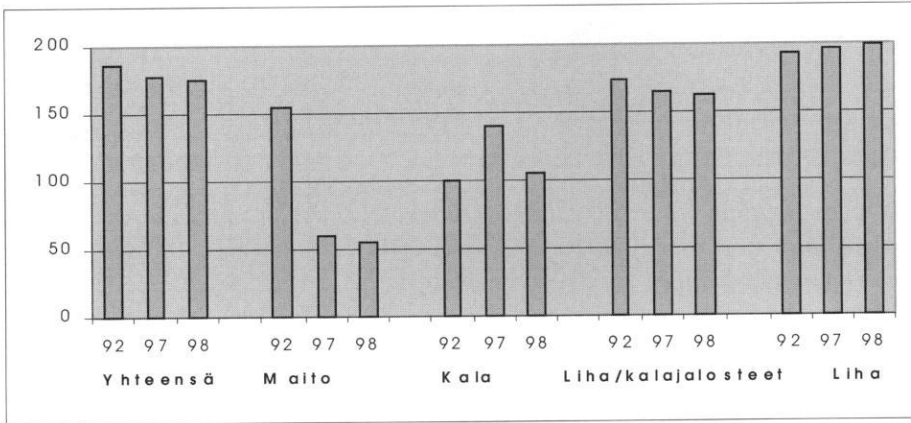
Kuvio 5.2. Viron ja EU:n välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden kauppa vuonna 1992 ja vuosina 1997-1998, tasapainoindeksi (Comext, omat laskelmat).



Kuvio 5.3. Latvian ja EU:n välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden ristikkäiskauppa vuonna 1992 ja vuosina 1997-1998, Grubel-Lloyd-indeksi (Comext, omat laskelmat).

Kuviosta 5.3 nähdään, että Latvian elintarvikeviennin päätuoteryhmien kalojen ja äyriäisten, sekä maito ja meijerituotteiden ristikkäiskaupassa EU:n kanssa ei ole tapahtunut suuria muutoksia vuosien 1992 ja 1998 välisenä aikana. Baltian maista Latvian ja EU:n välinen elintarvikkeiden ristikkäiskauppa on kasvanut selvästi hitaimmin. Lihan ristikkäiskauppa on vähentynyt suhteellisesti eniten. Lihakaupasta

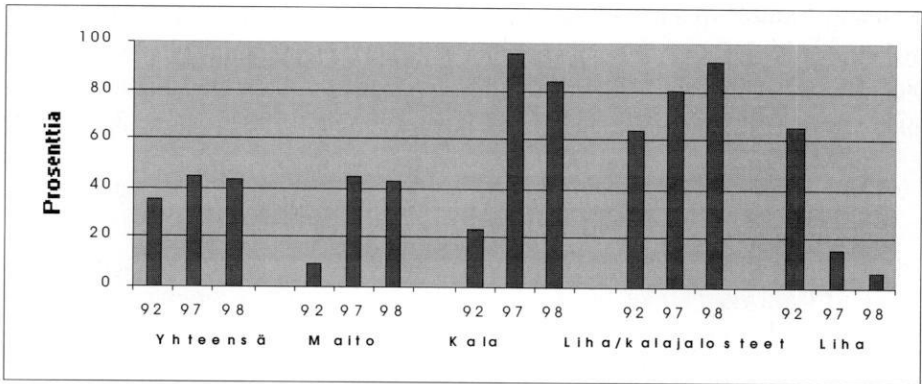
oli vuonna 1998 ristikkäiskauppaa enää 2,2 %. Elintarvikkeiden ristikkäiskaupan prosentiosuuksien keskiarvo oli vuonna 1992 (24,1%) jopa suurempi kuin vuonna 1998 (23,3%). Elintarvikkeiden ristikkäiskaupan osuus ulkomaankaupasta oli kuitenkin vuonna 1998 noussut 24,3 %:iin, kun se vuonna 1992 oli vain 13,6 % (liite 1).



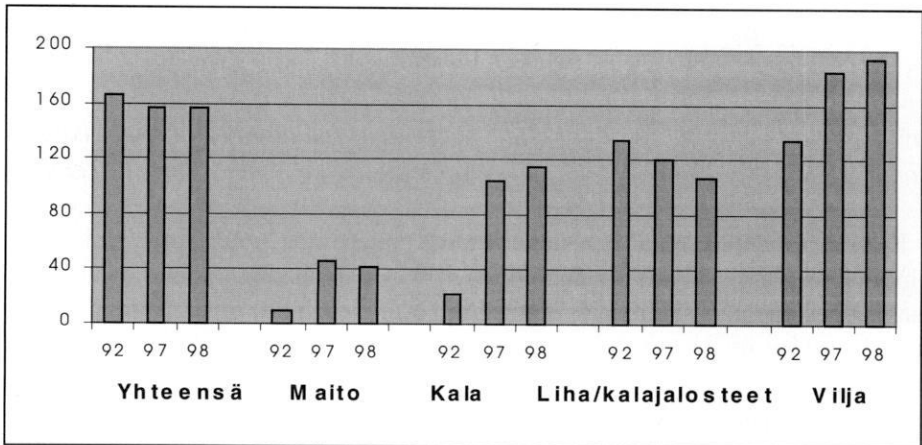
Kuvio 5.4. Latvian ja EU:n välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden kauppa vuonna 1992 ja vuosina 1997-1998, tasapainoindeksi (Comext, omat laskelmat).

Kuvion 5.4 mukaan maito ja meijerituotteet ovat ainoa tuoteryhmä, jonka tasapainoindeksin arvo on alle sadan vuonna 1998. Myös kalojen ja äyriäisten ulkomaankaupan rakenne on Latvialle suhteellisen edullinen, mutta muiden tuoteryhmien indeksiarvot kertovat kaupan painottumisesta tuontiin EU:sta Latviaan. Esimerkiksi viljan ja lihan ulkomaankauppa muodostuu lähes yksinomaan Latvian tuonnista EU:n alueelta. Elintarvikekauppa on kuitenkin hitaasti muuttunut tasapainoisempaan suuntaan, sillä vuoden 1998 indeksiarvo 175,7 on noin 6 % pienempi kuin vuoden 1992 indeksiarvo (liite 2).

Liettuan harjoittama elintarvikkeiden ristikkäiskauppa EU:n kanssa on ollut perinteisesti vilkkaampaa kuin muissa Baltian maissa. Jo vuonna 1992 elintarvikkeiden ristikkäiskaupan osuus niiden ulkomaankaupasta oli 35 % ja vuonna 1998 ristikkäiskauppaosuus oli noussut lähes 44 prosenttiin. Myös ristikkäiskaupan keskiarvo (33 %) oli vuonna 1998 suurempi kuin muissa Baltian maissa (liite 3). Liettuan ja EU:n välisestä lihakaupasta huomattavan suuri osa oli aikaisemmin ristikkäiskauppaa. Kuvion 5.5 mukaan vuonna 1992 noin 65 % lihakaupasta oli ristikkäiskauppaa, kun vuonna 1998 lihan ristikkäiskauppa oli laskenut kymmenesosaan vuoden 1992 tasosta. Investointien lisääntyminen näkyy pidemmälle jalostettujen elintarvikkeiden, kuten liha- ja kalajalosteiden, ristikkäiskaupan lisääntymisenä. Viljaa Liettua ei ole juurikaan vienyt EU:n alueelle lukuun ottamatta vuotta 1997, jolloin vehnän vienti nosti ristikkäiskaupan prosenttiosuuden lähes kolmeen kymmeneen.



Kuvio 5.5. Liettuan ja EU:n välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden ristikkäiskauppa vuonna 1992, ja vuosina 1997-1998, Grubel-Lloyd-indeksi (Comext, omat laskelmat).



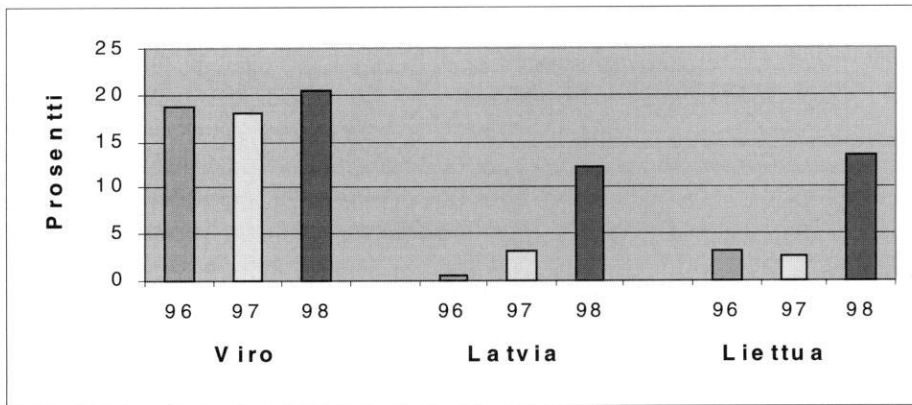
Kuvio 5.6. Liettuan ja EU:n välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden kauppa vuonna 1992 ja vuosina 1997-1998, tasapainoindeksi (Comext, omat laskelmat).

Liettuan ja EU:n välinen elintarvikkeiden ulkomaankauppa on ollut koko tarkasteluajankohdan ajan tasapainoisempaa kuin Viron ja Latvian vastaavan kaupan kohdalla. Tosin Viron ja EU:n elintarvikekaupan luonne on vuoden 1992 jälkeen tasapainottunut huomattavasti nopeammin kuin muissa Baltian maissa, ja Liettuan elintarvikkeiden tasapainoindeksi kääntyi vuonna 1998 niukasti epätasapainoisempaan suuntaan. Investointien lisääntyminen näkyy pidemmälle jalostettujen elintarvikkeiden, kuten liha- ja kalajalosteiden, ristikkäiskaupan lisääntymisenä. Liha- ja kalajalosteiden tasapainoindeksi on laskenut yli 20 % vuosien 1992 ja 1998 välisenä

aikana, joten niiden vienti on lisääntynyt tuontia selvästi nopeammin (kuvio 5.6). Liettuan EU-alueelle suuntautuvasta elintarvikeviennistä tärkeimpien tuoteryhmien (maitotuotteet, kasvikset ja juuret, öljysiemenet ja -hedelmät) indeksiarvot ovat alle sadan, joten niitä viedään enemmän kuin tuodaan (liite 3).

## 5.2. Suomen elintarvikkeiden ristikkäiskauppa Baltian maiden kanssa

Suomen ja Baltian maiden ristikkäiskaupan osuutta elintarvikkeiden ulkomaankaupassa kuvataan luvun 5.1 tavoin Grubel-Lloyd-indeksin ja tasapainoindeksin avulla. Sekä Grubel-Lloyd-indeksin että tasapainoindeksin arvot on esitetty Suomen ja Baltian maiden yhdistetyissä taulukoissa liitteessä 4. Suomen ja Baltian maiden välisen elintarvikekaupan keskittyminen muutamiin tuoteryhmiin ja kaupan arvon vaatimattomuus erityisesti Suomen kaupassa Latvian ja Liettuan kanssa ei luo edellytyksiä kovinkaan kattavien johtopäätösten tekemiseen ristikkäiskaupasta.



Kuvio 5.7. Suomen ja Baltian maiden välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden ristikkäiskauppa (CN 01 - 22) vuosina 1996-1998, Gruber-Lloyd-indeksi (Comext, omat laskelmat).

Kuviossa 5.7 kuvataan Suomen ja Baltian maiden välisen elintarvikkeiden ristikkäiskaupan kehittymistä vuosien 1996 - 1998 välisenä aikana. Ristikkäiskaupan osuus on ollut nousussa kaikkien Baltian maiden kanssa käydyssä kaupassa. Elintarvikkeiden ristikkäiskauppa on erityisesti lisääntynyt vuosien 1997 ja 1998 välisenä aikana. Viennin ja varsinkin tuonnin volyymit ovat Suomen elintarvikekaupassa Latvian ja Liettuan kanssa kuitenkin niin pienet, että ristikkäiskaupan prosenttiarvot heilahtelevat nopeasti suuntaan tai toiseen yksittäisessä tuoteryhmässä tapahtuneen muutoksen johdosta.

Suomen ja Baltian välisessä elintarvikkeiden ristikkäiskaupassa on selkeästi nähtävissä kattavamman ristikkäiskaupan keskittyminen vain muutamiin tuoteryhmiin.

Suomen käymä elintarvikkeiden ristikkäiskauppa Viron kanssa on huomattavasti merkittävämpää kuin Suomen ja Latvian tai Suomen ja Liettuan välinen kauppa. Vuonna 1998 Suomen ja Viron ristikkäiskaupassa oli vain kaksi tuoteryhmää, joissa ei käyty ristikkäiskauppaa, kun vastaavasti Latvian kaupassa oli 16 ja Liettuan kaupassa 17 tuoteryhmää ristikkäiskaupan ulkopuolella. (liite 4).

*Taulukko 5.2. Suomen ja Viron välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden ristikkäiskauppa. Eräiden tuoteryhmien Grubel-Lloyd-indeksit vuosina 1996-1998.*

CN	Tuoteryhmä	1996	1997	1998
02	Liha	0,2	0,6	0,0
03	Kala ja äyriäiset yms.	95,4	64,3	63,8
04	Maito ja meijerituotteet, munat	0,6	0,8	0,3
08	Hedelmät ja pähkinät	92,8	74,1	94,4
09	Kahvi, tee ja mausteet	8,2	5,8	13,9
10	Vilja	24,7	68,8	7,1
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	80,1	98,8	93,5
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	0,6	0,6	0,3
19	Vilja-, jauho-, yms.leipomatuotteet	2	0,7	0,9
22	Juomat	12,8	9,9	16,2

Lähde: Comext, omat laskelmat.

Suomen ja Viron välinen ristikkäiskauppa on lihan ja maitotuotteiden suhteen edelleen hyvin vähäistä (taulukko 5.2). Liha- ja kalajalosteissa sekä hedelmissä sitä vastoin ristikkäiskauppa on vilkasta. Vilja on ainoa tuoteryhmä, jossa on suurehkoja heilahteluja ristikkäiskaupan tasossa. Viljan ristikkäiskauppa on ollut tuontivoittoista vuonna 1997. Viljan tuonti koostui vuosina 1996 ja 1997 lähinnä vehnän tuonnista, ja tuonnin arvo pysyi suunnilleen samoissa lukemissa. Ristikkäiskaupan tasapainon muuttumisen syynä on ohran vuoden 1996 suuren vientiarvon supistuminen vuonna 1997 lähes nolatilanteeseen. Vuonna 1998 Suomi ei tuonut vehnää Virosta, ja viljan vientivolyymit Viroon olivat myös vähäiset.

Taulukosta 5.3 nähdään kuitenkin, että Suomen ja Viron välisessä kaupassa tasapainoindeksi saa useimmissa tuoteryhmissä nollaa lähenevän arvon. Tällöin elintarvikkeiden ulkomaankauppa Suomen ja Viron välillä muodostuu enimmäkseen pelkästä Suomen viennistä Viroon tuonnin ollessa hyvin vähäistä. Suomen ja Viron välisen kaupan laajuuden arvioimista vaikeutta maiden välinen vilkas turismi. Suomalaiset turistit ostavat eli tuovat Virosta sinne vietyjä elintarvikkeita, koska hintataso on Virossa edullisempi. Tasapainoindeksin keskiarvo ei anna todellista kuvaa elintarvikekaupan luonteesta, koska erityisesti Suomen ja Liettuan välisessä kaupassa muutamien tuoteryhmien marginaalinen tuontivolyyymi viennin puuttuessa nostaa indeksin keskiarvoa suhteettomasti (liite 4).



*Taulukko 5.3. Suomen ja Viron välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden kauppa. Eräiden tuoteryhmien tasapainoindeksit vuosina 1996-1998.*

CN	Tuoteryhmä	1996	1997	1998
02	Liha	0,2	0,6	0,0
03	Kala ja äyriäiset yms.	95,4	64,3	63,8
04	Maito ja meijerituotteet, munat	0,6	0,8	0,3
08	Hedelmät ja pähkinät	92,8	125,9	105,6
09	Kahvi, tee ja mausteet	8,2	5,8	13,9
10	Vilja	24,7	131,3	7,1
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	80,1	98,8	106,5
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	0,6	0,6	0,3
19	Vilja-, jauho-, yms.leipomatuotteet	2,0	0,7	0,9
22	Juomat	12,8	9,9	16,2

Lähde: Comext, omat laskelmat.

### **5.3. Baltian maiden keskinäinen elintarvikkeiden ristikkäiskauppa**

Myös Baltian maiden keskinäistä elintarvikkeiden ristikkäiskauppaa on kuvattu samojen indeksien ja CN-nimikkeistön 01 - 22 avulla kuin luvuissa 5.1 ja 5.2. Indeksiarvot on laskettu Viron valtion tilastoviranomaisen (Statistical Office of Estonia 1999c) kokoaman yleisen ulkomaankauppatilaston (General trade system) pohjalta. Viron tilastoviranomaiset ovat muuntaneet tilastot yhdenmukaiseen muotoon vertailun mahdollistamiseksi, sillä Latvian ulkomaankauppatiedot kerätään eri järjestelmää käyttäen (Special trade system) kuin Virossa ja Liettuassa.

Taulukoissa 5.3 ja 5.4 on esitetty indeksiarvot Viron elintarvikkeiden ulkomaankaupalle Latvian ja Liettuan kanssa sekä Latvian vastaavalle kaupalle Liettuan kanssa. Siten indeksiarvot kuvaavat ristikkäiskaupan prosenttiosuutta ja tasapainoisuutta ensin mainitun maan näkökulmasta.

Viron elintarvikekauppa muiden Baltian maiden kanssa on Virolle selvästi ylijäämäistä. Volyymiltaan suurin, ja samalla epätasapainoisin, on Viron ja Latvian välinen kauppa. Vuonna 1998 Viro vei elintarvikkeita Latviaan lähes 300 milj. markan arvosta ja toi 123 milj. markan arvosta. Latvian ja Liettuan välisessä elintarvikekaupassa kauppatase on Liettualle positiivinen.

*Taulukko 5.3. Baltian maiden keskinäinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden ristikkäiskauppa vuonna 1998, Grubel-Lloyd-indeksi.*

CN	Tuoteryhmä	Viro/Latvia	Viro/Liettua	Latvia/Liettua
		1998	1998	1998
01	Elävät eläimet	89,3	0,0	21,0
02	Liha	11,2	6,5	30,8
03	Kala ja äyriäiset yms.	35,3	65,7	51,0
04	Maito ja meijerituotteet, munat	39,9	13,9	67,8
05	Muualle kuulumattomat eläinperäiset tuott.	96,6	0,0	46,0
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	30,0	8,3	12,6
07	Kasvikset ja juuret yms.	44,1	65,6	13,0
08	Hedelmät ja pähkinät	18,4	64,1	26,3
09	Kahvi, tee ja mausteet	85,0	10,3	87,5
10	Vilja	46,5	24,9	19,5
11	Myllyteollisuustuotteet	76,6	37,7	49,6
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	35,7	8,6	27,2
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.	23,5	21,8	0,0
14	Kasvipäriset punonta-aineet yms.			18,2
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	48,8	0,2	18,2
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	35,8	26,6	70,7
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	72,8	32,7	69,5
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	9,1	24,4	39,6
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	38,2	55,0	32,5
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuotteet	64,4	75,9	97,4
21	Erinäiset elintarvikkeet	23,5	77,2	54,9
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	51,8	67,4	74,2
	<b>Yhteensä (01 - 22)</b>	<b>58,4</b>	<b>69,5</b>	<b>75,8</b>

Lähde: SOE 1999c, omat laskelmat.

Baltian maiden keskinäisen elintarvikkeiden ristikkäiskaupan indeksiarvot ovat selkeästi korkeammat kuin vastaavat arvot EU-maiden ja Suomen ulkomaankaupassa Baltian maihin. Ristikkäiskaupan suuri osuus Baltian maiden keskinäisessä kaupassa selittyy sillä, että ne ovat rakenteeltaan ja kehitykseltään samanlaisia, ja elintarviketeollisuus on hyvin merkittävä teollisuuden ala kaikissa Baltian maissa. Baltian maat ovat myös erikoistuneet enemmän toimialojen sisällä kuin niiden välillä. Elintarvikkeiden ulkomaankaupassa ristikkäiskaupan osuus on suurin Latvian ja Liettuan välillä (75,8 %). Viron vähäisempi ristikkäiskauppa Latvian ja Liettuan kanssa heijastaa Viron pidemmälle edennyttä taloudellista kehitystä.

Ristikkäiskaupan osuus ulkomaankaupasta on suhteellisen suuri kaikkien Baltian maiden keskinäisessä kaupassa sokerin ja juomien kohdalla. Viron ja Latvian välisestä viljakaupasta lähes puolet on ristikkäiskauppaa, mutta Liettuan ja muiden Baltian maiden välinen ristikkäiskauppa on huomattavasti vähäisempää. Ristikkäiskaupan osuus lihan ulkomaankaupasta on erityisen alhainen Viron ja muiden Baltian välisessä kaupassa. Volyymitaan merkittävimmän elintarvikeryhmän, maito ja meijerituotteiden, ristikkäiskauppa on vilkkainta Latvian ja Liettuan keskinäisessä kaupassa (taulukko 5.3).

*Taulukko 5.4. Baltian maiden keskinäinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden kauppa vuonna 1998, Tasapainoindeksi.*

CN	Tuoteryhmä	Viro/Latvia	Viro/Liettua	Latvia/Liettua
		1998	1998	1998
01	Elävät eläimet	110,7	200,0	179,0
02	Liha	11,2	6,5	169,2
03	Kala ja äyriäiset yms.	164,7	65,7	149,0
04	Maito ja meijerituotteet, munat	39,9	186,1	132,2
05	Muualle kuulumattomat eläinperäiset tuott.	96,6	200,0	154,0
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	30,0	8,3	187,4
07	Kasvikset ja juuret yms.	155,9	134,4	187,0
08	Hedelmät ja pähkinät	181,6	135,9	173,7
09	Kahvi, tee ja mausteet	85,0	10,3	87,5
10	Vilja	46,5	175,1	180,5
11	Myllyteollisuustuotteet	123,4	37,7	150,4
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	164,3	191,4	172,8
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.	23,5	21,8	0,0
14	Kasvipäriset punonta-aineet yms.			18,2
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	48,8	0,2	18,2
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	35,8	26,6	129,3
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	72,8	32,7	69,5
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	9,1	24,4	160,4
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	161,8	55,0	32,5
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuotteet	135,6	75,9	97,4
21	Erinäiset elintarvikkeet	23,5	77,2	145,1
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	51,8	67,4	74,2
	<b>Yhteensä (01 - 22)</b>	<b>58,4</b>	<b>69,5</b>	<b>124,2</b>

Lähde: SOE 1999, omat laskelmat.

Viron harjoittaman elintarvikkeiden ulkomaankauppa Latvian ja Liettuan kanssa on tasapainoindeksin arvojen mukaan erittäin ylijäämäistä Virolle eli Viron elintarvikkeiden vienti on tuontia suurempaa. Viron ja Latvian välisessä kaupassa mm. lihan, viljan ja meijerituotteiden tasapainoindeksit ovat Virolle edullisia eli vientivoittoisia, ja vastaavasti kalojen ja hedelmien indeksit Latvialle edullisia. Viron ja Liettuan elintarvikekauppaa leimaa lihan ja pidemmälle jalostettujen elintarvikkeiden, kuten myllyteollisuustuotteiden, lihajalosteiden ja kahvin vientipainotteisuus Virosta Liettuaan. Maitotuotteiden ja viljan tasapainoindeksit puolestaan kertovat niiden kaupan muodostuvan suurelta osin Liettuan viennistä Viroon. Latvian ja Liettuan välisen elintarvikekaupan rakenne on puolestaan Liettualle myönteinen, sillä elintarvikkeiden indeksiarvo 124,2 osoittaa Latvian tuovan elintarvikkeita Liettuaan vientiä enemmän.

## 6. Yhteenvedo ja johtopäätökset

Baltian maat jättivät jäsenyyshakemuksensa EU:iin vuoden 1995 lopulla. Baltian maiden kehitys kohti EU:n komission edellyttämää toimivaa ja kilpailukykyistä markkinataloutta on jatkunut tulevan EU-jäsenyyden innoittamana nopeaan tahtiin. Latvian ja Liettuan jääminen vuonna 1998 jäsenyysneuvottelujen ensimmäisen ryhmän ulkopuolelle johti talousuudistusten toteutusaikataulun kiristämiseen, jotta edellytykset Baltian maiden samanaikaiselle jäsenyydelle säilyisivät. Markkinatalous toimii suhteellisen hyvin kaikissa Baltian maissa, mutta yritysten kilpailukyky ei vielä mahdollista tasavertaista kilpailua EU-maiden yritysten kanssa.

EU:n komissio julkaisi vuoden 1999 lokakuussa vuosittaisen edistymisraportin jäsenyyttä hakevista maista. Komission mukaan Virossa on toimiva markkinatalous. Sekä Viron että Latvian katsotaan omaavan edellytykset selviytyä EU:n markkinapaineissa keskipitkällä aikavälillä. Komission mielestä talouspolitiikan ja uudistusten johdonmukaisen toteuttamisen tuloksena Latviaakin on pidettävä nyt toimivana markkinataloutena. Liettua on muita Baltian maita jäljessä kyvyssä kohdata EU:n sisämarkkinoiden kilpailupaineet. Edistymisraportin mukaan Liettuakin voidaan luokitella vuoden 2000 aikana markkinataloudeksi, mikäli uudistukset jatkuvat suunnitellusti. Helsingin huippukokouksessa joulukuussa 1999 EU päätti aloittaa jäsenyysneuvottelut komission suosituksen mukaisesti jo aikaisemmin neuvotteluihin hyväksytyin Viron lisäksi myös Latvian ja Liettuan kanssa.

EU:n laajentuminen Baltian maihin tulee aiheuttamaan muutospainetta unionin yhteiselle maatalouspolitiikalle. EU-jäsenyys tulee nostamaan Baltian maiden elintarvikkeiden hintoja ja lisäämään samalla tuotannolle maksettavia tukia. EU:n yhteisen maatalouspolitiikan menestyksenkäs toteutuminen on kuitenkin tarkoitus johtaa kilpailukykyyn paranemiseen ja tuottajahintojen alenemiseen nykyisellä unionin alueella. Tämä puolestaan mahdollistaisi sen, että elintarvikkeiden hintatasossa ei olisi suuria eroja hakijamaiden liittyessä unionin jäseniksi.

Maataloustuotannon kannattavuus on kaikissa Baltian maissa melko heikko, koska hintasuhteet muuttuivat 1990-luvun alussa viljelijöiden kannalta epäsuotuisasti. Aikaisemmin erittäin voimakkaan tuen kohteena olleet panoshinnat nousivat maailmanmarkkinahintojen tasolle, mutta maataloustuotteiden hinnat eivät nousseet yhtä paljon alhaisen ostovoiman vuoksi. Maataloustuotteiden alhaiset hinnat eivät usein kata edes muuttuvia kustannuksia. Heikon kannattavuuden johdosta lähes kaikkien maataloustuotteiden tuotanto on vähentynyt viimeisen vuosikymmenen aikana. Varsinkin lihan- ja maidontuotannon kannattava toiminta tulevaisuudessa unionin markkinoilla on vaikeaa, sillä maatalous ei houkuttele sille elintärkeää investointirahaa tarpeeksi.

Baltian maiden elintarviketeollisuuden kannattavuutta syö jalostuslaitosten vanhentuneet tuotantokoneistot ja ylikapasiteetti. EU on laatinut jalostetuille elintarvikkeille tarkat laatu-, hygieni-, ja ympäristönsuojeluvaatimukset, joiden noudatta-

minen yhdessä kilpailukyvyn parantamisen kanssa edellyttää elintarviketeollisuudelta mittavia investointeja. Investointeihin tarvittavia varoja on kuitenkin vaikea löytää. Unionin sisämarkkinoille pääsy ulkopuolisena ei myöskään ole vaivatonta, vaikka Baltian maiden ja EU:n välillä on voimassa vapaakauppasopimukset. Elintarvikkeiden jalostajien on hankittava lisenssit ja neuvoteltava vientikiintiöt, jotta vienti unionin alueelle on mahdollista.

Tämän raportin ensisijaisina tarkastelualueina olivat Baltian maiden kauppapolitiikan ja elintarvikkeiden ulkomaankaupan kehitys. Baltian maiden elintarviketaloudet ovat integroituneet asteittain EU:n markkinoihin. EU:n ja Baltian maiden välinen vuonna 1995 voimaan astunut vapaakauppasopimus käsitti teollisuustuotteiden yleisen vapaakaupan, mutta elintarvikeliikennettä unionin alueelle rajoitettiin tariffikiintiöiden sekä laatu- ja hygieniakriteerien muodossa. Baltian maiden elintarviketeollisuuden uudistusten myötä vuoden 1998 jälkeen yhä useammat yritykset ovat saaneet EU:lta elintarvikkeiden vientilupia. EU on myös poistanut osalta kiintiösopimuksen alasilta elintarvikkeilta tulleja ja lisännyt Baltian maiden kiintiöitä mm. meijerituotteiden EU-viennille.

Baltian maiden keskinäinen yhteistyö maatalouspolitiikan ja lainsäädännön yhtenäistämässä EU:n kanssa on ollut tiivistä. Yhteistyö on tarpeen tulevaisuudessakin, sillä yhteisen ulkoisen tariffikäytännön puuttuminen ja maatalouden tukipolitiikan eroavaisuudet ovat vääristäneet Baltian maiden kauppasuhteita. Huolimatta Baltian maiden välisistä vapaakauppasopimuksista, varsinkin elintarvikekaupan toimintalinjoissa on ollut kiistoja ja poikkeamia vapaakaupan periaatteista. Ongelmia on aiheuttanut Viron muita Baltian maita liberaalimman kauppapolitiikan lisäksi mm. Latvian vuoden 1999 kesäkuussa asettama sianlihan tuontitulli myös Virossa ja Liettuasta tuodulle sianlihalle. Työvoiman vapaan liikkuvuuden luominen Baltian maiden välille ja kauppapolitiikan yhtenäistäminen ovatkin haasteita, joiden toteutuminen edistäisi EU-jäsenyyttä ja helpottaisi toimimista EU:n jäsenmaana.

Baltian maiden talouskasvu on pienille avotalouksille ominaisella tavalla riippuvainen ulkomaankaupan kehityksestä. Venäjän kriisin eräs seuraus oli maiden yritysten suuntautuminen enenevästi unionin sisämarkkinoille. Tämä puolestaan on edellyttänyt kilpailukyvyn kohentamista. Elintarvikekaupan rakenne on Baltian maissa perinteisesti muodostunut pääasiassa tuonnista EU:n alueelta ja viennistä IVY-maihin.

Virossa ja Latviassa elintarvikkeiden vientikauppa on selviytynyt Venäjän kriisistä paremmin kuin Liettuassa. Tämä johtuu siitä, että Baltian maista maatalousvaltaisimpana Liettua on myös ollut riippuvaisin Venäjän ja muiden IVY-maiden kaupasta. Jälleenviennin osuus on kaikkien Baltian maiden elintarvikeliikennissä suuri. Valtaosa jälleenviennistä on välityskauppaa Venäjälle. Esimerkiksi vuonna 1998 Viron jälleenviennin sisältävästä elintarvikeliikennistä 40 % suuntautui Venäjälle, mutta ilman jälleenvientiä vain 17 % elintarvikeliikennistä oli venäjänvientiä. Baltian maiden keskinäinen elintarvikekauppa on lisääntynyt voimakkaasti vuodesta 1997 alkaen, sillä tuolloin Baltian maiden välinen vapaakauppasopimus laajennet-

tiin koskemaan myös elintarvikkeita. Vuonna 1996 Latvian osuus Viron elintarvikeviennistä oli alle 7 %, mutta vuonna 1998 osuus oli noussut lähes 20 %:iin (ilman jälleenvientiä). Viron elintarvikekaupassa Latvia onkin ottanut Venäjältä tärkeimmän vientimaan aseman.

Baltian maiden ja EU:n välinen elintarvikekauppa on ollut perinteisesti alijäämäinen Baltian maille. Baltian maiden elintarvikevienti unionin alueelle on kuitenkin kasvanut viime vuosina tuontia nopeammin, vaikka tuonti on edelleen noin nelinkertainen vientiin nähden. Baltian maiden elintarvikekauppa EU:n kanssa kasvoi voimakkaasti sen jälkeen, kun Suomi ja Ruotsi liittyivät EU:n jäseneksi. Muita tärkeitä unionin alueen kauppakumppaneita ovat Saksa, Alankomaat ja Tanska. Suomen ja Ruotsin tärkeys korostuu erityisesti Viron elintarvikekaupassa, kun taas Saksalla ja muilla Keski-Euroopan mailla on tärkeämpi rooli Liettuan ja Latvian ulkomaankaupassa.

Elintarvikekaupan rakenne on painottunut yhä selvemmin osittain ja pitkälle jalostettujen elintarvikkeiden kauppaan, minkä myötä perinteinen maataloustuotekauppa on vähentynyt. Vielä vuonna 1992 yli 70 % Baltian maiden elintarvikeuonnista oli viljaa. Vuonna 1998 enää prosentti elintarviketuonnista oli viljaa. Tärkeimmiksi tuontiryhmiksi kasvoivat juomat, eläin- ja kasvirasvat sekä sokerijalosteet. Baltian maiden EU:hun suuntautuva elintarvikevienti muodostuu enimmäkseen samanlaisista tuotteista (kalat ja äyriäiset, kalajalosteet sekä maito- ja meijerituotteet), joten eriaikainen EU-jäsenyys ja kaupan esteiden poistuminen heikentäisi ulkopuolelle jäävän maan vientimahdollisuuksia oleellisesti.

Suomen ja Baltian maiden välinen elintarvikekauppa on pysynyt koko 1990-luvun ajan hyvin ylijäämäisenä Suomelle. Suomen ja Viron välinen kauppa on jakautunut useampiin tuoteryhmiin, ja volyymi on moninkertainen muihin Baltian maihin verrattuna. Viro oli vuonna 1998 Suomen kolmanneksi tärkein kauppakumppani elintarvikekaupassa yli 8 prosentin osuudella Suomen elintarvikkeiden kokonaisviennistä. Sekä Latvian että Liettuan osuus Suomen elintarvikkeiden kokonaisviennistä jäi alle prosenttiin. Viron muita Baltian maita läheisempi sijainti Suomeen nähden, ja Suomen ja Viron väliset hyvät kuljetusyhteydet ovat luoneet otolliset olosuhteet kaupankäynnin kasvulle. Suomalaisyrietykset ovat myös investoineet viime vuosina lisääntyvään tahtiin Viron elintarvikemarkkinoille, joten investoinnit ovat olleet tukemassa Suomesta tapahtuvaa elintarvikevientiä.

Suomen Baltian maihin suuntautuneen elintarvikeviennin rakenne on tärkeimpien tuoteryhmien osalta hyvin samankaltainen. Eniten on viime vuosina viety kahvia, suklaatuotteita, sokeria ja sokerivalmisteita, margariinia sekä juomia, erityisesti olutta. Elintarviketuonti Virosta on monipuolistunut, sillä perinteisten tuontituotteiden kalojen ja kalavalmisteiden lisäksi tuonti muodostuu nykyisin mm. kahvista, juomista, makeisista sekä marjoista ja marjapakasteista. Tuonti Latviasta ja Liettuasta on edelleen painottunut harvoihin elintarvikkeisiin; Latviasta tuodaan lähinnä juomia, marjoja sekä marjapakasteita, ja Liettuasta lähes yksinomaan rehuaineita.

Baltian maiden elintarvikekaupassa EU:n ja Suomen kanssa ristikkäiskaupan osuus on ollut kasvussa. Tämä heijastaa osaltaan Baltian maiden kehitystason nousua. Suomen ja Viron välisessä elintarvikekaupassa ristikkäiskaupan osuus ylitti 20 prosentin rajan vuonna 1998. Suomen elintarvikkeiden ristikkäiskauppa muiden Baltian maiden kanssa kasvoi vuodesta 1997 noin 10 prosenttiyksikköä, mutta silti osuus on alle 14 %. Erityisesti pidemmälle jalostettujen elintarvikkeiden ristikkäiskauppa on Baltian alueelle suuntautuneiden investointien kasvun ansiosta lisääntynyt. Lihan ja maitotuotteiden ristikkäiskauppa on lähes olematonta, sillä niiden kauppa painottuu ventiin Suomesta Baltian maihin. Liha- ja kalajalosteissa sekä hedelmissä ristikkäiskauppaa käydään sitä vastoin vilkkaasti. Tulevaisuudessa Baltian maat, osana Euroopan unionia, lisäävät todennäköisesti varsinkin maito- ja meijerituotteiden sekä naudan- ja sianlihan vientiä unionin alueelle. Tämä puolestaan nostaa kyseisten elintarvikkeiden ristikkäiskaupan osuutta ulkomaankaupasta.

Baltian maiden maatalouden tuotantopotentiaali on varsin suuri. Maataloustuotteiden markkinahinnat ja erityisesti tuotannon tekijöiden hinnat tulevat olemaan vielä kauan alemmat kuin Suomessa, joten yhteismarkkinoilla Baltian mailla on hintakilpailuetu Suomeen nähden. Tuontipaineet riippuvat kuitenkin myös niin maatalouden kuin elintarviketeollisuuden kapasiteetin hyväksikäytön tehokkuudesta ja laatutekijöistä. Tuotantopotentiaalın realisoitumisen aste määrää paljolti Baltian maiden EU-jäsenyyden aiheuttamia vaikutuksia Suomessa.

Mahdollisten tuontipaineiden rinnalla Baltian maiden elintarvikemarkkinat tarjoavat vientimahdollisuuksia suomalaisyrityksille. Suomella on useaan muuhun maahan nähden edullinen asema Baltian kanssa käytävässä kaupassa tulevaisuudessaakin. Maantieteellinen sijainti, kulttuuriin liittyvät yhtäläisyydet sekä osittain samankaltainen historia suhteessa Venäjään antavat Suomelle hyvät lähtökohdat. Baltian maiden tulotason noustessa elintarvikkeiden kulutus tulee kohdistumaan entistä enemmän pitkälle jalostettuihin korkean arvonlisän tuotteisiin. Viennin ohella suorat investoinnit maatalouteen ja elintarviketeollisuuteen tarjoavat suomalaisille yrityksille mahdollisuuden markkinoillepääsyyn. Suomalaisinvestointien lisääntyminen Baltian maiden elintarviketeollisuuteen johtanee tulevaisuudessa siihen, että Baltian maissa valmistetut tunnetut suomalaiset tai kansainväliset tuotemerkit löytävät tiensä myös Suomen markkinoille. Vastaavasti suomalaiset maataloustuotteet voivat löytää uusia markkinoita, kun ne on ensin jalostettu alhaisilla kustannuksilla Baltian maissa.

Venäjän tuontikysynnän tulevaisuuden elpymistähti vaikuttaa Suomen elintarvikevientiin suoran vaikutuksen lisäksi myös välillisesti. Baltian maiden kautta tapahtuva suomalaisten elintarvikkeiden jälleenvienti Venäjälle tulee oletettavasti lisääntymään talouskriisin jälkeen.

## Kirjallisuus

- Baldwin, R.E. 1994. Towards an Integrated Europe. CEPR, London.
- Baldwin, R.E., Francois, J. F. & Portes, R. 1997. The Costs and Benefits of Eastern Enlargement: The Impact of the EU and Central Europe. *Economic Policy* 24: 127-176.
- Bank of Estonia 2000. Other macroeconomic indicators. Available: <http://www.ee/epbe/macroeconomy.html>. Referred 2.3.2000.
- Baronas, O. 1999. Latvian talouskehitys vakaata. Julkaisussa: Suomen Lähialueet 2/99. Tilastokeskus, International Business Statistics.
- Bergschmidt, A. & Harmann, M. 1998. Agricultural Trade Policies and Trade Relations in Transition Economies. Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe. Discussion Paper No. 12.
- Comext. Eurostat, Internal and External Trade of the European Union, CD-Rom.
- CSBL 1999a. Statistical Yearbook of Latvia 1999. Central Statistical Bureau of Latvia.
- CSBL 1999b. Industrial and Fishery Statistics Section 1999. Central Statistical Bureau of Latvia.
- CSBL 1999c. Latvian Export & Import 1999, CD-Rom.. Central Statistical Bureau of Latvia.
- EC 1998a. Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries - Estonia. European Commission. Directorate General for Agriculture. Working Document. 75 s.
- EC 1998b. Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries - Latvia. European Commission. Directorate General for Agriculture. Working Document. 79 s.
- EC 1998c. Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries - Lithuania. European Commission. Directorate General for Agriculture. Working Document. 61 s.
- EC 1998d. European Commission 1998. Agenda 2000: The legislative proposals.
- EC 1998e. European Commission, DG VI (1998) Agricultural Situation in the CEEE countries: Summary Report.
- EIU 1999a. EIU Country Profile 1999 – 2000, Estonia. The Economist Intelligence Unit Limited 1999.
- EIU 1999b. EIU Country Profile 1999 – 2000, Lithuania. The Economist Intelligence Unit Limited 1999.
- EP 1999. Task Force Enlargement: Statistical Annex. Statistical Service of the European Parliament. Available: <http://www.europarl.eu.int/enlargement/briefings/pdf/en/22a1.pdf> Referred 15.9.1999.
- EP 2000. Estonia and the Enlargement of the European Union, Briefing No. 8. European Parliament 2.3.2000.



- EU Market Access Database 1999. Available: <http://mkaccdb.eu.int/>. Referred 4.8.1999.
- Erkkilä, M & Widgrén, M. 1994. Suomen ja Baltian kaupan potentiaali ja suhteellinen etu. 102 s. ETLA. Sarja B 101.
- Estonian Economy 1998. Available: <http://www.vm.ee/eng/economy/1999/November/sectors.html>. Referred 2.8.1999.
- Estonian Economy 1999. Available: <http://www.vm.ee/eng/economy/1999/Jaanuar/sectors.html>. Referred 2.8.1999.
- Euroopan komissio 1997. Komission lausunto Viron hakemuksesta Euroopan unionin jäseneksi. Euroopan unionin tiedote. Täydennysosa 11/97.
- Finpro 1999. Muuttuva Itä-Eurooppa – uudistuvat markkinat 2/1999.
- Girgzdiene, V., Hartmann, M., Kuodys, A., Rudolph, D., Vaikutis, V. & Wandel, J. 1998. Restructuring the Lithuanian Food Industry: Problems and Perspectives. Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe. Discussion Paper No. 9.
- Grubel, H.G. & Lloyd, P.J. 1975. Intra Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products. London: Macmillan.
- IMF 1998. Republic of Estonia: : Selected Issues and Statistical Appendix. IMF Staff Country Report No. 98/12.
- IMF 1999a. Latvia: Selected Issues and Statistical Appendix. IMF Staff Country Report No. 99/99.
- IMF 1999b. Republic of Lithuania: Selected Issues and Statistical Appendix. IMF Staff Country Report No. 99/96.
- Index of Economic Freedom – Executive Summary 1999. The Heritage Foundation/ Wall Street Journal. Available: <http://www.heritage.org/index/execsum.htm>. Referred 4.1.2000.
- Jasjko, D., Hartmann, M., Kopsidis, M., Miglavs, A. & Wandel, J. 1998. Restructuring the Latvian Food Industry: Problems and Perspectives. Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe. Discussion Paper No. 10.
- Juurikkala, T. 1997. Yksityistämisprosessit siirtymätalouksissa. Julkaisussa Euroopparaportti 4/1997: Itä-Euroopan talousnäkymät. Tilastokeskus, International Business Statistics.
- Kaitila, V. 1998. Baltian maat EU-tiellä. Talous & yhteiskunta No. 4. 1998.
- Kaitila, V. & Widgrén, M. 1998. Baltian maiden EU-jäsenyys ja Suomi. 171 s. ETLA. Sarja B 139.
- Korhonen, I. & Lainela, S. 1999. Baltian maat vuonna 1998. Idäntalouksien katsauksia 1/1999. Suomen Pankki.
- Lainela 1999. Katsaus siirtymätalouksien nykytilaan. Julkaisussa: Mäkelä, P. & Virtanen, S. (toim.). EU:n laajenemisen näköalat. VATT-keskustelualoitteita No. 197.
- LDS 1999a. Statistical Yearbook of Lithuania 1998. Lithuanian Department of Statistics.

- LDS 1999b. Foreign Trade 1998. 563 s. Lithuanian Department of Statistics.
- Lithuanian Development Agency 1999. Available: <http://www.lda.lt/invest.law.importexporttrade.html>. Referred 9.7.1999.
- Lukas, Z. 1998. EU eastern enlargement and agriculture. In: Richter, S. et al. (eds.). EU Eastern Enlargement: Challenge and Opportunity. An overview of subject-related WIIW studies. No. 249: 28-30.
- Martikainen, J. 1999. Baltian maiden maa- ja elintarviketalous. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen selvityksiä 7/99.
- Michalopoulos, C. 1998. WTO Accession for Countries in Transition. Policy Research Working Paper No. 1934. World Bank 1998.
- Michalopoulos, C. 1999. The Integration of Transition Economies into the World Trading System. Policy Research Working Paper No. 2182. World Bank 1999.
- Ministry of Agriculture of Estonia 1999. Available: <http://www.agri.ee/>. Referred 9.3.2000.
- Ministry of Economic Affairs of Estonia 1999. Estonian Economy 1998 – 1999. Available: <http://www.mineco.ee/eng/sisu.html>. Referred 15.9.1999.
- Ministry of Economy of Latvia 1999. Economic Development of Latvia Report. Ministry of Economy of Latvia. Riga 1999.
- Ministry of Foreign Affairs 1999. Available: <http://www.mfa.gov.lv/ENG/POLICY/FEP/5PWTO.html> Referred 31.8.1999.
- Ministry of Economy of Lithuania 1999. Review of Economic and Social situation of Lithuanian Economy in 1998.
- National Progress Report 1999a. Estonia's Progress Report for the Commission Review 1999. Available: <http://www.vm.ee/euro/english/index.html>. Referred 4.8.1999.
- National Progress Report 1999b. Latvia's Progress Report for the Commission Review 1999. Available: <http://www.mfa.gov.lv/erframe.htm>. Referred 4.8.1999.
- Niemi, E. 1999. Latvian, Liettuan ja Viron alueiden kehityserot suuria. Julkaisussa: Suomen Lähialueet 2/99. Tilastokeskus, International Business Statistics.
- OECD 1996a. Review of Agricultural Policies. Estonia. 229 s. Centre for Co-operation With the Economies in Transition. Paris.
- OECD 1996b. Review of Agricultural Policies. Latvia. 237 s. Centre for Co-operation With the Economies in Transition. Paris.
- OECD 1996c. Review of Agricultural Policies. Lithuania. 236 s. Centre for Co-operation With the Economies in Transition. Paris.
- OECD 1997. Agricultural Policies in Transition Economies. Monitoring and Evaluation 1997. 235 s. Centre for Co-operation With the Economies in Transition. Paris.
- OECD 1998a. Agricultural Policies in Emerging and Transition Economies. Monitoring and Evaluation 1998. 292 s. Centre for Co-operation With the Non-Members. Paris.
- OECD 1998b. OECD News Release 1998. Baltic Agro-Food Policies at Ministerial

- Level, November 1998 in Riga – Executive Summary. Available: <http://www.oecd.org/agr/policy/ag-det/index.htm>. Referred 12.8.1999.
- OECD 1999a. Agricultural Policies in Emerging and Transition Economies 1999. 302 s. Volume I. Centre for Co-operation With the Non-Members. Paris.
- OECD 1999b. Agricultural at a Glance in Emerging and Transition Economies 1999. 116 s. Volume II. Centre for Co-operation With the Non-Members. Paris.
- Olevsoo, V. 1999. Asiantuntijahaastattelut: Vevo Olevsoo, Head of Information Service. Estonian Chamber of Agriculture and Commerce.
- Reiljan 1999. Viron maatalouden kehitys 90-luvulla. Julkaisussa: Suomen Lähialueet 4/99. Tilastokeskus, International Business Statistics.
- Schank, R. 1999. Development needs of the production methods in agriculture and food industry in Estonia when heading towards EU membership, paper presented in the seminar 1.9.1999 organised by Finpro.
- SOE 1999a. Statistical Yearbook of Estonia 1999. Statistical Office of Estonia.
- SOE 1999b. Foreign Trade 1998. 261 s. Statistical Office of Estonia.
- SOE 1999c. Foreign Trade 1998 - Estonia, Latvia, Lithuania. Statistical Office of Estonia. 94 s. Tallinn 1999.
- Suomen Pankki 1999a. Idäntalouksien viikko 43. 28.10.1999.
- Suomen Pankki 1999b. Idäntalouksien viikko 51. 22.12.1999.
- Suomen Pankki 2000a. Idäntalouksien viikko 7. 17.2.2000.
- Suomen Pankki 2000b. Baltic Economies, The Quarter in Review 1. 28.2.2000.
- Tijone, I. 1999. Agriculture in Latvia, paper presented in the seminar 1.9.1999 organised by Finpro.
- Tullihallitus: Ulkomaankauppatilastot.
- USDA 1998. Available: [http://www.fas.usda.gov/scripts/gain\\_display\\_report.exe](http://www.fas.usda.gov/scripts/gain_display_report.exe). Referred 19.8.1999.
- World Investment Report 1999. Available: <http://www.unctad.org/en/pub/ps1wir99.htm>. Referred 14.10.1999.
- WTO 1999a. Press Release. Available: <http://www.wto.org/new/pressnet.htm>. Referred 14.6.1999.
- WTO 1999b. Available: <http://www.wto.org/wto/ddf/ep/public.html>. Referred 21.9.1999.

# Liite 1. Viron ja EU:n välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden ristikkäiskauppa

Grubel-Lloyd-indeksi (GL)

CN	Tuoteryhmä	1992 (%)	1997 (%)	1998 (%)
01	Elävät eläimet	33,3	34,8	30,8
02	Liha	0,0	0,6	0,5
03	Kala ja äyriäiset yms.	0,9	56,8	69,2
04	Maito ja meijerituotteet, munat	77,0	90,6	85,2
05	Muualle kuulumattomat eläinp.	44,4	21,4	41,1
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	40,0	39,2	24,9
07	Kasvikset ja juuret yms.	28,6	20,7	25,5
08	Hedelmät ja pähkinät	63,4	91,0	72,0
09	Kahvi, tee ja mausteet	0,4	48,1	61,4
10	Vilja	0,0	7,4	33,7
11	Myllyteollisuustuotteet	0,0	0,0	0,1
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	22,0	76,9	64,4
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.		29,5	71,2
14	Kasvipäriset punonta-aineet yms.	34,3	2,3	2,2
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	1,8	1,6	0,7
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	43,6	81,2	79,9
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	0,4	1,3	2,0
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	0,0	0,4	5,2
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	0,0	2,3	2,5
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuotteet	0,0	6,3	0,9
21	Erinäiset elintarvikkeet	22,8	0,5	1,1
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	37,8	7,7	8,5
	Keskiarvo	21,5	28,2	31,0
	Yht. (01 - 22)	19,7	37,9	39,3

Lähde: Comext, omat laskelmat.

## Tasapainoindeksi (TI)

CN	Tuoteryhmä	1992	1997	1998
01	Elävät eläimet	166,7	165,2	169,2
02	Liha	200,0	199,4	199,5
03	Kala ja äyriäiset yms.	0,9	56,8	69,2
04	Maito ja meijerituotteet, munat	123,0	109,4	85,2
05	Muualle kuulumattomat eläinp.	44,4	178,6	158,9
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	160,0	160,8	175,1
07	Kasvikset ja juuret yms.	171,4	179,3	174,5
08	Hedelmät ja pähkinät	63,4	109,0	128,0
09	Kahvi, tee ja mausteet	199,6	151,9	138,6
10	Vilja	200,0	192,6	166,3
11	Myllyteollisuustuotteet	200,0	200,0	199,9
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	22,0	76,9	64,4
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.		170,5	128,8
14	Kasvipäriset punonta-aineet yms.	34,3	2,3	2,2
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	198,2	198,4	199,3
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	156,4	118,8	120,1
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	199,6	198,7	198,0
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	200,0	199,6	194,8
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	200,0	197,7	197,5
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuotteet	200,0	193,7	199,1
21	Erinäiset elintarvikkeet	177,2	199,5	198,9
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	162,2	192,3	191,5
	Yht. (01 - 22)	180,3	162,1	160,7

Lähde: Comext, omat laskelmat.

## Liite 2. Latvian ja EU:n välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden ristikkäiskauppa

Grubel-Lloyd-indeksi (GL)

CN	Tuoteryhmä	1992 (%)	1997 (%)	1998 (%)
01	Elävät eläimet	21,7	60,3	31,0
02	Liha	7,3	4,6	2,2
03	Kala ja äyriäiset yms.	99,7	60,2	96,0
04	Maito ja meijerituotteet, m unat	44,9	59,4	55,0
05	Muualle kuulumattomat eläinp.	81,8	30,0	34,2
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	81,9	1,7	2,9
07	Kasvikset ja juuret yms.	2,5	11,1	13,0
08	Hedelmät ja pähkinät	7,0	4,4	12,4
09	Kahvi, tee ja mausteet	0,0	1,4	2,3
10	Vilja	0,0	0,1	0,0
11	Myllyteollisuustuotteet	0,0	0,2	0,0
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	16,0	97,9	70,5
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.		15,6	41,4
14	Kasvipäriset punonta-aineet yms.	0,0	100,0	44,0
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	41,5	0,0	0,1
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	26,2	35,7	36,8
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	20,4	28,1	6,8
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	8,5	13,3	12,4
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	1,0	8,3	6,2
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuotteet	30,3	18,4	32,1
21	Erinäiset elintarvikkeet	11,9	0,2	2,7
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	2,6	9,1	10,7
	Keskiarvo	24,1	25,4	23,3
	Yht. (01 - 22)	13,6	22,8	24,3

Lähde: Comext, omat laskelmat.

### Tasapainoindeksi (TI)

CN	Tuoteryhmä	1992	1997	1998
01	Elävät eläimet	21,7	139,7	169,0
02	Liha	192,7	195,4	197,8
03	Kala ja äyriäiset yms.	99,7	139,8	104,0
04	Maito ja meijerituotteet, m unat	155,1	59,4	55,0
05	Muualle kuulumattomat eläinp.	118,2	170,0	165,8
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	81,9	198,3	197,1
07	Kasvikset ja juuret yms.	197,5	188,9	187,0
08	Hedelmät ja pähkinät	193,0	195,6	187,6
09	Kahvi, tee ja mausteet	200,0	198,6	197,7
10	Vilja	200,0	199,9	200,0
11	Myllyteollisuustuotteet	200,0	199,8	200,0
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	184,0	102,1	129,5
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.		184,4	158,6
14	Kasvipäriset punonta-aineet yms.	0,0	100,0	156,0
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	158,5	200,0	199,9
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	173,8	164,3	163,2
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	179,6	171,9	193,2
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	191,5	186,7	187,6
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	199,0	191,7	193,8
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuotteet	30,3	181,6	167,9
21	Erinäiset elintarvikkeet	188,1	199,8	197,3
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	197,4	190,9	189,3
	Yht. (01 - 22)	186,4	177,2	175,7

Lähde: Comext, omat laskelmat.

### Liite 3. Liettuan ja EU:n välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden ristikkäiskauppa

Gruber-Lloyd-indeksi (GL)

CN	Tuoteryhmä	1992 (%)	1997 (%)	1998 (%)
01	Elävät eläimet	36,0	80,0	67,7
02	Liha	65,3	15,7	6,4
03	Kala ja äyriäiset yms.	23,1	95,2	84,3
04	Maito ja meijerituotteet, munat	9,1	44,9	43,0
05	Muualle kuulumattomat eläinp.	6,9	46,3	31,2
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	74,4	1,8	1,9
07	Kasvikset ja juuret yms.	20,1	57,2	73,5
08	Hedelmät ja pähkinät	39,5	68,7	44,1
09	Kahvi, tee ja mausteet	4,2	11,5	2,3
10	Vilja	0,0	29,9	0,0
11	Myllyteollisuustuotteet	0,0	0,0	0,0
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	10,8	92,2	88,4
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.		25,1	33,4
14	Kasvipäriset punonta-aineet yms.		28,6	96,6
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	6,5	0,1	0,2
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	64,3	80,3	92,0
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	59,2	7,2	29,7
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	6,4	0,2	3,0
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	0,0	0,8	2,2
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuotteet	37,4	22,3	28,8
21	Erinäiset elintarvikkeet	0,0	1,8	0,3
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	28,6	2,0	0,1
	Keskiarvo	24,6	32,3	33,1
	Yht. (01 - 22)	34,9	44,4	43,7

Lähde: Comext, omat laskelmat.

Tasapainoindeksi (TI)

CN	Tuoteryhmä	1992	1997	1998
01	Elävät eläimet	36,0	80,0	67,7
02	Liha	134,7	184,3	193,6
03	Kala ja äyriäiset yms.	23,1	104,8	115,7
04	Maito ja meijerituotteet, munat	9,1	44,9	43,0
05	Muualle kuulumattomat eläinp.	6,9	153,7	168,8
06	Elävät puut ja muut elävät kasvit	125,6	198,2	198,1
07	Kasvikset ja juuret yms.	20,1	57,2	73,5
08	Hedelmät ja pähkinät	39,5	131,3	155,9
09	Kahvi, tee ja mausteet	195,8	188,5	197,7
10	Vilja	200,0	170,1	200,0
11	Myllyteollisuustuotteet	200,0	200,0	200,0
12	Öljysiemenet ja -hedelmät	10,8	92,2	88,4
13	Kumilakat; kumit, hartsit yms.		174,9	166,6
14	Kasvipäriset punonta-aineet yms.		28,6	96,6
15	Eläin- ja kasvirasvat ja öljyt	193,5	199,9	199,8
16	Liha-, kala-, äyriäis yms. tuotteet	135,7	119,7	108,0
17	Sokeri ja sokerivalmisteet	140,8	192,8	170,3
18	Kaakao ja kaakaovalmisteet	193,6	199,8	197,0
19	Vilja-, jauho-, yms. leipomatuotteet	200,0	199,2	197,8
20	Kasvis-, hedelmä-, pähkinä yms. tuotteet	37,4	177,7	171,2
21	Erinäiset elintarvikkeet	200,0	198,2	199,7
22	Juomat, etyylialkoholi ja etikka	171,4	198,0	199,9
	Yht. (01 - 22)	165,1	155,6	156,3

Lähde: Comext, omat laskelmat.

## Liite 4. Suomen ja Baltian maiden välinen elintarvikkeiden ja maataloustuotteiden ristikkäiskauppa

Grubel-Lloyd-indeksi (GL)

CN	Viro 1996 (%)	Viro 1997 (%)	Viro 1998 (%)	Latvia 1996 (%)	Latvia 1997 (%)	Latvia 1998 (%)	Liettua 1996 (%)	Liettua 1997 (%)	Liettua 1998 (%)
01	66,0	39,7	35,3	0,0	94,1	62,1	7,6	28,6	0,0
02	0,2	0,6	0,0	0,0			0,0	0,0	0,0
03	95,4	64,3	63,8	0,0					0,0
04	0,6	0,8	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
05	10,0	18,2	19,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
06	90,6	58,3	64,6	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	16,7
07	75,2	61,7	68,7	0,0	0,0	80,0		0,0	
08	92,8	74,1	94,4	22,2	0,0	0,8	16,3	0,0	0,0
09	8,2	5,8	13,9	0,0	6,8	0,0	10,9	0,0	24,1
10	24,7	68,8	7,1						
11	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
12	24,1	17,7	11,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7,2
13	0,0	18,2	20,4		0,0	0,0			0,0
14	0,0	0,0	0,0					0,0	
15	0,6	0,6	0,1	0,0	0,0	3,3	0,0	1,3	0,0
16	80,1	98,8	93,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
17	3,2	4,7	9,8	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
18	0,6	0,6	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
19	2,0	0,7	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8
20	2,2	1,1	0,9	0,0	0,0	1,7	0,0	0,0	1,1
21	0,1	1,1	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
22	12,8	9,9	16,2	0,0	6,5	24,3	0,0	0,0	0,0
Keskiarvo	26,8	24,8	23,7	1,2	6,0	15,1	2,0	1,6	2,7
Yht.(01-22)	18,6	18,0	20,5	0,5	3,0	12,2	3,1	2,6	13,3

Lähde: Commext, omat laskelmat.

Tasapainoindeksi (TI)

CN	Viro 1996	Viro 1997	Viro 1998	Latvia 1996	Latvia 1997	Latvia 1998	Liettua 1996	Liettua 1997	Liettua 1998
01	66,0	39,7	35,3	200,0	94,1	62,1	7,6	171,4	200,0
02	0,2	0,6	0,0	0,0			0,0	0,0	0,0
03	95,4	64,3	63,8	0,0					0,0
04	0,6	0,8	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
05	10,0	18,2	19,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
06	90,6	141,7	135,4	200,0	200,0	100,0	200,0	200,0	183,3
07	75,2	61,7	68,7	0,0	0,0	80,0		200,0	
08	92,8	125,9	105,6	177,8	200,0	199,2	183,7	200,0	200,0
09	8,2	5,8	13,9	0,0	6,8	0,0	10,9	0,0	24,1
10	24,7	131,3	7,1						
11	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
12	175,9	182,3	188,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	192,8
13	0,0	18,2	20,4		0,0	0,0			0,0
14	0,0	0,0	0,0					0,0	
15	0,6	0,6	0,1	0,0	0,0	3,3	0,0	1,3	0,0
16	80,1	98,8	106,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
17	3,2	4,7	9,8	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
18	0,6	0,6	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
19	2,0	0,7	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8
20	2,2	1,1	0,9	0,0	0,0	1,7	0,0	0,0	1,1
21	0,1	1,1	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
22	12,8	9,9	16,2	0,0	6,5	24,3	0,0	0,0	0,0
Keskiarvo	33,7	41,3	36,1	30,4	28,2	26,1	23,7	40,7	42,3
Yht.(01-22)	18,6	18,0	20,5	0,5	3,0	12,2	3,1	2,6	13,3

Lähde: Comext, omat laskelmat.

**Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia (tiedonantoja)**  
**Research Reports of the Agricultural Economics Research Institute**

- No 228 Miettinen, M. 1998. Maatalouden verotus Saksassa. 187 s.
- No 229 Pietola, K., Lempiö, P. & Heikkilä, A.-M. 1998. Kotieläinrakennusinvestointien kannattavuus ja maksuvalmius. 119 s.
- No 230 Ala-Orvola, L. (toim.). 1998. Käyttöomaisuuskirjanpidon uudistus kirjanpito-tiloilla. 73 s.  
Ala-Orvola, L., Rantala, O. & Pietola, K. 1998. Käyttöomaisuuden arvostus- ja poistomenetelmän uudistus maatalouden kannattavuuskirjanpidossa. s. 7-23.  
Valkola, J. 1998. Käyttöomaisuuden arvostus- ja poistomenetelmän muutoksen vaikutus kirjanpito-tilojen tuloksiin. s. 24-73.
- No 231 Rantamäki-Lahtinen, L. 1999. Viljelijöiden eläketurvan taloudellinen tarkastelu. s. 11-75.  
Lehmusvuori, P. 1999. Lomituspalveluihin tehtyjen muutosten vaikutukset kotieläintiloilla. s. 76-168.
- No 232 Lehtonen, H., Linjakumpu, H., Knuutila, M. & Marttila, J. 1999. Maatalouden rakennekehitys vuoteen 2008. 137 s.
- No 233 Virolainen, M. 1999. Hormonilihariita EU:n ja USA:n välillä - SPS-sopimuksen merkitys vapautuvassa maailmankaupassa. 71 s.
- No 234 Myyrä, S. ja Pietola, K. Tuottavuuskehitys Suomen maataloudessa vuosina 1987-97. 57 s.
- No 235 Rantamäki-Lahtinen, L. 1999. Maaseudun pienyritysrekisteri. 84 s.
- No 236 Heikkilä, A.-M. 1999. Poikimavälin pituuden taloudelliset vaikutukset. 54 s.
- No 237 Nissi, V.-P. & Pietola, K. 1999. Väkirehutason ja ruokinnan jaksottamisen taloudellinen merkitys naudanlihan tuotannossa. s. 7-65.  
Nissi, V.-P., Rinne, M. & Pietola, K. 1999. Ruokinnan vaikutus naudanlihan tuotannon kannattavuuteen. s. 67-90.
- No 238 Virolainen, M. 1999. EU:n ja Mercosurin välinen maatalouskauppa. 76 s.
- No 239 Kupiainen, T., Helenius, J., Kaihola, O. ja Hyvönen, S. 2000. Maaseudun pienyrityksen menestyminen. 128 s.
- No 240 Kirjanpito-tilojen tuloksia. Tilivuodet 1996 ja 1997. 201 s.
- No 241 Lankoski, J. (ed.). 2000. Multifunctional character of agriculture. 80 p.  
Lankoski, J. 2000. Multifunctional agriculture, non-trade concerns and the WTO. p. 5-12.  
Lankoski, J. & Miettinen, A. 2000. Multifunctional character of agriculture: differences in views between the countries. p. 13-22.  
Miettinen, A. 2000. On the effects of multifunctional agriculture on food security and viability of rural areas: review of current knowledge. p. 23-38.  
Yrjölä, T. & Kola, J. 2000. Multifunctional agriculture: cost-benefit approach. p. 39-57.  
Laurila, I.P. 2000. European model of agriculture. p. 59-75.
- No 242 Väre, M. 2000. Viljelijöiden tulotasovertailu. 168 s.



